

ISSN 2786-5312 (Print)
ISSN 2786-5320 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

**Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”**

Випуск 98

Видається з 1966 року

Харків
2023

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології, методики викладання іноземних мов та перекладу, а також зіставних та перекладацьких студій, які залучають українську мову. На матеріалі англійської, німецької, української, російської мов розглядаються важливі для науки питання когнітивістики, дискурсології, семантики і прагматики художнього і медіа дискурсу, лексикографії тощо.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Вісник є фаховим виданням категорії «Б» у галузях «Філологічні науки» (спеціальність – 035) та «Педагогічні науки» (спеціальності – 011, 014, 015) – наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 21 від 27 листопада 2023 року)*

Головний редактор

Ребрій О. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Безугла Л. Р., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Бер Б., докт. філол. наук (Університет міста Кент, Огайо, США)

Бондаренко Є. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Віротченко С. А., канд. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Гармон Л., докт. філол. наук (Жешувський університет, Польща)

Джовчош М. докт. філол. наук (Університет Матея Бела, Словаччина)

Долинський Є. В., докт. пед. наук (Хмельницький національний університет, Україна)

Домінгос М. Ф., докт. філол. наук (Університет Ріоха, Іспанія)

Зінукова Н. В., докт. пед. наук (Університет імені Альфреда Нобеля, Україна)

Костікова І. І., докт. пед. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна)

Ланге А. доктор. філол. наук (Таллінський університет, Естонія)

Мартинюк А. П., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Морозова О. І., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Ольховська А. С., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Піхтовнікова Л. С., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Попова О. В., докт. пед. наук (Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Україна)

Рандл К., докт. наук (Болонський університет, Італія)

Сімкова І. О., докт. пед. наук (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна)

Скиба К. М., докт. пед. наук (Хмельницький національний університет, Україна)

Солощук Л. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Тарнопольський О. Б., докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)

Фролова І. Є., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Черноватий Л. М., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Шевченко І. С., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Відповідальний секретар:

Ковальчук Н. М., канд. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Технічний секретар:

Ковалевська Я. Л., ст. викл. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, факультет іноземних мов

Тел.: (057) 707-54-42; e-mail: visnyk.inozemnamova@gmail.com

<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>

<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Текст подано в авторській редакції. Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування. Коефіцієнт подібності Свідоцтво про держреєстрацію № 21562-11462Р від 20.08.2015.

ISSN 2786-5312 (Print)
ISSN 2786-5320 (Online)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

THE JOURNAL

OF V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

**Series: Foreign Philology.
Methods of Foreign Language Teaching**

Issue 98

Published since 1966

Kharkiv
2023

The articles cover issues on foreign philology, methodology of teaching foreign languages and translation, as well as comparative and translation studies in relation to the Ukrainian language. On the material of English, German, Ukrainian and Russian, a range of problems notable from scientific point of view are discussed, including those of cognitive linguistics, discourse studies, semantics and pragmatics of fictional and media discourses, lexicography, etc.

This is a specialized scientific journal of category "B" in the fields of Philological Sciences (specialty – 035) and Pedagogical Sciences (specialties – 011, 014, 015) – order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 409 as of 17.03.2020.

*Approved for publication by the Academic Board
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(minutes No.21 of November 27th 2023)*

Editor-in-Chief

Rebrij O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

EDITORIAL BOARD:

Bezugla L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Baer B., Doctor, Professor (Kent State University, Ohio, USA)

Bondarenko Y., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Virotenko S. PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Harmon L., Doctor, Professor (University of Rzeszów, Poland)

Djovčoš M., PhD, Associate Professor (Matej Bel University, Slovakia)

Dolynskyi Ye. V., Doctor, Professor (Khmelnitskyi National University, Ukraine)

Dominguez Matito F., Doctor, Professor (University of La Rioja, Spain)

Zinukova N., Doctor, Professor (Alfred Nobel University, Ukraine)

Kostikova I., Doctor, Professor (H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine)

Lange A., PhD, Associate Professor (Tallinn University, Estonia)

Martyniuk A., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Morozova O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Olkhovska A., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Pichtovnikova L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Popova O., Doctor, Professor (The State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Ukraine)

Rundle C., Doctor, Professor (University of Bologna, Italy)

Simkova I., Doctor, Professor (National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine)

Skyba K., Doctor, Professor (Khmelnitskyi National University, Ukraine)

Soloschuk L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Tarnopolskyi O., Doctor, Professor (Dnipropetrovsk University of Economics and Law, Ukraine)

Frolova I., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Chernovatyi L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Shevchenko I., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Responsible Secretary

Kovalchuk N., PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Technical Secretary

Kovalevska I., Senior Lecturer (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Editorial Board Address:

Ukraine, Kharkiv, 61022, Maidan Svobody, 4,

V. N. Karazin Kharkiv National University

Faculty of Foreign Languages

Telephone: (057) 707-54-42

Email: visnyk.inozemnamova@gmail.com

<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>

<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

ЗМІСТ

ДИСКУРСОЛОГІЯ, КОГНІТИВІСТИКА, ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Безугла Л. Р., Криворучко С. І., Бербенець Д. В. МУЛЬТИМОДАЛЬНА ПРАГМАТИКА НІМЕЦЬКОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ	7
Вороніна М. Ю., Нестеренко О. І. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ФРАНКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ	15
Давиденко І. В., Калюжна А. Б., Літовченко Я. М. ЩО СТОЇТЬ ЗА «Я»: СОВІСТЬ І СВІДОМІСТЬ	21
Нефьодова О. Д., Шорохова П. Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ "BLOOD, SWEAT AND TEARS"	31
Ніколаєнко В. О. МОДЕЛЮВАННЯ НАРАТИВНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ: НАРАТИВНІ ПРОСТОРИ ТА МОДЕЛЬ СЕГМЕНТАЦІЇ НАРАТИВУ У ЛАБОВА	38
Ольховська А. С., Левченко Л. В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЗМІШАНОГО ТИПУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНОГО САДІВНИЦТВА	48
Піхтовнікова Л. С. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ КІНЦЯ ХХ І ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ, СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ	53
Черноватий Л. М., Харіна Д. В. ДЖЕРЕЛА ВПЛИВУ НА ПЕРЕДАЧУ БІБЛІЙНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ. ЧАСТИНА 2	60

CONTENTS

DISCOURSE STUDIES, COGNITIVE LINGUISTICS, COMPARATIVE AND TRANSLATION STUDIES

Bezugla L., Kryvoruchko S., Berbenets D. MULTIMODAL METAPRAGMATICS OF GERMAN ADVERTISING DISCOURSE	7
Voronina M., Nesterenko O. A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF MEANS OF EXPRESSION OF EPISTEMIC MODALITY IN FRENCH-LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE.....	15
Davydenko I., Kalyuzhna A., Litovchenko Ya. BEHIND THE "I": CONSCIENCE AND CONSCIOUSNESS	21
Nefyodova O., Shorokhova P. CONCEPTUAL INTEGRATION AS A MECHANISM OF FORMATION AND INTERTEXTUAL FUNCTIONING OF THE "BLOOD, SWEAT AND TEARS" QUOTATION.....	31
Nikolaienko V. MODELING THE NARRATIVE VIEWPOINT: NARRATIVE SPACES AND THE LABOVIAN NARRATIVE STRUCTURE.....	38
Olkhovska A., Levchenko L. EXPERIMENTAL STUDY OF THE IMPACT OF USING HYBRIDE MACHINE TRANSLATION ENGINES ON THE QUALITY OF TRANSLATION OF TEXTS IN THE FIELD OF ORNAMENTAL HORTICULTURE.....	48
Pikhtovnikova L. THE EVOLUTION OF THE STYLE OF THE GERMAN POETIC FABLE OF THE LATE XXTH AND EARLY XXIST CENTURIES: LINGUISTIC SYNERGETIC, SOCIOCULTURAL ASPECTS	53
Chernovaty L., Kharina D. SOURCES OF INFLUENCE ON RENDERING BIBLICAL GEOGRAPHICAL NAMES INTO UKRAINIAN. PART 2	60

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-01

УДК 811.112.2]’42:659.1

Безугла Л. Р.

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: liliiia.bezugla@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7102-7337>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=cnY6SDAAAAAJ>;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Liliiia_Bezugla

Криворучко С. І.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: s.kryvoruchko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7575-1843>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=P-vUKusAAAAJ&hl=uk>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Sergiy-Kryvoruchko>

Бербенєць Д. В.

викладач факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: dariaberbenets@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3240-6018>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=c70QL-oAAAAJ&hl=uk>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Daria-Berbenets>

Мультимодальна метапрагматика німецькомовного рекламного дискурсу

У статті проводиться аналіз метакомунікативних висловлень у німецькомовному рекламному дискурсі, який засвідчує можливість інтеграції метапрагматики з мультимодальною прагматикою. Метапрагматика вивчає метакомунікацію – організацію та управління мовленнєвою взаємодією за допомогою мовних засобів. Мультимодальна прагматика зосереджується на властивостях мовних одиниць у типах дискурсу, які базуються на поєднанні декількох сенсорних і комунікативних модулів. Мультимодальні метакомунікативні висловлення передбачають використання для вираження смислів щодо перебігу комунікації засобів декількох сенсорних і комунікативних модулів. Класифікуємо їх за двома критеріями – за авторством та за місцем у структурі рекламного тексту. У німецькомовному рекламному тексті зафіксовано два типи метакомунікативних висловлень за критерієм авторства: коментарі протагоніста (щодо свого мовленнєвого акту та щодо своєї особи) та коментарі рекламодавця (щодо протагоніста, утилітарної інформації, зображення та якості товару). Метакомунікативні висловлення можуть розміщуватися майже у всіх структурних частинах рекламного тексту: візуальному контексті, заголовку, підзаголовку, основному тексті, слогані, вводити утилітарну інформацію та бути інтегрованими в зображення товару або в логотип. Слугуючи локальній стратегії привертання й утримання контакту з реципієнтом, метакомунікативні висловлення належать до перлокутивних інтенсифікаторів, які мають посилювати вплив на нього з метою досягнення перлокутивної удачі – спонукання реципієнта купити товар або скористатися послугою. При цьому реалізується дискурсивний акт метакомунікативний контакт, який може бути експліцитним або імпліцитним. Індикаторами його експліцитності є: лексеми локутивної, іллокутивної, перлокутивної та епістемічної семантики; прийменники, займенникові прислівники та займенники, що корелюють у змістовому плані з попереднім або наступним висловленням; графічні засоби оформлення прямої мови. Якщо такі індикатори не є наявними, метакомунікативне висловлення реалізує імпліцитний метакомунікативний контакт, де метакомунікативний компонент смислу міститься в імплікатурі. Зі структурної точки зору, метакомунікативні висловлення становлять розповідні, окличні, спонукальні та питальні речення, а також словосполучення-парентези.

Ключові слова: метакомунікативне висловлення, метапрагматика, мультимодальність, протагоніст, рекламний дискурс.

Як цитувати: Безугла, Л., Криворучко, С., & Бербенєць, Д. (2023). Мультимодальна метапрагматика німецькомовного рекламного дискурсу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 7-14.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-01>

In cites: Bezugla, L., Kryvoruchko S., & Berbenets, D. (2023). Multimodal metapragmatics of german advertising discourse. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 7-14. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-01>

© Безугла Л. Р., Криворучко С. І., Бербенєць Д. В., 2023

This is an open-access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution License 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

1. ВСТУП

Бурхливий розвиток лінгвістичної прагматики у ХХ ст. зумовив становлення цілої низки її субдисциплін: дискурсивної, історичної, когнітивної, гендерної, варіативної, контрастивної, мультимодальної лінгвопрагматики, метапрагматики, прагмапоетики, прагмастилістики, прагматичного синтаксису та ін. Подальший розвиток лінгвопрагматики у ХХІ ст. позначився інтеграцією самих субдисциплін: виникають когнітивна прагмапоетика, історична прагмастилістика, гендерна метапрагматика тощо. У цьому зв'язку високий інтегративний потенціал виявляє мультимодальна лінгвопрагматика: якщо дослідник розглядає прагматичні властивості мовних одиниць у певному аспекті на матеріалі мультимодальних текстів, він потрапляє саме в коло мультимодальної прагматики. Термін «мультимодальний» стосується поєднання декількох сенсорних і комунікативних модусів, таких як зображення, звуки, друк, відео, музика тощо, які створюють смисл у тексті [14, с. 4].

Ми звернулися до аналізу метакомунікації на матеріалі рекламних текстів у сучасному розумінні – як мультимодальних утворень, тобто заглибилися у царину як мультимодальної, так і метапрагматики. Метакомунікація становить форму спілкування, предметом якого є сам процес спілкування, а метою – використання мовних засобів для організації та управління мовленнєвою взаємодією. Вона відрізняється від власне комунікації тим, що передає інформацію не про оточуючі явища та предмети, а описує процес спілкування, спосіб організації та управління динамікою взаємодії за допомогою мовних засобів [18, с. 114].

Метакомунікація активно вивчається в лінгвістичній прагматиці з початку її існування [8; 9; 11; 13; 16; 17; 18; 19; 20], зокрема з позицій теорії мовленнєвих актів [4; 6]. Зі становленням дискурсивного вектора в лінгвопрагматиці [1, с. 72] актуальними стають дослідження метакомунікації у різних типах дискурсу, зокрема рекламному. Наскільки нам відомо, метакомунікація в рекламному дискурсі дотепер не досліджувалася.

Про сутність терміну «метапрагматика» свідчать його складові: прагматика вивчає використання мови в мовленнєвій комунікації, а грецький префікс *μετα-* виявляє тут третє значення: 1) 'після, пізніше, поза межами' (метафізика Аристотеля), 2) 'трансцендентний, змінений' (метаморфоза, метафора), 3) 'серед, за допомогою' [9, с. 1]. Існує три тлумачення цього терміну [12, с. 2461]. Перше охоплює знання про теоретичні й методологічні підґрунтя прагматики (наприклад, підручники з прагматики), друге – факторів, які уможливають ефективну й успішну комунікацію. Нас цікавить третє тлумачення метапрагматики – як дисципліни про засоби управління мовленнєвою взаємодією, до яких належать передусім метакомунікативні висловлення (далі – МВ).

Вивчення метакомунікації було ініційовано виокремленням Р. Якобсоном метамови і метамовної функції мови, поряд із комунікативною, експресивною, апелятивною, фатичною і поетичною [15, с. 25]. Метамовна функція мови перебуває «понад» іншими, оскільки не стосується пропозиційного змісту, а коментує його [9, с. 2]. Так само, як метамовна функція мови має обслуговуючий характер відносно інших функцій, і метапрагматика може перехрещуватися з іншими прагматичними дисциплінами, тож термін «мультимодальна метапрагматика» вбачається виправданим.

Отже, статтю присвячено мультимодальній дискурсивній метапрагматиці, яка вивчає, яким чином мова про мову і мовлення функціонує у мультимодальних типах дискурсу.

Метою статті є визначення структурно-семантичних, лінгвопрагматичних та мультимодальних властивостей метакомунікативних висловлень у німецькомовному рекламному дискурсі. Мета передбачає вирішення таких завдань:

- встановлення типів МВ у німецькомовному рекламному дискурсі,
- виокремлення їхніх структурно-семантичних характеристик та

– окреслення їхньої мовленнєвоактової специфіки.

Об'єктом дослідження є метакомунікативні висловлення в німецькомовному рекламному дискурсі, а його предметом – їхні структурно-семантичні, лінгвопрагматичні та мультимодальні властивості.

Дослідження проведено на матеріалі 159 друкованих рекламних текстів, представлених у сучасних друкованих періодичних виданнях за 1995-2020 рр., у тому числі на їхніх інтернет-сайтах і сайтах рекламних агенцій. Застосовуються методи іллокутивного, перлокутивного, дискурсивно-стратегічного, мультимодального аналізу та аналізу імплікатур.

2. МЕТАКОМУНІКАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

З теоретичних позицій мультимодальної метапрагматики до аналізу МВ у рекламному дискурсі доцільно підходити, розглядаючи його як «розумовомовленнєвий феномен, що охоплює дві складові – комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними та позамовними засобами за відсутності контакту комунікантів, з одного боку, та рекламний текст, з іншого» [2, с. 6]. Відтак, рекламний дискурс ґрунтується на рекламному тексті, який є мультимодальним знаковим феноменом, тобто складається з вербальних і невербальних знаків у письмовій або усній формі, які мають створити уявлення реципієнта про товар або послугу завдяки формальному, семантичному та прагматичному взаємному зв'язку [10, с. 400].

Комунікація у рекламному дискурсі, хоча і є двосторонньою, належить до асиметричних типів, оскільки власне рекламний текст створюється адресантом – рекламодавцем, який є колективним, володіє рекламною компетенцією та виступає ініціатором спілкування і реальним діячем [3, с. 171]. Тому МВ у рекламному тексті належать тільки рекламодавцеві.

МВ слугують реалізації рекламодавцем додаткової/локальної стратегічної цілі рекламного дискурсу – привертанню і утриманню уваги реципієнта [7, с. 15], яка сприяє досягненню глобальної стратегічної цілі – спонукання реципієнта купити рекламований товар або скористатися послугою [2, с. 7; 5, с. 159].

З огляду на мультимодальну сутність рекламного тексту усі МВ в ньому доцільно вважати мультимодальними. **Мультимодальне** МВ – це висловлення, яке передбачає використання для вираження смислів щодо перебігу комунікації засобів декількох сенсорних і комунікативних модусів. Класифікуємо їх за трьома критеріями – за авторством, об'єктом коментування та за місцем у структурі рекламного тексту.

За авторством МВ становлять коментарі протагоніста та коментарі рекламодавця. Протагоністом є особа (відома особистість або пересічна людина), чиї висловлення наводяться у тексті, який містить і його зображення. У прямій мові мовець-протагоніст висловлюється щодо особливих якостей певного товару або послуги. Слід підкреслити, що авторство протагоніста є формальним, умовним, оскільки насправді автором його висловлень є рекламодавець. Якщо протагоніст є відомою особистістю, рекламодавець використовує його авторитет задля посилення ефективності рекламного тексту. Постать відомої людини, яка споживає рекламований товар,

має бути аргументом для реципієнта на користь купівлі товару. Якщо протагоніст є пересічною людиною, рекламодавець намагається викликати в реципієнта підсвідому ідентифікацію з нею себе самого і в такий спосіб досягти глобальної цілі шляхом навіювання (сугестії) – цілеспрямованого процесу впливу на психіку індивіда за допомогою його програмування на підставі зниження його критичності, відсутності логічного аналізу та співвіднесення об'єкта оцінювання з особистим досвідом [5, с. 161].

За об'єктом коментування МВ протагоніста поділяються на коментарі щодо свого мовленнєвого акту та щодо своєї особи. Прикладом МВ протагоніста щодо свого мовленнєвого акту є рекламний текст води *Sachsen Quelle*, який містить справа зображення товару (пляшка води), зліва – портрет пересічного споживача цієї води, а в центрі – його слова: „*Ganz ehrlich: Wenn schon selbstgemacht, dann aber von der Natur*“ (див. рис. 1а). Протагоніст коментує свій наступний мовленнєвий акт: *Ganz ehrlich* – говорить він із посмішкою, намагаючись підсилити таким чином перлокутивний ефект свого подальшого висловлення щодо якості води. Це МВ дублюється у слогані, розташованому знизу в центрі: *Ehrlich schmeckt am besten*.

Прикладом МВ протагоніста щодо своєї особи є рекламний текст *Idee Kaffee* (див. рис. 1б): і заголовок – *Man muss seiner Natur treu bleiben. Unser Idee Kaffee*, і основний текст становлять слова протагоніста, який в цьому випадку є відомою людиною – це власник торгової марки *Idee Kaffee* Альберт Дарбовен, який тримає в руках товар – пачку кави. Заголовок передує основному тексту, який розташований праворуч від протагоніста та закінчується МВ протагоніста щодо своєї особи *Das sage ich, Albert Darboven*.

МВ рекламодавця демонструють чотири типи за об'єктом коментування: коментарі щодо протаго-

1a

16

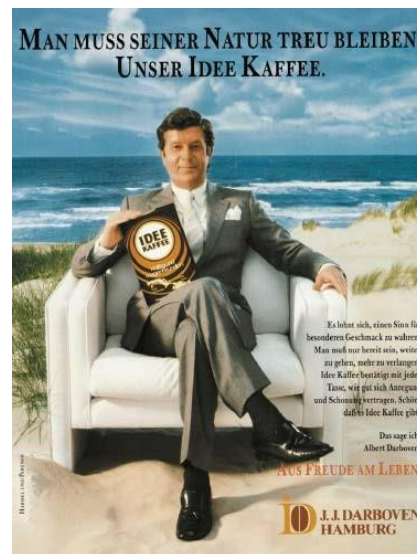

Рис. 1. Метакомунікативні коментарі протагоніста у рекламному тексті

ніста, утилітарної інформації, зображення та якості товару. **Перший тип** – МВ рекламодавця щодо протагоніста, та **другий тип** – МВ рекламодавця, яке вводить утилітарну інформацію, – ілюструє рекламний текст фінансової групи MLP, у центрі якого – заголовок: слова консультанта MLP Гольгера Фесса *Ja, wir wollen Ihr Geld* (див. рис. 2а). Зліва – постать самого Фесса, під заголовком – продовження його слів (основний текст). Щоб пояснити, кого зображено у візуальному контексті та чим він займається, рекламодавець вживає два МВ: зверху перед заголовком – *Offene Worte zum Vermögensmanagement*, та під заголовком – *Holger Fess, MLP Berater in Darmstadt*. Оскільки ці МВ пояснюють заголовок, можна вважати їх підзаголовком. Під основним текстом – телефон і вебсайт рекламованої фірми (утилітарна інформація), перед ними – МВ: *Lassen Sie uns darüber reden*.

Третій тип – МВ рекламодавця щодо зображення. Приміром, рекламний текст журналу *Der SPIEGEL* не містить зображення самого товару, але у правому нижньому кутку знаходимо логотип цього журналу (див. рис. 2б). У візуальному контексті бачимо двох поліцейських, які виводять злочинця. Під заголовком *Keine Angst vor der Wahrheit* – МВ рекламодавця щодо зображення: *Rudolf Augstein, SPIEGEL-Gründer, 1962 wegen Landesverrats angeklagt und 103 Tage in Untersuchungshaft*. У такий спосіб рекламодавець нагадує читачеві про те, як у 1962 році журнал опублікував статтю з критикою тодішнього міністра оборони Штрауса, через що засновника журналу було заарештовано, але невдовзі виправдано. Ця подія є аргументом тези заголовку про те, що журнал не боїться писати правду.

Четвертий тип – МВ рекламодавця щодо якості товару. Яскравий приклад – рекламний текст телевізійного провайдера *Telekom Entertain TV* (див. рис. 2в). Зображення послуги – телевізійний екран із кадром із фільму «Хрещений батько», де бачимо протагоніста – Дона Карлеоне у виконанні Марлона Брандо. Зверху розташований заголовок – висловлення з цього фільму, що стало прецедентним: *„Ich mache ihm ein Angebot, das er nicht ablehnen kann“*. Під ним – МВ рекламодавця щодо протагоніста: *Der Pate* (підзаголовок). Основний текст продовжує заголовок, але належить вже рекламодавцеві і починається з МВ, яке вводить наступне висловлення, що характеризує товар: *Unser Angebot für Sie: Entertain in HD zum Aktionspreis. Entertain. Das neue Fernsehen, das alles möglich macht*.

Щоб класифікувати МВ за місцем у рекламному тексті, слід окреслити його структурно-композиційні компоненти. У друкованому рекламному тексті до них належать:

- вербальні – слоган, заголовок, підзаголовок, основний текст, кода і утилітарна інформація;
- невербальні – набірні (синграфемні, суперграфемні й топографемні) і зображальні (зображення товару, візуальний контекст, логотип);

– вставка, яка може бути вербальною або невербальною [2, с. 7].

Вербальні компоненти – найчастотніше місце для МВ. За нашими даними, МВ розміщуються у заголовку (рис. 1а,), підзаголовку (рис. 2а, 2б, 2в), основному тексті (рис. 1б, 2в), слогані (рис. 1а) або вводять утилітарну інформацію (рис. 2а).

Щодо невербальних компонентів, то найчастіше МВ розташовані у візуальному контексті, що засвідчують наведені рекламні тексти. МВ можуть бути також інтегрованими в зображення товару або в логотип. Приміром, ще один рекламний текст журналу *Der SPIEGEL* містить у центрі зображення товару – обкладинку журналу, на тлі зображення протагоніста (Еммануеля Макрона), яке слугує візуальним контекстом (див. рис. 3а). На обкладинці – портрет Макрона і його слова: *„Ich bin nicht arrogant. Ich sage und tue, was ich mag“*, а також МВ *SPIEGEL-Gespräch mit Frankreichs Präsident Emmanuel Macron*. Ці висловлення дублюються і під зображенням журналу. У такий спосіб рекламодавець повідомляє реципієнту, чії слова цитуються, і водночас рекламує інтерв'ю з Макроном, а отже, і сам журнал.

Приклад МВ, інтегрованого в логотип, – рекламний текст соку *Granny's Sport* (див. рис. 3б). Біля зображення персоніфікованої пляшки соку – заголовок, який починається з МВ рекламодавця щодо якості товару: *Ganz ehrlich: Granny's Sport macht Sie nicht zum Spitzensportler. Aber es erfrischt Sie spitzentmäßig*. МВ повторюється знизу: *Ganz ehrlich: Granny's*, саме воно є інтегрованим у логотип – зображення яблука і назви торгової марки *Granny's*.

Зі структурної точки зору, МВ становлять:

- розповідні речення, зокрема називні, які коментують пряму мову (*SPIEGEL-Gespräch mit Frankreichs Präsident Emmanuel Macron; Das sage ich, Albert Darboven; Holger Fess, MLP Berater in Darmstadt* тощо), пояснюють зображення (*Rudolf Augstein, SPIEGEL-Gründer, 1962 wegen Landesverrats angeklagt und 103 Tage in Untersuchungshaft; Die Gesetze Amerikas Teil #9* тощо) або вводять характеристику товару (*Unser Angebot für Sie; Beste Gründe für das Arbeiten bei Audi* тощо);
- спонукальні речення, характерні для вводу утилітарної інформації: *Lassen Sie uns darüber reden; Sprechen Sie uns an; Lesen Sie hier mehr* тощо;
- словосполучення-парентези: *ganz ehrlich; ehrlich gesagt; ich meine; ich finde; würd' ich sagen* тощо;
- окличні речення, у т. ч. вигуки: *Wow!; Timo Horn, Torwart des 1. FC Köln, ne echt kölsche Jung!* тощо, які виражають емоційно-оцінне ставлення рекламодавця щодо змісту МВ;
- питальні речення – риторичні питання, які слугують підтриманню контакту з реципієнтом тексту, привертанню його уваги: *Lust auf Sommer?; Sie studieren Wirtschaftsinformatik und haben große Pläne?; Sie schlafen momentan schlecht?* тощо; у таких риторичних питаннях метакомунікативний смисл за-

кладений в імплікатурі: +> *Wenn Sie Lust auf Sommer haben / Wenn Sie Wirtschaftsinformatik studieren und große Pläne haben / Wenn Sie momentan schlecht schlafen, dann ist folgende Information genau für Sie.*

У мовленні протагоністів зустрічаються і риторичні питання, які вводять подальшу відповідь. Наприклад, у рекламному тексті молока *CMA* після заголовку *Milch ist meine Stärke* біля зображення протагоніста зі склянкою молока – основний текст, який починається МВ *Miroslav Klose, WM-Torschützenkönig*. Це МВ рекламодавця щодо протагоніста, в словах якого теж наявне МВ у формі риторичного питання: „*Was einen guten Stürmer ausmacht? Ein starker Wille, kräftige Knochen, eine Menge Energie und täglich ein Glas Milch mit Calcium, Milchzucker und Eiweiß. Denn von nichts kommt nichts*“. Метакомунікативний компонент смислу теж передається в імплікатурі: +> *Ich sage Ihnen gleich, was einen guten Stürmer ausmacht.*

Враховуючи функціональне призначення МВ і типи їхніх прагматичних зв'язків з іншими висловленнями, їх відносять до реалізації метакомунікативного акту контактиву, який є різновидом фатич-

ного акту і має на меті оптимізувати мовленнєвий контакт з реципієнтом шляхом коментування вербальної взаємодії [6, с. 7]. Приєднуємося до думки, що у рекламному дискурсі, з огляду на його мульти-модальність, реалізуються не мовленнєві, а дискурсивні акти, які становлять ініціальний хід дискурсу, а респонсивним ходом є реакція адресата [2, с. 6].

Метакомунікативний контактив у рекламному дискурсі може бути експліцитним або імпліцитним. Індикаторами його експліцитності є:

- лексеми локутивної семантики: *Das sage ich, Albert Darboven; würd' ich sagen; Lassen Sie uns darüber reden; Sprechen Sie uns an* тощо;

- лексеми іллокутивної семантики: *Unser Angebot für Sie; Beste Gründe für das Arbeiten bei Audi; Welche Karrierechancen und Studienmöglichkeiten wir Ihnen bieten; Wir haben mehr zu bieten; Willkommen an einem Ort, an dem Ihre Ideen willkommen sind und die Welt verändern können* тощо;

- лексеми перлокутивної семантики: *Wir versuchen, Sie zu überzeugen; Eine erfreuliche Nachricht für Sie; Vorfreude zu schäumen* тощо;

2а

2б

2в

Рис. 2. Метакомунікативні коментарі рекламодавця у рекламному тексті

3а

3б

Рис. 3. Метакомунікативні висловлення, інтегровані у зображення товару та в логотип

■ лексеми епістемічної семантики: *Zweifeln Sie nicht daran; ich meine; ich finde; ganz ehrlich; ehrlich gesagt* тощо;

■ прийменники, займенникові прислівники та займенники, що корелюють у змістовому плані з попереднім або наступним висловленням: *Selber checken auf; Alles zur Initiative der Fans unter; Es handelt sich um eine einfache Fahrt; mein Name* тощо;

■ графічні засоби оформлення прямої мови: *„Ich mache ihm ein Angebot, das er nicht ablehnen kann.“. Der Pate; Miroslav Klose, WM-Torschützenkönig: „Was einen guten Stürmer ausmacht? <...>“* тощо.

Якщо такі індикатори не є наявними, МВ реалізує імпліцитний метакомунікативний контакт, де метакомунікативний компонент смислу міститься в імплікатурі.

Вважається, що МВ використовуються мовцями задля перлокутивної оптимізації впливу на співрозмовника і, отже, належать до перлокутивних оптимізаторів – вербальних засобів, що забезпечують найефективніший мовленнєвий вплив у дискурсі. Виокремлюють два типи таких висловлень: перлокутивні інтенсифікатори, спрямовані на посилення інтендованого впливу на адресата з метою досягнення перлокутивної удачі, і перлокутивні мітигатори, спрямовані на послаблення неінтендованого впливу на адресата з метою попередження чи пом'якшення небажаних перлокутивних наслідків [4]. Як засвідчує наше дослідження, у рекламному дискурсі МВ реалізують здебільшого стратегію перлокутивної інтенсифікації. Це можна пояснити вже згадуваною глобальною стратегічною ціллю рекламодавців – спонукання, яке передбачає інтенсифікацію впливу. Саме перлокутивні інтенсифікатори спрямовані на посилення впливу з метою досягнення перлокутивної удачі [4, с. 9], в нашому випадку – купівлі реципієнтом товару або користування послугою. Натомість перлокутивні мітигатори є засобами, спрямованими на послаблення перлокутивного ефекту «з метою попередження або пом'якшення небажаних перлокутивних наслідків задля збереження комунікативного балансу між інтерактантами» [4, с. 11], тож стратегія перлокутивної мітигації для рекламного дискурсу не є релевантною.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз МВ у німецькомовному рекламному дискурсі засвідчив можливість інтеграції мета-

прагматики з мультимодальною прагматикою. У рекламному дискурсі всі МВ є мультимодальними, оскільки мультимодальними є сам рекламний дискурс, здійснюваний за посередництвом мультимодального рекламного тексту. Мультимодальне МВ – це висловлення, яке передбачає використання для вираження смислів щодо перебігу комунікації засобів декількох сенсорних і комунікативних модусів.

У рекламному тексті зафіксовано два типи МВ за критерієм авторства: коментарі протагоніста (щодо свого мовленнєвого акту та щодо своєї особи) та коментарі рекламодавця (щодо протагоніста, утилітарної інформації, зображення та якості товару). МВ можуть розміщуватися майже у всіх структурно-композиційних частинах рекламного тексту: візуальному контексті, заголовку, підзаголовку, основному тексті, слогані, вводити утилітарну інформацію та бути інтегрованими в зображення товару або в логотип.

Слугуючи локальній стратегії привертання й утримання контакту з реципієнтом, МВ належать до перлокутивних інтенсифікаторів, які мають посилювати вплив на нього з метою досягнення перлокутивної удачі – спонукання реципієнта купити товар або скористатися послугою. При цьому реалізується дискурсивний акт метакомунікативний контакт, який може бути експліцитним або імпліцитним.

Теоретична значущість дослідження полягає у внеску в розвиток лінгвістичної прагматики, зокрема в інтеграційні процеси її субдисциплін – метапрагматики, дискурсивної і мультимодальної прагматики. Саме комплексні, інтегративні розвідки уможливають всебічний аналіз складних семіотичних систем і визначають лінгвістику майбутнього. Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю їхнього застосування у рекламній діяльності та PR-менеджменті, а також у викладанні релевантних курсів для студентів філологічних спеціальностей.

Перспективними є дослідження МВ з когнітивної, контрастивної, історичної тощо точки зору, а також в різних типах дискурсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безугла, Л. Р. (2020). Теоретико-методологічні засади лінгвопрагматичних досліджень дискурсу. *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу* (рр. 16–75). Вінниця: Нова Книга.
2. Безугла, Т. А. (2017). *Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
3. Кравчук, Н. П. (2003). Рекламний текст як фрагмент дискурсу та одиниця комунікації (аксіологічний аспект тексту). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 9, 168–171.

4. Криворучко, С. І. (2011). *Лінгвопрагматичні властивості перлокутивних оптимізаторів у сучасному німецькомовному дискурсі*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
5. Мартинюк, А. П. (2009). Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. (сс. 159–167). Київ: Логос.
6. Матюхіна, Ю. В. (2004). *Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI–XX ст.* (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
7. Мойсеєнко, І. П. (1996). *Прагмалінгвістична організація рекламного тексту: макро- і мікроаналіз (на матеріалі англomовної побутової реклами)*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський державний лінгвістичний університет, Київ.
8. Boettcher, W. (1975). Metakommunikation. Didaktische Überlegungen zum Problem gestörter Kommunikation im Deutschunterricht. *Diskussion Deutsch*, 24, 379–398.
9. Bublitz, W., & Hübler, A. (2007). Introducing metapragmatics in use. *Metapragmatics in use*. (pp. 1–26). Amsterdam: Benjamins.
10. Burger, H. (2005). *Mediensprache. Eine Einführung in Sprache und Kommunikationsformen der Massenmedien*. Berlin, New York: de Gruyter.
11. Busch, F., Droste, P., & Wessels, E. (2022). *Sprachreflexive Praktiken: empirische Perspektiven auf Metakommunikation*. Berlin, Heidelberg: Springer.
12. Caffi, C. (1994). Metapragmatics. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. (pp. 2461–2466). Oxford: Pergamon Press.
13. Dieckmann, W. (2005). *Streiten über das Streiten: normative Grundlagen polemischer Metakommunikation*. Tübingen: Niemeyer.
14. Forceville, Ch. J., & Urios-Aparisi, E. (2009). *Multimodal Metaphor*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
15. Jakobson, R. (1981). Linguistics and Poetics. *Roman Jakobson. Selected writings. 3: Poetry of Grammar and Grammar of Poetry*. (pp. 18–51). Paris, New York: Mouton.
16. Hinrichs, U. (1991). *Linguistik des Hörens: Hörverstehen und Metakommunikation im Russischen*. Wiesbaden: Harrassowitz.
17. Meyer-Hermann, R. (1976). Metakommunikation. *Linguistik u Didaktik*, 25, 83–86.
18. Schwitalla, J. (1979). Metakommunikation als Mittel der Dialogorganisation und der Beziehungsdefinition. *Arbeiten zur Konversationsanalyse*. (S. 111–143). Tübingen: Niemeyer.
19. Völzig, P.-L. (1979). *Begründen, Erklären, Argumentieren: Modelle und Materialien zu einer Theorie der Metakommunikation*. Heidelberg: Quelle und Meyer.
20. Weber, P. (1997). *Kommentierung und Ankündigung von Sprechhandlungen: Metakommunikative Strukturen im russischen dramatischen Text*. München: Sagner.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023

Стаття рекомендована до друку 20.11.2023

Bezugla Liliia – Doctor of Philology, Professor, Professor at the Department of Romance and Germanic Philology of V. N. Karazin Kharkiv National University. e-mail: liliia.bezugla@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7102-7337>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=cnY6SDAAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Liliia_Bezugla; Tel.: +380679572301

Kryvoruchko Sergiy – PhD (Philology), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Philology of V. N. Karazin Kharkiv National University. e-mail: s.kryvoruchko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7575-1843>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=P-vUKusAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Sergiy-Kryvoruchko>; Tel.: +380677733032

Berbenets Daria – Teacher at the Department of Romance and Germanic Philology of V. N. Karazin Kharkiv National University; ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3240-6018>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=c70QL-oAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Daria-Berbenets>; Tel.: +380999534452; e-mail: dariaberbenets@karazin.ua

MULTIMODAL METAPRAGMATICS OF GERMAN ADVERTISING DISCOURSE

The article analyzes metacommunicative utterances in German advertising discourse, which proves the possibility of integrating metapragmatics with multimodal pragmatics. Metapragmatics studies metacommunication, i. e. the organization and management of speech interaction by means of linguistics. Multimodal pragmatics focuses on the properties of linguistic units in discourse types, which are based on the combination of several sensory and communicative modes. Multimodal metacommunicative utterances use combination of several sensory and communicative modes to express meanings regarding the course of communication itself. German advertising discourse shows two types of metacommunicative utterances according to the criterion of authorship: protagonist's and advertiser's comments. The protagonist's comments are about his speech act and about himself. The advertiser's comments are about the protagonist, utilitarian information, image and product quality. Metacommunicative utterances can be placed in almost all structural parts of the advertising text: visual context, title, subtitle,

main text, slogans, enter utilitarian information and be integrated into the product image or logo. Serving as a local strategy for attracting and maintaining contact with the recipient, metacommunicative utterances belong to perlocutionary intensifiers, which aim to increase their influence on him in order to achieve perlocutionary success – to encourage the recipient to buy a product or use a service. At the same time, a discursive act of metacommunicative contactive is realized, which can be explicit or implicit. The indicating devices of its explicitness are: lexemes of locutionary, illocutionary, perlocutionary and epistemic semantics; prepositions, pronominal adverbs and pronouns that correlate in terms of content with the previous or following utterances; graphic means of direct speech. If such indicating devices are not available, the metacommunicative utterance implements an implicit metacommunicative contactive, where the metacommunicative component of meaning is contained in the implicature. From a structural point of view, metacommunicative utterances are declarative, exclamatory, imperative and interrogative sentences, as well as parenthetical phrases.

Key words: *advertising discourse, metacommunicative utterance, metapragmatics, multimodality, protagonist.*

REFERENCES

- Bezuhla, L. R. (2020). Teoretyko-metodolohichni zasady lnhvoprahmatychnykh doslidzhen dyskursu [Theoretical and methodological foundations of linguistic and pragmatic research of discourse]. *Vid slova do dila: lnhvoprahmatyka dyskursu [From word to action: linguistic pragmatics of discourse]*. (pp. 16–75). Vinnytsia : Nova Knyha Publ. (in Ukrainian)
- Bezuhla, T. A. (2017). *Anhlo- i nimetskomovnyi reklamnyi dyskurs: polikodovyi lnhvoprahmatychnyi pidkhdid* (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [English- and German-language advertising discourse: polycode linguopragmatic approach (Philology PhD thesis synopsis)]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
- Boettcher, W. (1975). Metakommunikation. Didaktische Überlegungen zum problem gestörter kommunikation im deutschunterricht. *Diskussion Deutsch, 24*, 379–398.
- Bublitz, W., & Hübler, A. (2007). Introducing metapragmatics in use. *Metapragmatics in use*. (pp. 1–26). Amsterdam: Benjamins.
- Burger, H. (2005). *Mediensprache. Eine Einführung in Sprache und Kommunikationsformen der Massenmedien*. Berlin, New York: de Gruyter.
- Busch, F., Droste, P., & Wessels, E. (2022). *Sprachreflexive Praktiken: empirische Perspektiven auf Metakommunikation*. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Caffi, C. (1994). Metapragmatics. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. (pp. 2461–2466). Oxford: Pergamon Press.
- Dieckmann, W. (2005). *Streiten über das Streiten: normative Grundlagen polemischer Metakommunikation*. Tübingen: Niemeyer.
- Forceville, Ch. J., & Urios-Aparisi, E. (2009). *Multimodal Metaphor*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Hinrichs, U. (1991). *Linguistik des Hörens: Hörverstehen und Metakommunikation im Russischen*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Jakobson, R. (1981). Linguistics and Poetics. *Roman Jakobson. Selected writings. 3: Poetry of Grammar and Grammar of Poetry*. (pp. 18–51). Paris, New York: Mouton.
- Kravchuk, N. P. (2003). Reklamnyi tekst yak frahment dyskursu ta odyntsia komunikatsii (aksiolohichni aspekt tekstu) [Advertising text as a discourse fragment and unit of communication (axiological aspect of a text)]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu [Problems of semantics of a word, sentence and text]*, 9, 168–171. (in Ukrainian)
- Kryvoruchko, S. I. (2011). *Lnhvoprahmatychni vlastyivosti perlouutyvnykh optymizatoriv u suchasnomu nimetskomovnomu dyskursi* (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Linguistic and Pragmatic Properties of Perlocutionary Optimizers in Modern German Discourse (Philology PhD thesis synopsis)]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
- Martyniuk, A. P. (2009). Dyskursyvnyi instrumentarii analizu anhlo-movnoi reklamy [Discursive instrumental analysis of English advertising]. *Lnhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy [Linguistics of the XXI century: new preliminaries and perspectives]*. (pp. 159–167). Kyiv: Lohos Publ. (in Ukrainian)
- Matiukhina, Yu. V. (2004). *Rozvytok systemy fatychnoi metakommunikatsii v anhliiskomu dyskursi XVI–XX st.* (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [The Development of the Phatic Metacommunication System in the English Discourse of the 16th- 20th cc. (Philology PhD thesis synopsis)]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian):
- Meyer-Hermann, R. (1976). Metakommunikation. *Linguistik u Didaktik, 25*, 83–86.
- Moiseienko, I. P. (1996). *Prahmalinhvistychna orhanizatsiia reklamnoho tekstu: makro- i mikroanaliz (na materialy anhlo-movnoi pobutovoi reklamy)* (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Pragmatic and linguistic organization of an advertising text: macro- and microanalysis (on the material of the English-language household advertising) (Philology PhD thesis synopsis)]. Kyivskiy derzhavnyi lnhvistychnyi universytet, Kyiv.
- Schwitalla, J. (1979). Metakommunikation als Mittel der Dialogorganisation und der Beziehungsdefinition. *Arbeiten zur Konversationsanalyse*. (S. 111–143). Tübingen: Niemeyer.
- Völzig, P.-L. (1979). *Begründen, Erklären, Argumentieren: Modelle und Materialien zu einer Theorie der Metakommunikation*. Heidelberg: Quelle und Meyer.
- Weber, P. (1997). *Kommentierung und Ankündigung von Sprechhandlungen: Metakommunikative Strukturen im russischen dramatischen Text*. München: Sagner.

The article was received by the editors 15.10.2023

The article is recommended for printing 20.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-02

УДК 811.133.1'367.335.1

Вороніна М. Ю.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна;

e-mail: marinavoronina@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7533-7463>

Нестеренко О. І.

старший викладач кафедри романо-германської філології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: he.nesterenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8082-3386>

Комплексний аналіз засобів вираження епістемічної модальності у художньому франкомовному дискурсі

Статтю присвячено вивченню засобів вираження епістемічної модальності у сучасному франкомовному дискурсі. Концептуальна база проявів модальності знаходить свою реалізацію у мові, через яку людина передає свої знання, компетенції та ставлення до світу. Результати дослідження вчених привели їх до визнання трихотомічної природи категорії модальності: алетичної, епістемічної та деонтичної. Епістемічна модальність має безпосереднє відношення як до знань мовцем світу, його довіри або недовіри до дійсності, так і до наданої у висловленні інформації. Епістемічна вірогідність здійснення факту має такі понятійні аспекти як наявність, передбаченість, можливість – неможливість (часткові або тотальні). Епістемічна модальність також може бути об'єктивною або суб'єктивною. Об'єктивна епістемічна модальність передається граматичними формами дієслова в Умовному стані I та II. Щодо суб'єктивної епістемічної модальності, вона міститься у конкретних лексичних модалізаторах. У художньому дискурсі епістемічна модальність проявляється у комунікативних ситуаціях, що знаходять своє підтвердження у більш масштабному розмірі, такому як контекст. У трихотомічному розподілі “висловлення – ситуація – контекст” кожна частина має свою роль і відображає задумку автора в залежності від загального змісту. Засоби втілення авторських задумів, що є модально марковані, аналізуються з точки зору присутності в них конкретних модалізаторів, граматичних форм дієслів у Умовному способі I та II, а також з урахуванням ролі ситуації і контексту. Граматичні та лексичні мовні засоби, через які відтворюється ставлення мовця до дійсності, за змістом не є однаковими, їх можна поділити на чотири основні групи в залежності від ступеня впевненості – невпевненості, вірогідності – невірогідності. У художньому дискурсі через ці засоби автор розкриває своє ставлення до дійсності, до світу, так само як і ставлення до них персонажів твору. Для цього письменник використовує цілий арсенал модальних маркерів зі значенням впевненості – невпевненості, вірогідності – невірогідності.

Ключові слова: висловлення, епістемічна модальність, контекст, ситуація.

Як цитувати: Вороніна, М., & Нестеренко, О. (2023). Комплексний аналіз засобів вираження епістемічної модальності у художньому франкомовному дискурсі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 15-20.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-02>

In cites: Voronina, M., & Nesterenko, O. (2023). A comprehensive analysis of means of expression of epistemic modality in french-language fictional discourse. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 15-20.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-02>

1. ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у поглибленій розробці універсального характеру категорії модальності. Інтерпретація модальності з позиції суб'єкта як у мові, так і в його загальному відношенні до лінгвістичного або екстралінгвістичного просторів, дає нові можливості дослідження мовленнєвих проявів достовірності, необхідності, впевненості, невпевненості, спростування, заперечення, позитивної або негативної оцінки факту дійсності.

Об'єктом дослідження виступає категорія модальності у франкомовному художньому дискурсі.

Предметом дослідження є засоби вираження категорії епістемічної модальності у художніх творах.

Метою дослідження є виявлення, опис та аналіз засобів вираження епістемічної модальності у франкомовному художньому дискурсі.

Для реалізації цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1. уточнити лінгвістичний статус епістемічної модальності в системі модальних значень; 2. провести систематизуючий опис засобів актуалізації епістемічної модальності; 3. простежити характер та особливості оцінки мовцем реальної дійсності; 4. виявити особливості функціонування епістемічної модальності в художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували художні твори французьких письменників.

Наукова новина дослідження зумовлюється поєднанням дескриптивного аналізу для опису ситуацій, що надаються у якості прикладів, дистрибутивного аналізу у розгляді цілісної структури зі значенням модальності, а також компаративного аналізу для порівняння сили ефекту, що здійснюється на оточення.

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Різні уявлення про модальність відображають нашу когнітивну активність. Пошуки інваріантів мисленнєвої діяльності людини привели дослідників до трьохмірної визначеності логічної категорії модальності з урахуванням всіх диференційних ознак кожного окремого її виду: алетичної, деонтичної, епістемічної. Алетична модальність позначає сенс висловлення як реальність – неральність, відображає дійсність і знаходиться на осі «істинно – хибно». Деонтична модальність характеризує висловлення, виходячи з принципу дозволеності – недозволеності в рамках моральної норми, вона відбиває ступінь відповідності ситуації морально-етичним побажанням мовця. Епістемічна модальність у вербальному вираженні ідентифікується як вірогідність – невірогідність того, що має (може мати або мало) місце в тій чи іншій гіпотетичній ситуації реального світу. Кожна з них є носієм особливих рис та засобів вираження у мові.

Загальним принципом трихотомічного розподілу є відношення мовця до дійсності. У лінгвістичному просторі модальність відбивається на рівні окремого висловлення та відтворює ставлення мовця до дійсності (об'єктивна модальність) і ступінь довіри мовця до окремої інформації, яка міститься у висловленні (суб'єктивна модальність).

Епістемічна модальність має безпосереднє відношення до загальних уявлень мовця про світ; через неї він висловлює свою довіру – недовіру до наданої інформації. І саме через суб'єктивне сприйняття епістемічна модальність відбиває ступінь вірогідності – невірогідності у висловленні. Н. Ле Керлер класифікує значення епістемічної модальності наступним чином: 1. впевненість: *Elle va venir certainement. Je suis sûr qu'elle va venir*; 2. впевненість, але не безумовна: *Je crois qu'elle va venir*; 3. впевненість з допущенням неспроможності здійснення: *Elle pourrait venir. Elle va venir peut-être*; 4. допущення: *Il paraît qu'il vienne*; 5. допущення здійснення під сумнівом: *Il est possible qu'elle vienne*; 6. повна невпевненість: *Je ne suis pas sûr qu'elle vienne*; 7. невпевненість часткова: *Il est peu probable qu'elle vienne* [10]. Ступінь впевненості – невпевненості мовця в здійсненні наданого факта є головним чинником в оцінці конкретної інформації.

Якщо співвіднести цю модальність знання з двома головними операторами модальної логіки (повне ствердження – повне заперечення), можна зробити висновок, що епістемічна вірогідність здійснення факту має ознаки наявності, передбаченості або, навпроти, є тільки можливою – неможливою, гіпотетично-віртуальною. Цей тип можливості іноді називають двосторонньою можливістю, що існує або не існує. Засоби вираження такої модальності варіюються від екстралінгвістичних (міміка, жести), просодичних (інтонація) до граматичних (вживання стану й часу дієслів) та лексичних (окремі вислови та слова).

Епістемічна модальність включає як маркери зі значенням впевненості, так й зі значенням невпевненості в залежності від ступеню довіри мовця до інформації. «Ступінь впевненості мовця може простягатися від абсолютної впевненості до абсолютної невпевненості» [9, с. 71]. Але на шкалі, що позначає східний рівень впевненості, не беруться до уваги такі маркери як «сумнівний, маловірогідний» тощо. Йдеться про такі, що мають ступінь впевненості доволі високий в заперечному реченні, а не у стверджувальному. Е. Ту Волд доводить, що вісь епістемічної модальності йде від абсолютної впевненості через невпевненість (часткову або тотальну) до повної впевненості у протилежному. Дослідниця характеризує епістемічний ряд наступним чином: 1. абсолютна впевненість: *Elise est là. Elise est certainement là*; 2. часткова невпевненість: *Elise doit être là. Elise est probablement là. Je crois qu'elle est là. Il est possible qu'elle soit là*; 3. повна впевненість

у протилежному: *Je ne crois pas qu'elle soit là. Il est douteux qu'elle soit là* [12].

Епістемічна модальність знаходить своє вираження у граматичних та лексичних засобах. Згідно з наданою по ступеню градації схемою, можна поділити засоби вираження епістемічної модальності на чотири умовні групи. До складу першої групи входять засоби зі значенням абсолютної впевненості мовця у наданій інформації. З граматичних засобів у цій групі відзначається наявність теперішнього часу дійсного способу дієслова *être*, з лексичних – прислівник *certainement* та його еквіваленти. Другу групу складають засоби, що позначають часткову невпевненість, коливання мовця. У цій групі виокремлюється симбіоз граматичного та лексичного значень: модальне дієслово *devoir*; перша особа однини дієслова *croire*; умовний спосіб – II дієслова *être*, що є підпорядкованим головному реченню з вираженням семантичної можливості. Суто до лексичних засобів відносяться прислівники *peut-être*, *probablement* та їх еквіваленти. До третьої групи зі змістом повної невпевненості належать наступні граматичні засоби: умовний спосіб – II; перша особа однини дієслова *croire* з семою ознаки точки зору. Лексичним засобом є безособовий зворот *il est douteux*, його головний сенс полягає саме у значенні прикметника *douteux* з семою абсолютної невпевненості мовця у наданій інформації. Четверта група, як і перша, передає абсолютну впевненість, але з зовсім протилежним сенсом, де особистість є відсутньою: дієслово *être* у теперішньому часі дійсного способу та безособовий зворот *il est évident* як лексичний засіб та його еквіваленти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі розподілу епістемічної модальності на об'єктивну та суб'єктивну, розмежовуються й окремі засоби їх вираження [8]. Суб'єктивна модальність передає відношення суб'єкта мовлення до висловлення, а об'єктивна модальність є вираженням висловлення в цілому відносно реальності. У французькій мові об'єктивна модальність втілюється через вербальні форми способів дії: об'єктивна епістемічна модальність міститься у Умовних способах – I і II; суб'єктивна епістемічна модальність передається через конкретні модалізатори (прислівники, прикметники, слова та речення-вставки, інтонацію).

Il serait bon de payer la note [14, с. 19].

Показником об'єктивної епістемічної модальності виступає дієслово *être* у Умовному способі – I.

Soit que ce filtre fût, vraiment, composé d'une matière irrésistante, soit que la dame y eût versé trop de liquide, le filtre creva [13, с. 22].

У висловленні з об'єктивною епістемічною модальністю ситуація нерозуміння причин того, що мало місце, передається у подвійному вживанні Умовного способу – II, а саме: *soit que...soit que* та дієслова *verser* у минулому часі Умовного способу – II.

Il faudrait tout de même que tu expliques pourquoi elle a passé la journée de dimanche avec toi [16, с. 28].

У першій модусній частині вживання дієслова *falloir* в Умовному способі – I вказує на об'єктивну епістемічну модальність, але нерішучість у першій частині висловлення підтверджується й у другій частині вживанням дієслова *expliquer* також в Умовному способі – I.

Ce sera la procédure la plus indiquée, peut-être [15, с. 8].

У цьому прикладі через прислівник-модалізатор *peut-être* передається невпевненість мовця у факті важливості того, що коїться.

Дискурс – це текст, що розглядається у поєднанні з екстралінгвістичними засобами. Об'єктом вивчення дискурса є мовлення, мовленнєва взаємодія. Аналіз дискурса містить стратегію та інтенцію, розуміння мовленнєвого акту як з боку суб'єкта мовлення (мовця), так і з боку реципієнта (слухача), а також сукупні ментальні процеси: етнографічні, психологічні, соціокультурні правила та стратегії розуміння з обох боків. Найважливішою характеристикою дискурса є інтерактивний характер, послідовна когерентність [7]. Художній дискурс – це сукупність висловлень вербального характеру, що надається з боку письменника та знаходить своє розуміння у читача. На відміну від дискурсу взагалі, художній дискурс супроводжується цілісною гамою естетичних факторів у конкретних видах та формах [5;6]. Автор через призму точки зору персонажів та вигадані елементи оповіді висловлює свою власну думку і свій погляд на реальність. М. Ремон вводить поняття «модальності» для передання реалій з оціночною характеристикою автора: модальність часу, простору, подій тощо [11]. Саме через феномен такої модальності читач або критик сприймає події та характери твору і таким чином визначає особистість письменника, його творчість, персонажі, естетичне кредо. Модальності авторського твору відображаються у конкретних змістовних ситуаціях, тексти та репліках персонажів. Вербальні прояви епістемічної модальності у значній мірі впливають на мову автора. Розповісти історію – це завжди зайняти позицію по відношенню до цієї історії, так само як і до подій, що впливають на цю історію. Її треба помістити у часі (модальність часу), у просторі (модальність простору), організувати текст (модальність тексту), визначити проблеми (модальність проблем), надати точку зору (модальність точки зору) [11, с. 103 – 171].

Мовні елементи, що передують та йдуть слідом за означеною одиницею, створюють для неї оточуючу вербальну середу, яка у лінгвістиці має загальну назву контекст. Контекст може бути мінімальним або максимальним. Мінімальний контекст ототожнюється з ситуацією, а максимальний зі всім текстом, що має вплив на ситуацію. Він дає можливість встановити функцію цієї одиниці у всьому висловленні мовця або автора. Контекст є необхід-

ною умовою комунікації [2; 3]. Він є задіяним для розуміння мовного аспекту, що має на увазі процес спілкування, єдності або протиставлення думок, стосунків, обмін інформацією тощо. Комунікація складається з комунікативних актів, у яких комуніканти створюють висловлення та інтерпретують їх, і таким чином породжують ситуацію взаємодії. Першою умовою для створення ситуації комунікації є кодаж інформації (лінгвістичні засоби) [1; 11]. Другою умовою є цільове спрямування висловлення мовця з оціночною конотацією, йдеться про його ставлення до вірогідності відображеної дійсності. Це ставлення передається мовними засобами: граматичними (дієсловами у заданому стані та часі), лексичними модалізаторами (прислівниками типу *peut-être, sans doute, bien sûr*). Третьою умовою успішності комунікації є екстралінгвістичний фактор [4]. Співрозмовники повинні мати загальні уявлення оточуючої дійсності, більш-менш спільне розуміння факторів, що впливають на цю реальність в широкому сенсі: історичні, соціальні тощо. Сукупність соціальних умов, що беруться до уваги при вивченні соціальної та лінгвістичної поведінки, визначається як соціальний контекст вживання мови. Загальні дані про культурну та психологічну ситуацію, про досвід та знання співрозмовників утворюють контекст ситуаційний.

Важливим чинником у ситуаційній розкладці виступає пресупозиція, попередній досвід, яким користуються співрозмовники. Вони повинні порозумітися, мати однакові мовні знання та спільну екстралінгвістичну базу. Свої комунікативні наміри мовець реалізує, знаходячись в конкретних умовах та базуючись на тотожній комунікативній компетенції реципієнта щодо теми та обставин мовного процесу. Пресупозиція – це конгломерат загальних знань суб'єкта та реципієнта, але вони знаходяться на різних рівнях ієрархії. Ініціативна частина належить суб'єкту мовлення, це він визначає тему, поглиблює її у разі необхідності та пропонує реципієнту скористатися наданою інформацією і, якщо йдеться про співрозмовників, а не автора з читачем, прореагувати. Таким чином встановлюється функціональна ієрархія, де мовець користується значними привілеями перед реципієнтом.

Мова є доволі тонким механізмом, що призводить до ефектів різного рівня: прямих та непрямих. У разі непрямих ефектів, які ставлять під сумнів сказане, необхідно звертати увагу на значення дейксіса. При вивченні дейктичних елементів доходимо висновку, що мова створена для існування в контексті. Це особлива взаємодія двох мовців, розмова тет-а-тет, найбільш типовий діалог. Мова знаходить своє відображення і в інших формах: письмо, монолог, одностороння розмова. Вживання дейксісу є важливим для розуміння засобів епістемічної модальності, тому що через модальність виявляється ставлення до того, що промовляється: «я» несе біль-

ше особистої оцінки ніж «вони». А вживання другої особи має відношення не тільки до епістемічної, але й до деонтичної модальності.

У співвідношенні висловлення – ситуація – контекст кожна частина цієї трихотомічної структури відіграє свою роль. Ситуація є комплементарною до висловлення, в той час як контекст має доповнювати ситуацію до повного розуміння першої одиниці у цьому розкладі – висловлення. Саме за таким принципом ієрархічної побудови розглянемо наступний приклад, взятий з оповідання А. Алле «*La belle inconnue*»:

Il descendait le boulevard Malesherbes... l'esprit ailleurs, loin, loin (et peut-être même nulle part), quand... il croisa une femme... Machinalement, il salua cette personne. Mais elle, soit qu'elle n'eût point reconnu notre ami, soit qu'elle n'eût point remarqué son salut, continua sa route... Et pourtant, se disait-il, je l'ai vue quelque part cette bonne femme-là, mais où diable! Et dans quelle condition? [13, с. 41]

Невпевненість чоловіка визначається у трьох висловленнях наступними засобами: *peut-être* (лексичний засіб невпевненості суб'єктивної епістемічної модальності); *soit qu'elle n'eût point reconnu notre ami, soit qu'elle n'eût point remarqué son salut* (об'єктивна епістемічна модальність позначена Умовним способом – II дієслів *reconnaître* та *remarquer*); *mais où diable! Et dans quelle condition?* (слово-вставка, позначення суб'єктивної епістемічної модальності). Якщо взяти ці висловлення кожне окремо, ми можемо лише констатувати факт їх наявності та семантичний аспект кожного. Тільки поєднавши їх, отримаємо ситуацію, що полягає змістовно у описі випадкової зустрічі чоловіка з жінкою, з якою він вітається, але не отримує відповідного вітання. І деякий час він терзається думкою, де він міг її бачити, бо жінка здається знайомою. Таку ситуацію можна розглядати як поширену епістемічну модальність. Але повний її зміст ми зрозуміємо у разі задіяння всього контексту, що додає наступної інформації: він йде слідом за жінкою і, тільки побачивши її на порозі власної квартири, розуміє, що це його дружина. Звичайно, автор гіперболізує ситуацію, але й нашоухе на більш глибоке розуміння проблеми людського існування. Складна ситуація передається через ймовірні вигадки, що самі по собі не викликали би сумнівів, якби йшлося про звичайних людей, без додаткових супровідних обставин. Додаткове психологічне навантаження змінює увесь контекст поведінки героя. Без розуміння контексту, що майстерно відтворюється письменником, неможна зрозуміти ситуацію.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Категорія епістемічної модальності визначається як складна функціонально-семантична система, головним елементом якої є ступінь впевненості –

невпевненості мовця у висловленні. Ця категорія є об'єктивною, коли вона висловлює ставлення мовця до картини світу взагалі, і суб'єктивною – у разі його відношення до наданої інформації.

Формою епістемічної модальності виступають граматичні та лексичні мовні засоби, через які відтворюється ставлення мовця до дійсності. За змістом ці засоби не є однаковими, їх можна поділити на чотири основні групи в залежності від ступеня впевненості – непевненості, вірогідності – невірогідності.

У художньому дискурсі через ці засоби автор розкриває своє ставлення до дійсності, до світу, так само як і ставлення до них персонажів твору.

Для цього письменник використовує цілий арсенал модальних маркерів зі значенням впевненості – неупевненості, вірогідності – невірогідності.

Епістемічна модальність знаходить своє вираження у конкретних висловленнях, але для повного розуміння задуму автора необхідно брати до уваги ситуацію та контекст.

Перспективи подальших досліджень пов'язують з удосконаленням методики поєднання інструментів дистрибутивного аналізу у розгляді цілісної структури зі значенням модальності з компаративним аналізом для порівняння сили ефекту, що здійснюється на оточення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтенко, Л. І. (2020). *Художня література як форма комунікації*. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова.
2. Кононенко, В. І. (2021). *Прагматика художнього тексту: пошуки новостилі*. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника.
3. Приблуда, Л. М. (2022). Художній дискурс: проблема інтерпретації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 1 (ч.1, т. 33(72)), 78 – 82.
4. Семенюк, О. А. (2019). Художній дискурс як відображення авторської картини світу (лінгвокультурологічний підхід). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 1 (т. 30 (69)), 7–10.
5. Фролова, І. Є. (2015). *Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі*. (Автореф. докт. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
6. Фролова, І. Є. Омечинська, О. В. (2018). Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія»*, 87, 52–61.
7. Шевченко, І. С. (2005). Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків: Константа, 105 – 117.
8. Шило, С. І. (2017). Поняттєві сфери термінів для номінації спонукальної модальності. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 17, 162 – 165.
9. Le Querler, N. (1996). *Typologie des modalités*. Caen.
10. Le Querler, N. (2004). *Les modalités en français*. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 643 – 656.
11. Raimond, M. (2000). *Le roman*. Paris: Armand Colin.
12. Thue Vold, E. (2008). *Modalité épistémique et discours scientifique*. Bergen.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. Allais, A. (1972). *Plaisir d'humour*. Paris: Edition de Fallois.
14. Carco, F. (1984). *Rien qu'une femme*. Paris: Albin Michel.
15. Giono, J. (1970). *Regain*. Paris: Bernard Grasset.
16. Troyat, H. (1965). *Le vivier*. Paris: Hatier.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2023

Стаття рекомендована до друку 30.11.2023

Voronina Maryna – Associate Professor at the Department of Romano-Germanic philology, PhD in Philology, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: marinavoronina@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7533-7463>; Tel.: +380985365845

Nesterenko Olena – Senior Lecturer at the Department of Romano-Germanic philology V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: he.nesterenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8082-3386>; Tel.: +380508166675;

A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF MEANS OF EXPRESSION OF EPISTEMIC MODALITY IN FRENCH-LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE

The article is devoted to the study of means of expression of epistemic modality in modern French-speaking discourse. The conceptual base of modality manifestations finds its implementation in language, through which a person convey their knowledge, competences and attitude to the world. The results of scientific research led to recognition of the trichotomous nature of the category of modality: alethic, epistemic and deontic. Epistemic modality is directly related to the speaker's knowledge of the world, his trust or distrust of reality, and to the information provided in the utterance. The epistemic probability of the realization of the fact has such conceptual aspects as availability, predictability, possibility - impossibility (partial or total). Epistemic modality can also be objective or subjective. The objective epistemic modality is conveyed through the grammatical forms of the verb in Conditional I and II. As for subjective epistemic modality, it is found in specific lexical modalizers. In fictional discourse, epistemic modality occurs in communicative situations that manifest themselves on a larger scale, such as context. In the trichotomous division "utterance - situation - context", each part has its own role and reflects the author's idea depending on the general content. The means of implementing the author's ideas, which are modally marked, are analyzed from the point of view of the presence in them of specific modalizers, grammatical forms of verbs in Conditional mode I and II, given the role of the situation and context. Grammatical and lexical language means, through which the speaker's attitude to reality is reproduced, are not the same in content, they can be divided into four main groups depending on the degree of confidence - uncertainty, probability - improbability. In fictional discourse, through these means, the author reveals his attitude to reality, to the world, as well as the attitude of the characters of the work to them. For this purpose, the writer uses a whole arsenal of modal markers with the value of confidence - uncertainty, probability - improbability.

Key words: *context, epistemic modality, situation, utterance.*

REFERENCES

- Frolova, I. Ye. (2015). *Rehuliatyvnyj potentsial stratehii konfrontatsii v anhlomovnomu dyskursi* (Avtoref. dokt. filol. nauk). [Regulatory potential of confrontation strategy in English discourse (Doctor of Science in Philology Thesis synopsis)]. Kharkiv's'kyj natsional'nyj universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
- Frolova, I. Ye. Ometsyns'ka, O. V. (2018). Spetsyfyka khudozhn'oho dyskursu ta joho aspektiv [Specificity and aspects of fictional discourse]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Inozemna filolohiia» [Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching]*, 87, 52–61. (in Ukrainian)
- Kononenko, V. I. (2021) *Prahmatyka khudozhn'oho tekstu: poshuky novostyliu [Pragmatics of fictional text: searching for a new style]*. Kyiv; Ivano-Frankivs'k: Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka Publ. (in Ukrainian)
- Prybluda, L. M. (2022). Khudozhnij dyskurs: problema interpretatsii [Fictional discourse: the problem of interpretation]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka [Scientific papers of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: "Philology. Journalism"]*, 1 (ch.1, t. 33(72)), 78 – 82. (in Ukrainian)
- Semeniuk, O. A. (2019). Khudozhnij dyskurs iak vidobrazhennia avtors'koi kartyny svitu (linhvokul'turolohichnyj pidkhid) [Fictional discourse as a reflection of the author's picture of the world (linguistic-cultural approach)]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiia. Sotsial'ni komunikatsii [Scientific papers of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: "Philology. Journalism"]*, 1 (t. 30 (69)), 7–10. (in Ukrainian)
- Shevchenko, I. S. (2005). Kohnityvno-prahmatychni doslidzhennia dyskursu [Cognitive and pragmatic studies of discourse]. *Dyskurs iak kohnityvno-kommunikatyvnyj fenomen [Discourse as acognitive and communicative phenomenon]* (pp. 105–117). Kharkiv: Konstanta Publ. (in Ukrainian)
- Shylo, S. (2017). Poniattievi sfery terminiv dlia nominatsii sponukal'noi modal'nosti [Conceptual spheres of terms for the nomination of motivational modality]. *Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk [Topical Issues of the Humanities]*, 17, 162 – 165. (in Ukrainian)
- Vojtenko, L. I. (2020). *Khudozhnia literatura iak forma komunikatsii* [Fiction as a form of communication]. Odesa: ONU imeni I.I. Mechnykova Publ. (in Ukrainian)
- Le Querler, N. (1996). *Typologie des modalités*. Caen.
- Le Querler, N. (2004). *Les modalités en français*. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 643 – 656.
- Raimond, M. (2000). *Le roman*. Paris: Armand Colin.
- Thue Vold, E. (2008) *Modalité épistémique et discours scientifique*. Bergen.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

- Allais, A. (1972). *Plaisir d'humour*. Paris: Edition de Fallois.
- Carco, F. (1984). *Rien qu'une femme*. Paris: Albin Michel.
- Giono, J. (1970). *Regain*. Paris: Bernard Grasset.
- Troyat, H. (1965). *Le vivier*. Paris: Hatier.

The article was received by the editors 20.10.2023

The article is recommended for printing 30.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-03

УДК 811.111`373:165.194

Davydenko I.

PhD, Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Inna-Davydenko-2>

Kalyuzhna A.

PhD, Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Alevtyna-Kalyuzhna-2>

Litovchenko Ya.

Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation of V. N. Karazin Kharkiv National University National University;

e-mail: y.litovchenko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8757-9729>

Behind the “I”: Conscience and Consciousness

*“There is no witness so dreadful,
no accuser so terrible as the conscience
that dwells in the heart of every man.”*
Polybius

*“A human being is a part of the whole called by us universe,
a part limited in time and space.
He experiences himself, his thoughts and feeling
as something separated from the rest,
a kind of optical delusion of his consciousness.”*
Albert Einstein

This paper intends to study the concepts CONSCIOUSNESS and CONSCIENCE from a linguistic point of view and identify their notional components. Concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are topical nowadays. It is verified by the overwhelming interest in them among linguists, physicists, philosophers, psychologists, etc.; based on the current human advances in AI (artificial intelligence) and dissatisfaction with the dualistic separation of mind and body. Conscience and consciousness govern our decision-making process. The concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are multifaceted and complex. The concept CONSCIENCE is commonly used in its moral sense, implies the inherent ability of any healthy human being to perceive principles of the right and wrong, the good and bad; the ability to control, monitor, evaluate and execute their actions. Principles of decency, integrity, fairness, honesty, kindness and probity are the components of conscience. The voice of conscience might suggest different principles of behavior to different groups of people. Conscience can be considered as an empty container that can be filled with any type of moral and ethical content. Human CONSCIOUSNESS is the greatest mystery in the world of all times and peoples. People know a lot about consciousness from their own life experience and could claim that their own conscious life experience is what they do not call into question. One has no idea what consciousness is about, what makes one conscious, why ‘people have consciousness’, compared to other living beings or if other creatures, besides human beings, also have consciousness. Consciousness is mainly equated with the wakefulness. This perspective of consciousness puts forward that consciousness is an all-encompassing state, a sort of a switch that illuminates the entire mental life of a being. Consciousness appears before conscience: in order for conscience

to arise, it is necessary for consciousness to arise as a background or a screen on which all the phenomena, states and objects can arise. In order for a person to realize what is good and bad, to appeal to a set of moral and ethical standards, consciousness is necessary first. Thus, consciousness acts as a background for conscience. The concepts of CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are intersecting for several reasons. Both lexemes-names of the concepts were synonymous until the eighteenth century. Both concepts are the building blocks of the self-identification with the concept CONSCIENCE being the prerequisite for the ability to shape moral judgements. These basic universal concepts are of equally high significance, mutually dependent and intersecting, and cannot be considered without their internal interconnection.

Key words: *awareness, cognitive linguistics, concept, conscience, consciousness, conscious, mind, self, super-ego.*

Як цитувати: Давиденко, І., Калюжна, А., & Літовченко, Я. (2023). Що стоїть за «Я»: Свідомість і Свідомість. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 21-30. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-03>

In cites: Davydenko, I., Kalyuzhna, A., & Litovchenko, Ya. (2023). Behind the "I": Conscience and Consciousness. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 21-30. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-03>

1. INTRODUCTION

Nowadays such concepts as CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are topical. Linguists, physicists, philosophers, psychologists, psychiatrists, neuroscientists studying perception, memory and action show a great interest to both concepts, thus making this discussion important. This renewed interest is fueled by dissatisfaction with the dualistic separation of mind and body and human advances in AI (artificial intelligence).

In recent years, the scientific world has been overwhelmed by the interest in concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS accompanied by scientific meetings, research and discussions [5; 15; 17; 18; 19; 23; 27; 29; 30; 38; 42; 45; 55; 56].

Advances in communication science and artificial intelligence, among other various factors, can cause the interest in studying these two concepts. One cannot argue the fact that conscience and consciousness govern our decision-making process, making them crucial in our lives and leading to the need of identification and differentiation of both phenomena from a scientific point of view. Representatives of various spheres of knowledge identify the 'problem of consciousness' along with the 'problem of conscience' as outstanding challenges, being worth further investigation. Thus, opinions about the chances of achieving any solution can vary widely. Although *consciousness* has been studied in great detail in all of its aspects, *conscience*, despite being an equally significant component of human existence, remains quite unexplored as an almost transcendental feature of the human mind.

Phenomena represented by language units become the focus of linguists' attention. From a linguistic perspective they can be studied in terms of concepts – basic units of structured knowledge, which are loaded with cultural information [26, p. 40]. Different aspects of verbalized concepts have become the subject of thorough research, carried out by Ukrainian linguists within cognitive linguistics [2; 16; 26; 32].

The **purpose** of this paper is to define the notional components of the concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS. We consider the lexemes *conscience* and *consciousness* to be the names of the concepts, correspondingly. Concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS can be considered the **object** of

this research. Their lexical meanings are the **subject** of the study. The **topicality** is verified by the fact that the meanings of the two notions remain confusing and are often misunderstood by many people. Thus, this paper is aimed to clarify them. The research **material** is the lexemes *conscience* and *consciousness*, the means of direct nomination of the concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS, correspondingly, obtained from lexicographic sources and discourse fragments presented in electronic resources, including the British National Corpus (BNC), by the method of continuous sampling.

2.1. The concept of CONSCIENCE

The material of the study reveals that the concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are multifaceted and complex. We suggest moving on to a detailed and deeper consideration of them. The concept CONSCIENCE is commonly used in its moral sense, implies the inherent ability of any *healthy* human being to perceive principles of the right and wrong, the good and bad; the ability to control, monitor, evaluate and execute their actions [49]. Economic, political and cultural environment of any individual has been forming such values and norms as the fair and the unfair, the right and the wrong, the good and the evil, the "white" and the "black" throughout the existing history of our humanity [7; 35]. One can talk about a high degree of *conscience* of a person if self-identification with the above-mentioned codes and values is high [11]. Psychological studies show that a person who lives and acts in accordance with their conscience, without violating its norms, has a higher resistance to stress and better health [11]. Principles of decency, integrity, fairness, honesty, kindness and probity are the components of conscience. The quality of an individual's action is determined by the degree of correlation with these components. So called "clear conscience" allows any person to feel their inner peace. Conscience is considered the "supreme authority" by which good or evil, justice or injustice, etc. are determined. These considerations indicate that conscience may possibly be placed higher than consciousness [11].

Such assumptions can be verified after a profound consideration of the etymology and meanings of the lexemes verbalizing the concepts under consideration.

The term “conscience” translates the Latin “*conscientia*”, which refers to sharing “knowledge” (*scientia*) “with” (*con-*) [20]. Due to the literal meaning of this term one cannot determine the type of knowledge involved or shared. Traditionally, the concept of *conscience* correlates with morality and moral knowledge that an individual defines for him(her)self. It should also be noted that the source of morality can be not only the *self*, but also something external to the *self*. For example, it might be God (in Christianity), intuition, the Supreme Mind, the Higher Powers or the Super-Ego (in Freudianism) [50]. Conscience involves self-reflection, awareness of one’s behavior, self-assessment and self-esteem [11].

It can be assumed [22] that the Latin word is a borrowed translation of the Greek *syneidēsis*, which literally means “with knowledge.” The appearance and manifestation of *conscience* is determined by the presence of the mental construct “*me-and-not me (or others)*”, in other words, it occurs in society, where “knowledge along with others” or “knowledge of the right or wrong within oneself” can be manifested (*conscire sibi*) [22].

The etymology dictionary provides us with the birth of the following meanings of ‘conscience’ [36]:

PIE root *skei- “to cut, split” [source also of Greek *skhizein* “to split, rend, cleave”];

Late Latin “to know well,” from assimilated form of *com-* [or *con-*] “with,” or “thoroughly” + *scire* “to know,” probably originally “to separate one thing from another, to distinguish,” related to *scindere* “to cut, divide” [36];

Latin *conscientia* “a joint knowledge of something, a knowing of a thing together with another person; particularly, “knowledge within oneself, sense of right and wrong, a moral sense”, abstract noun from *conscientem* (nominative *consciens*), present participle of *conscire* “be (mutually) aware”, “be conscious of wrong” [36];

Old French [12c.] *conscience* “innermost thoughts, desires, intentions, feelings” [36].

“*Innermost awareness of right and wrong*” can be considered as the internal form of ‘conscience’.

Despite the fact that this concept is closely related to the concept of ‘morality’, it does not bear any particular substantial moral belief [31]. The voice of conscience might suggest different principles of behavior to different groups of people. Speaking differently, one will not be able to identify any stable conceptual relation between conscience and some particular moral view. Some researchers consider conscience as an empty container that can be filled with any type of moral and ethical content [20]. So called “identity issue” makes one think of conscience as a *morally neutral* concept, connected with the *subjective* or individual dimension of morality. We suggest moving on to a detailed consideration of *conscience*.

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of ‘conscience’:

1. conscience as **an inhibiting sense of prudence / sensitive regard for fairness or justice** / scruple / wisdom;

2. conscience as **the set of moral-ethical codes** that controls actions or thoughts of an individual / intuition;

3. conscience as **the inner voice of what is right or wrong**;

4. conscience as **the super-ego** (in psychoanalysis) that transmits commands and admonitions to the ego;

5. conscience as **consciousness / knowledge** *Obs* [3; 25; 28; 37; 53].

A deeper review of the meanings shows the following:

1. conscience as **an inhibiting sense of prudence / sensitive regard for fairness or justice / wisdom / scruple**

Appealing to conscience this way means the feeling of doubt, hesitation or uncertainty with regard to the morality or ethics, hesitation or reluctance to do something, that one thinks, may be wrong; it is a kind of inner feeling that prevents you from doing something that you think is morally and ethically unacceptable or inappropriate, which makes you uncertain about doing it.

I'd eat another piece of pie but my conscience would bother me [12].

He is a man without scruple – he has no conscience [44].

Obviously, that is an exaggeration, because many doctors, even if they did not respect the law, have conscience about doing anything of the sort [6].

2. conscience as **the set of moral-ethical codes** that controls actions or thoughts of an individual / **intuition**

Conscience can also be considered as a sense giving us direct access to the set of moral-ethical codes. Understood in this way, conscience is usually seen as intuitive or emotionally influenced, rather than a reason-based faculty. The voice of conscience can be seen as an expression of our moral intuition or inner voice [20].

Let your conscience be your guide [9].

I can't tell you what to do in the future – it's a matter of conscience [10].

3. conscience as **the inner voice of what is right or wrong**

[...] deep down, below the surface of the average man's conscience, he hears a voice whispering, 'There is something not right,' no matter how much his rightness is supported by public opinion or by the moral code" [8].

[...] but conscience never deceives us; it is the true guide of man; it is to man what instinct is to the body; which follows it, obeys nature, and never is afraid of going astray" [42].

[...]but badger baiting is not allowed on your land <...> it is not allowed because that is the law of the land and that is where decisions about the permission or otherwise of fox hunting should be made. This is an issue of individual conscience of M Ps." [52, JNB].

4. conscience as **the super-ego** (in psychoanalysis)

Within this notion, conscience is represented as a psychic system which participates in regulating the self.

Super-ego implies a mental structure or, in other words, a regulation system of the self. Conscience as a term of psychoanalysis can combine such notions as empathy, self-conscious emotions and reasoning; all this is called super-ego [20].

Conscience is the internal perception of the rejection of a particular wish operating within us. [48].

Supporting the formation of a strong conscience, his gaze should turn in on itself [21].

The superego, therefore, is the internalized social norms that keeps us on a straight and narrow path [51].

5. conscience as **consciousness / knowledge** Obs [53].

The obsolete, archaic meaning of *conscience* is *consciousness*. Consciousness appears before conscience: in order for conscience to arise, it is necessary for consciousness to arise as a background or a screen on which all the phenomena, states and objects can arise. In order for a person to realize what is good and bad, to appeal to a set of moral and ethical standards, consciousness is necessary first. Thus, consciousness acts as a background of conscience.

Fig. 1 schematically displays the structure of the concept CONSCIENCE which is represented by the four basic notions given in the rectangles (see Fig. 1).

2.2. The concept of CONSCIOUSNESS

The question “what is the greatest mystery in the world of all times and peoples” can be answered with confidence: “this is human consciousness.” It should be remarkably amazing, since we know a lot about consciousness from our own life experience. Any person could claim that their own conscious life experience is what they do not call into question and what they know best. However, from another perspective, consciousness is a confusing and mysterious phenomenon. One has no idea what it is about, what makes one conscious, why ‘people have consciousness’, compared to other living beings or if other creatures, besides human beings, also have consciousness.

The word ‘consciousness’ has its Latin root *conscio*, which is formed by *cum-* (or *con-*), meaning ‘with’ / ‘together’, and *-scio*, meaning ‘to know’ / ‘knowledge’ [36]. The original Latin sense provides the following understanding of ‘to be conscious of something’, it was “to share knowledge of it, with someone else, or with oneself”. The knowledge mentioned often concerned something privy, covert, hidden, embarrassing, disgraceful or dishonorable, the source of a bad *conscientia*, what is a bad conscience [36]. Also, among the senses of *conscientia* in Latin there was a meaning which implies common, public, collaborative or shared knowledge. In this sense *conscientia* was, pure and simple, knowledge of all. Thus, the English language was replenished with the following meanings of the word *conscientia*: 1. knowledge shared with another, 2. knowledge shared with oneself, 3. knowledge of something.

The words ‘conscious’ and ‘consciousness’ first appear early in the 17th century, rapidly followed by ‘self-conscious’ and ‘self-consciousness’ [24, pp. 181–214].

The etymology dictionary represents the following meanings of ‘consciousness’ [36]:

1630s – internal knowledge;

1670s – state of being aware of what passes in one’s own mind;

1746 – state of being aware of anything.

“Common knowledge” can be considered as the internal form of ‘consciousness’.

The “I,” which can be seen as the conceptualization of the human spirit, is the core of the psyche and is central to our sense of self [4]. Knowledge, emotions, and attitudes, can be defined as mind. Human consciousness is created by the attention mechanism of the brain and the sense of *self*, embedded in the “I” [4].

Anyone may possibly talk about consciousness in their everyday lives. People say that ‘he wasn’t conscious of driving at high speed’, ‘he was hit unconscious during the boxing competition’, that the ‘conscious experience’ of feeling the aroma of flowers, hearing birds singing, or breathing fresh air makes life worth living. We suggest moving on to a detailed consideration of *consciousness*.

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of ‘consciousness’:

1. consciousness as **mind**: your mind, thoughts, memory;

2. consciousness as **the wakefulness / alertness**: the condition of being awake and ability to understand what is happening around you;

3. consciousness as **inward subjective dimension**: awareness of awareness;

4. consciousness as **experience / sentience / being sensitive**: the state of being aware of something, the state of knowing;

5. consciousness as **qualia**: personal subjective conscious feelings, which accompany many aspects of our mental life, a quality or property as perceived or experienced by a person [3; 25; 28; 37; 53].

A precise study of each meaning makes it possible to provide the following information:

1. consciousness as **mind**

Such mental and emotional states as believing, trusting, hoping, hating, fearing, loving, intending, expecting, wishing, desiring, etc. can be considered to be conscious [57]. Thus, one may confidently say that ‘the lecturer is conscious of the noise at the lesson’ at a time when their thoughts are busy with other things.

The painful memories eventually faded from her consciousness [14].

Hypnosis is an altered state of consciousness [1].

2. consciousness as **wakefulness / alertness**: the condition of being awake and ability to understand what is happening around you

Consciousness is mainly equated with the wakefulness, and the abilities to perceive, interact and communicate with the environment and with others in the integrated manner which the waking state generally implies [57]. Saying that a human being is conscious, one means that they are not asleep or incapacitated,

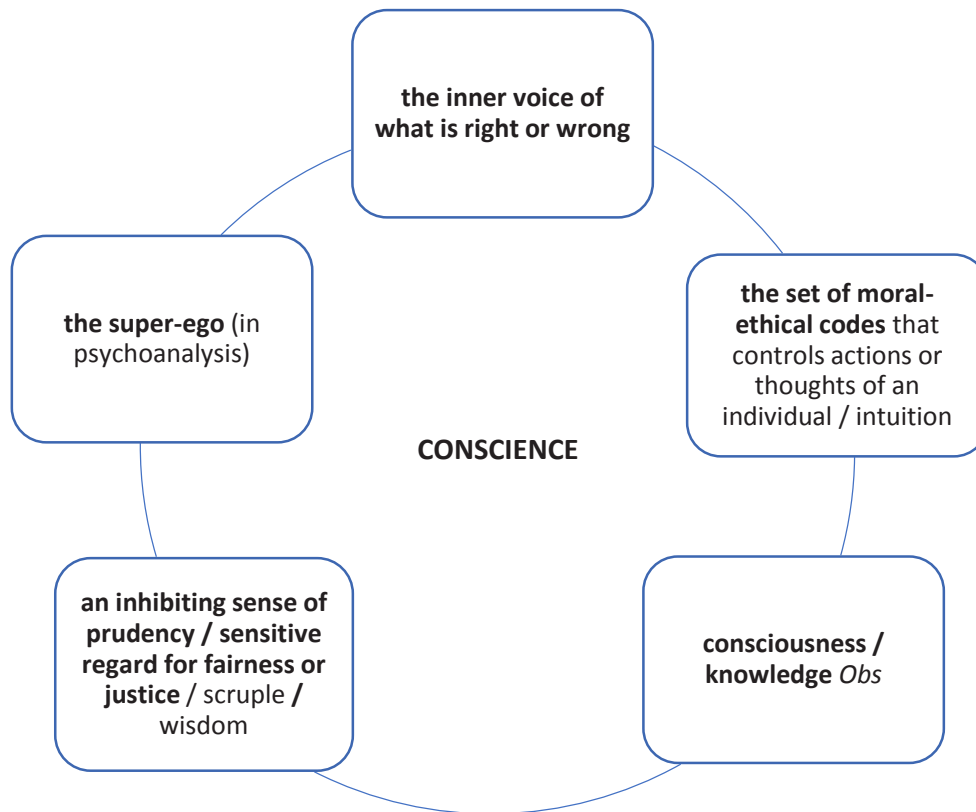

Fig 1. Concept of CONSCIENCE

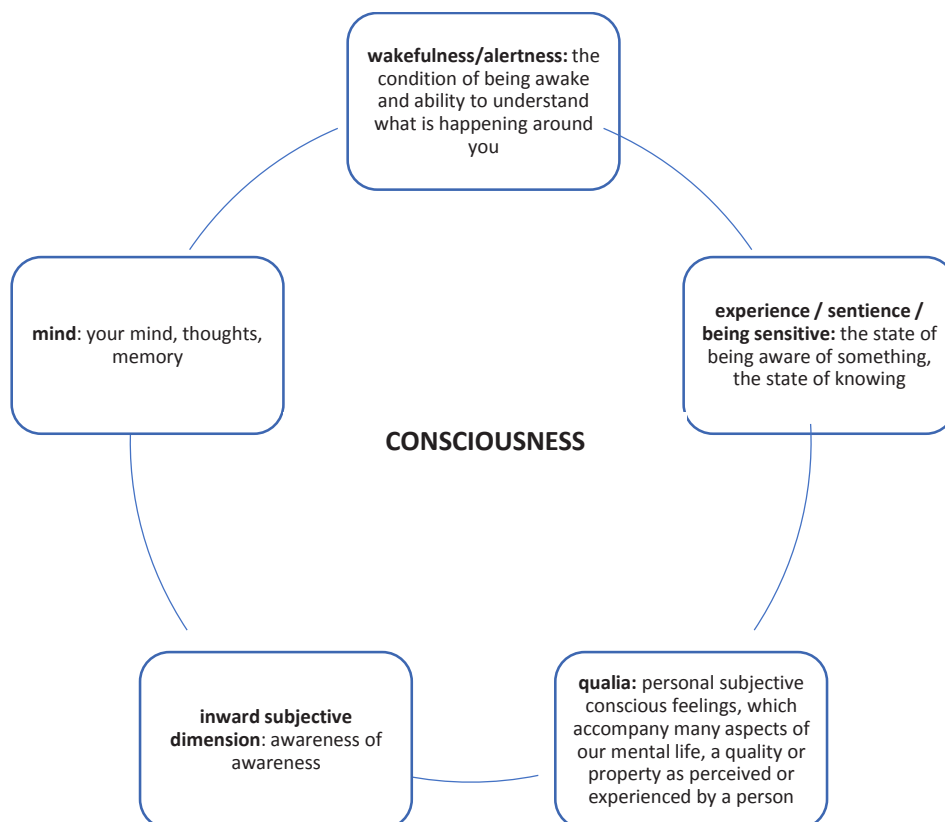

Fig. 2. Concept of CONSCIOUSNESS

alert and awake. This perspective of consciousness puts forward that consciousness is an all-encompassing state, a sort of switch that illuminates the entire mental life of a being [57].

David lost consciousness (=went into a deep sleep) at eight o'clock and died a few hours later. [14].

She could faintly hear voices as she began to regain consciousness (=wake up) [14].

3. consciousness as **inward subjective dimension / awareness of awareness**

Consciousness in this meaning describes the thoughtless state of human's mind when awareness is aware of itself.

Consciousness is the absolute or purest state (in yoga) [13].

4. consciousness as **experience / sentience / being sensitive or aware / knowing**

Consciousness can be seen as the essence of experience from moment to moment: the feeling of being a certain living being at the particular moment of time [33, pp. 147–165]. When we say that a creature is aware of its environment, we mean that it is sensitive to those surroundings and can act in an intelligent manner. For example, we might say that the cat under the table is aware of our presence: the cat is sensitive to or conscious of our presence. Thus, taking this fact into account, we can talk about robotic consciousness or the consciousness of a robot/machine; this means that the entity responds to its environment in an intelligent manner.

The consciousness of my existence is to me the assurance of my existence [34].

5. consciousness as **qualia** [40].

Philosophers often use the term 'qualia' (singular 'quale') to refer to the introspectively accessible, phenomenal aspects of our mental lives. In this broad sense of the term, it is difficult to deny that there are qualia [54]. Disputes basically focus on which mental and emotional states have qualia, whether qualia are internal, inherited or in-born characteristics of their owners, and how qualia correlate with the physical reality both inside and outside the head. In order to understand the nature of consciousness properly scientists should define the status of qualia. The mind-body problem has qualia as the central point [40; 54]. The term *qualia* describes sensory experiences that subjectively have distinctive characteristics not relating to any objects, units, events of physical and non-physical reality, which cause them. Thus, qualia are the property or quality of a thing, perceived or experienced by a person; (also) a thing having certain qualities [41], e.g., *the painfulness of pinpricks; the redness of red roses; the greenness of grass.*

Fig. 2 schematically depicts the structure of the concept CONSCIOUSNESS which is represented by the five basic notions given in the rectangles (see Fig. 2).

2.3. The concept of SELF-CONSCIOUSNESS

This paper cannot avoid the consideration of the meanings of such a compound noun as 'self-

consciousness' which is also a multi-faceted concept. According to English-English Dictionaries we distinguish the following meanings of this concept [3; 25; 28; 37; 53]

1. self-consciousness as **predisposition to embarrassment / shame / confusion**;

2. self-consciousness as **self-detection / self-recognition / self-knowledge / the idea of self / me / I.**

Any lexical concept can be represented by various lexical means. For convenience and clarity, we will use such parts of speech as noun and adjective: *self-consciousness* and *self-conscious*, accordingly:

1. *self-consciousness* as **predisposition to embarrassment/shame/confusion**

If one feels awkward in the company of others; if he or she worries and is embarrassed about what they look like, what they say etc. or what other people think of them – then this is what this paragraph is talking about – *self-consciousness*. In this case, there is a close tie between self-awareness and awareness directed at the individual by others.

Jerry's pretty self-conscious about his weight. Leo's still self-conscious about his accent.

I always feel really self-conscious in a bikini [46].

2. *self-consciousness* as **self-detection / self-recognition / self-knowledge the idea of self/me/I**

This sense presupposes mastery of the *idea of self*, the flourishing of the "idea of me," mastery of the *first person pronoun "I,"* and knowledge of the broader social and cultural context that shapes personality or Persona (**persona**, in psychology, the personality that an individual projects to others, as differentiated from the authentic self [39]).

Human beings are conscious not only of the world around them but also of themselves: their activities, their bodies, and their mental lives. They are, that is, self-conscious [47].

Fig. 3 schematically displays the structure of the concept SELF-CONSCIENCE which is represented by the two basic notions given in the rectangles (see Fig. 3).

The concepts of CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are intersecting for several reasons. From a linguistic point of view, both lexemes-names of the concepts were synonymous until the eighteenth century [35, p. 346]. Now the meaning 'consciousness' of the word *conscience* is marked as obsolete [53]. Nevertheless, "A psychological process that is an exercise of conscience typically involves consciousness. Conscience requires either consciousness in the guilty sense or consciousness in a closely analogous innocent sense in which one passes a moral judgment in one's favour" [35, p. 347]. Thus, we may conclude that both concepts are the building blocks of our self-identification with the concept CONSCIENCE being the prerequisite for our ability to shape moral judgements.

Fig. 4 schematically represents the intersection of the concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS. The joint area of intersection is determined by the common lexical meaning "common knowledge", inherited in both

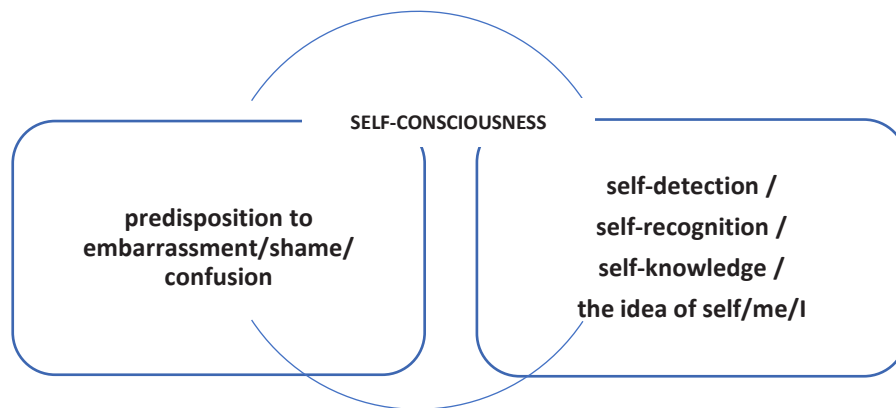

Fig. 3. Concept of SELF-CONSCIOUSNESS

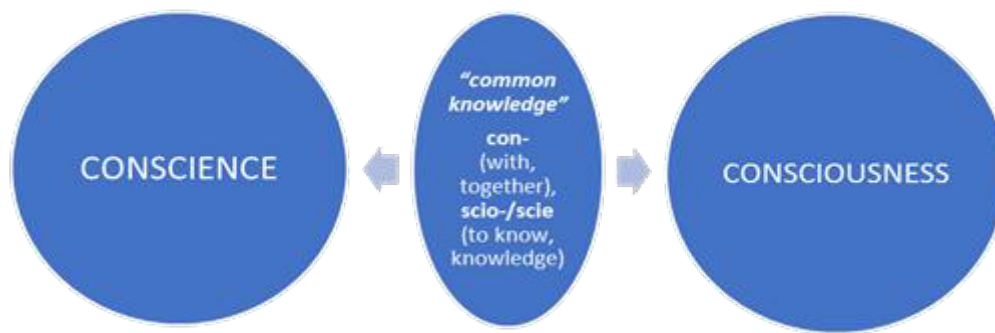

Fig. 4. The intersection of the concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS

concepts. This mutual intersection is also confirmed and determined by the etymology of the names of the concepts in question – nouns *conscience* and *consciousness*: *con-* (with, together), *scio-/scie* (to know, knowledge).

3. CONCLUSIONS

Concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS can be considered topical nowadays. This fact is verified by the overwhelming interest in them among linguists, physicists, philosophers, psychologists, etc.; based on the current human advances in AI (artificial intelligence) and dissatisfaction with dualistic separation of mind and body. Conscience and consciousness govern our decision-making process, making them crucial in our lives and leading to the need of identification and differentiation of both phenomena from a scientific point of view.

The concepts CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are multifaceted and complex.

The concept CONSCIENCE is commonly used in its moral sense, implies the inherent ability of any *healthy* human being to perceive principles of the right and wrong, the good and bad; the ability to control, monitor, evaluate and execute their actions. Principles of decency, integrity, fairness, honesty, kindness and

probity are the components of conscience. The quality of an individual's action is determined by the degree of correlation with these components. Conscience is considered the "supreme authority" by which good or evil, justice or injustice, etc. are determined.

The voice of conscience might suggest different principles of behavior to different groups of people. Speaking differently, one will not be able to identify any stable conceptual relation between conscience and some particular moral view. Conscience can be considered as an empty container that can be filled with any type of moral and ethical content.

Human CONSCIOUSNESS is the greatest mystery in the world of all times and peoples. It should be remarkably amazing, since we know a lot about consciousness from our own life experience. Any person could claim that their own conscious life experience is what they do not call into question and what they know best. However, one has no idea what consciousness is about, what makes one conscious, why 'people have consciousness', compared to other living beings or if other creatures, besides human beings, also have consciousness. Consciousness is mainly equated with the wakefulness. Saying that a human being is conscious, one means that they are alert and awake. This perspective of consciousness puts forward that

consciousness is an all-encompassing state, a sort of switch that illuminates the entire mental life of a being.

Consciousness appears before conscience: in order for conscience to arise, it is necessary for consciousness to arise as a background or a screen on which all the phenomena, states and objects can arise. In order for a person to realize what is good and bad, to appeal to a set of moral and ethical standards, consciousness is necessary first. Thus, consciousness acts as a background for conscience.

The concepts of CONSCIENCE and CONSCIOUSNESS are intersecting for several reasons. From a linguistic point of view, both lexemes-names of the concepts were synonymous until the eighteenth century. Now

the meaning 'consciousness' of the word *conscience* is marked as obsolete. However, an exercise of conscience by a human being in making a moral judgement implies consciousness in a guilty or innocent sense. In the view of the above, we may conclude that both concepts are the building blocks of our self-identification with the concept CONSCIENCE being the prerequisite for our ability to shape moral judgements.

Thus, the authors come to the conclusion that these basic universal concepts are of equally high significance, mutually dependent and intersecting, and cannot be considered without their internal interconnection. The implementation of the concepts in different types of discourse could be the focus of further research.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Altered State of Consciousness (n.d.). In ScienceDirect. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/topics/nursing-and-health-professions/altered-state-of-consciousness>
- Bondarenko, E. V. (2010). Jevoljucija koncepta VREMJA v britanskom diskurse [The TIME concept evolution in British discourse]. *Cognition, communication, discourse, 1*, 22–29.
- Cambridge Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/consciousness>
- Cavanna, A. E. (2014). The Origin of Consciousness and Beyond. *Frontiers in Psychology, 5*. doi: 10.3389/fpsyg.2014.01385
- Chalmers, D. J. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. New York: Oxford University Press.
- Cherry, K. (2021). Conscience vs. Conscious: What's the Difference? In *Verywellmind*. Retrieved from: <https://www.verywellmind.com/conscience-vs-conscious-whats-the-difference-2794961>
- Conscience (n.d.). In *Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/conscience>
- Conscience (n.d.). In *Carl Jung Quotes About Conscience*. Retrieved from: https://www.azquotes.com/author/7659-Carl_Jung/tag/conscience
- Conscience (n.d.). In *Let_Your_Conscience_Be_Your_Guide*. Retrieved from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Conscience>
- Conscience (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/matter%20of%20individual%29%20conscience>
- Conscience (n.d.). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/conscience/>
- Conscience (n.d.). In *WordReference.com*. Retrieved from: <https://www.wordreference.com/definition/conscience?s=prisoner%20of%20conscience>
- Consciousness (2016). In *Yogapedia*. Retrieved from: <https://www.yogapedia.com/definition/4955/consciousness>
- Consciousness (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/consciousness>
- Crick, F. H. C. (1994). *The astonishing hypothesis: The scientific search for the soul*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Davydenko, I. V., & Shevchenko, I. S. (2018). Multimodal representation of the English conceptual duplex HOUSE/HOME. *Visnyk`k`Harkivs`kogo nacional`nogo univ`ersytetu imeni V.N. Karazina, 88*. 19–25. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2018-88-02>
- Dennett, Daniel C. (1993). *Consciousness Explained (Penguin Science)*. Penguin.
- Edelman, J. M., Gally, J. A., & Baars, B. J. (2011). Biology of consciousness. *Frontiers in Psychology, 2*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2011.00004>
- Flanagan, O. J. (1992). *Consciousness Reconsidered*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Giubilini, A. (2022). Conscience. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022 Edition), Stanford University. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/conscience/>
- Green, T. F. (1985). The Formation of Conscience in an Age of Technology. *American Journal of Education, 94*(1), 1–32. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/1085289>
- Hammond, J.B., & Alvare, H.V. (Eds.). (2021). *Christianity and the Laws of Conscience An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press Print. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108883856.002>
- Hurley, S. (1998). *Consciousness in Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lewis, C. S. (1960). *Studies in words*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Longman Dictionary of Contemporary English. (n.d.). Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/conscious>
- Martyniuk, A. P. (2011). *Sloyny`k osnovny`x terminiv`kognitiv`no-dy`skursy`vnoyi lingvisty`ky`[The glossary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]*. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina.
- McGinn, C. (1991). *The Problem of Consciousness: Essays Toward a Resolution*. Cambridge, Mass., USA: Blackwell.
- Merriam-Webster Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/conscience>

- Metzinger, T. (2000). Introduction: Consciousness research at the end of the twentieth century. In T. Metzinger (Ed.), *Neural Correlates of Consciousness: Empirical and Conceptual Questions*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Milner, A. D., & Rugg, M. D. (Eds.). (1992). *The neuropsychology of consciousness*. London: Academic Press.
- Morality (n.d.). In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/morality-definition>
- Morozova, E. I. (2005). *Lozh' kak diskursivnoe obrazovanie: lingvokognitivnyj aspekt [Lie as a discourse formation: linguocognitive aspect]*. Har'kov: Jekograf.
- Nagel, T. (1979). *Mortal questions*. New York: Cambridge University Press.
- Natsoulas, T. (1995). Consciousness₃ and Gibson's Concept of Awareness. *The Journal of Mind and Behavior*, 16 (3). 305–328. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/43853790>
- Natsoulas, T. (2000). Consciousness and Conscience. *The Journal of Mind and Behavior*, 21(4). Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/43853938>
- Online Etymology Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <https://www.etymonline.com/search?q=conscious>
- Oxford English Dictionary. (n.d.). Retrieved from: https://www.oed.com/dictionary/consciousness_n?tab=meaning_and_use#8574985
- Penrose, R. (1994). *Shadows of the mind: A search for the missing science of consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Persona (n.d.). In *Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/science/persona-psychology>
- Qualia (2021). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/qualia/>
- Qualia (n.d.). In *Oxford English Dictionary*. <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=qualia&tl=true>
- Rose, D. (2006). *Consciousness: philosophical, psychological and neural theories*. New York: Oxford University Press.
- Rousseau, J. J. (1921). *Emile: Or On Education*. London & Toronto: J. M. Dent and Sons. Retrieved from: <https://www.azquotes.com/quote/1145489>
- Scruple (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-spanish/scruple>
- Searle, J. R. (1992). *The rediscovery of the mind*. Cambridge, MA: The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/5834.001.0001>
- Self-conscious in a sentence (n.d.). Retrieved from: <https://sentencedict.com/self-conscious.html>
- Self-consciousness (n.d.). In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/self-consciousness>
- Sigmund Freud Psychoanalysis Quotes (n.d.). In *Psychology Online Courses*. Retrieved from: <https://psychologyonlinecourses.com/sigmund-freud-psychoanalysis-quotes/>
- Slate, T. (n.d.). Synderesis. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company.
- Superego (n.d.). In *Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/science/superego>
- Superego (n.d.). In *The Oxford-Hachette French Dictionary*. Retrieved from: <https://en.pons.com/translate/english-french/superego>
- The British National Corpus (BNC) (n.d.). Retrieved from: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
- The Free Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <http://www.thefreedictionary.com/>
- Tye, M. (2021). Qualia. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition). Stanford University. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/qualia/>
- Velmans, M. (Ed.). (1996). *The science of consciousness: Psychological, neuropsychological and clinical reviews*. New York: Routledge.
- Weiskrantz, L. (1997). *Consciousness lost and found: A neuropsychological exploration*. New York: Oxford University Press.
- Zeman, A. (2001). Consciousness. *Brain. A Journal of Neurology*, 124(7). 1263–1289. doi: 10.1093/brain/124.7.1263.

The article was received by the editors 19.10.2023

The article is recommended for printing 23.11.2023

Давиденко Інна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Inna-Davydenko-2>; Тел.: +380509245768

Калюжна Алевтина Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua; ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>; RESEARCHGATE:<https://www.researchgate.net/profile/Alevtyna-Kalyuzhna-2>; Тел.: +380671196676

Літовченко Ярослава Миколаївна – старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: y.litovchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8757-9729>; Тел.: +38066 7233353

ЩО СТОІТЬ ЗА «Я»: СОВІСТЬ І СВІДОМІСТЬ

Ця стаття має на меті розглянути з лінгвістичної точки зору концепти СОВІСТЬ і СВІДОМІСТЬ в англійській мові та визначити їхні поняттєві компоненти. В наш час поняття СОВІСТЬ і СВІДОМІСТЬ є актуальними. Це підтверджується величезним інтересом до них серед лінгвістів, фізиків, філософів, психологів тощо, та досягненнями людини в області ШІ (штучного інтелекту) і незадоволенням дуалістичним поділом розуму і тіла. Сівість і свідомість керують процесом прийняття рішень. Поняття СОВІСТЬ і СВІДОМІСТЬ багатогранні і складні. СОВІСТЬ зазвичай використовується в моральному сенсі та передбачає притаманну будь-якій здоровій людині здатність сприймати принципи добра і зла, контролювати та оцінювати свої дії. Принципи порядності, чесності, справедливості, доброти є її складниками. Голос сумління може підказати різним групам людей різні принципи поведінки. Сівість можна розглядати як порожню ємність, яку можна наповнити будь-яким морально-етичним змістом. СВІДОМІСТЬ людини – найбільша загадка світу всіх часів і народів. Люди багато знають про свідомість із власного життєвого досвіду і можуть стверджувати, що їхній власний свідомий життєвий досвід — це те, що вони не ставлять під сумнів. Але людина не має уявлення про те, що таке свідомість, що робить людину свідомою, чому «люди мають свідомість» порівняно з іншими живими істотами або чи інші істоти, окрім людей, також мають свідомість. Свідомість в основному ототожнюється зі станом неспання. Свідомість є всеохоплюючим станом, свого роду перемикачем, який освітлює все психічне життя істоти. Свідомість з'являється до совісті: для того, щоб совість виникла, необхідно, щоб свідомість виникла як фон або екран, на якому можуть виникати всі явища, стани і предмети. Для того, щоб людина усвідомила, що таке добро і зло, щоб змогла апелювати до комплексу морально-етичних норм, необхідна насамперед свідомість. Таким чином, свідомість виступає фоном для совісті. Поняття СОВІСТЬ і СВІДОМІСТЬ перетинаються. Обидві лексеми були синонімами аж до XVIII ст. Обидва концепти є будівельними блоками для самоідентифікації, причому СОВІСТЬ є передумовою здатності формувати моральні судження. Ці базові універсальні поняття мають однаково високу значущість, взаємозалежні та перетинаються, і не можуть розглядатися без внутрішнього взаємозв'язку.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, обізнаність, розум, самість, свідомість, свідомий, совість, супер-его.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2023

Стаття рекомендована до друку 23.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-04

УДК 811.111'373.72

Нефьодова О. Д.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: olena.nefyodova@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-7328-8709>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?hl=en&view_op=list_works&gmla=AJsN-F7svIbdva_jg0PBVw-AdA_Jexe7ZoEmGkwq5GAzyLjwV958kBaLhLk3UaHD5xz0I2dzwO1ZJ3qF3xnojXo3c1dP_HrbQw&user=Q6epvZcAAAAJ; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olena_Nefyodova

Шорохова П. Ю.

студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: nordevor@gmail.com

Концептуальна інтеграція як механізм формування та реалізації інтертекстуального потенціалу прецедентного висловлення “Blood, sweat and tears”

У статті розглянуто обумовлене концептуальною інтеграцією формування та інтертекстуальне функціонування висловлення «*blood, sweat and tears*», яке є прецедентним для англійськомовної лінгвокультури. Процеси концептуальної інтеграції є наріжними для формування метафтонімічного значення цього прецедентного висловлення і забезпечують його сталий компонентний склад, трансформаційний потенціал та моделі інтертекстуального функціонування. Метафтонімічне значення цього висловлення формується внаслідок концептуальної інтеграції трьох вхідних просторів, представлених метафтоніміями *BLOOD* (жертва), *SWEAT* (важка праця) та *TEARS* (страждання), які формують в інтегративному просторі значення “важка катівна жертва”. Особливості метафтонімізації зумовлюють інтертекстуальну актуалізацію прецедентного висловлення внаслідок процесів концептуальної інтеграції за метафоричною моделлю «контейнер», що вербалізується лексемами «*to put*»/«*to pour*». Актуалізація переважно відбувається в текстах публіцистичного стилю, адже такий контекст надає можливість автору емерджентного тексту створити позитивну для англійськомовної лінгвокультури асоціацію з прецедентним образом В. Черчіля, котрий вжив це висловлення в своїй прецедентній промові на посаді прем'єр-міністра Великої Британії та тим самим надав умови для набуття ним статусу прецедентного. Інтертекстуальну актуалізацію прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» в текстах різної тематики та функціональних стилей можна моделювати як багатодіапазонні бленди, які генерують багатовимірні смисли. Обраний ракурс дослідження підвищує експланаторний потенціал теорії інтертекстуальності завдяки аналізу концептуального механізму формування та функціонування прецедентного висловлення як різновиду прецедентних феноменів.

Ключові слова: англійськомовна лінгвокультура, концептуальна інтеграція, прецедентне висловлення, прецедентні феномени, теорія інтертекстуальності.

Як цитувати: Нефьодова, О., & Шорохова, П. (2023). Концептуальна інтеграція як механізм формування та реалізації інтертекстуального потенціалу прецедентного висловлення “Blood, sweat and tears”. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 31-37. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-04>

In cites: Nefyodova, O., & Shorokhova, P. (2023). Conceptual integration as a mechanism of formation and intertextual functioning of the “Blood, sweat and tears” quotation. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 31-37. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-04>

1. ВСТУП

Одним з важливих дослідницьких фокусів сучасної лінгвістики є проблематика «мова та культура», розробкою якої на теренах пануючої когнітивно-комунікативної парадигми займається, зокрема лінгвокультурологія (див., роботи Л. Белехової [1], А. Загнітко [3], О. Матузкової [5], О. Селіванової [9] та ін.) та теорія інтертекстуальності (див. роботи В. Самохіної [8], О. Нефьодової [6], Р. Чорновола-Ткаченка [10], N. Piegay-Gros [20] та ін.). Водночас, експланаторний потенціал означених дисциплін значно посилюється завдяки внескам теорії концептуальної інтеграції, яка, зокрема, дозволяє пояснити глибинні процеси формування, актуалізації та інтертекстуального існування прецедентних феноменів як складових системи ціннісно опосередкованих концептуальних одиниць окремої лінгвокультури.

Незважаючи на наявність низки робіт, присвячених обраній тематиці, зокрема інтертекстуальній актуалізації прецедентних феноменів (Н. Онищенко [7]), метафтонімії (О. Морозової [19], Я. Верменич [2], L. Goossens [16]) та процесам концептуальної інтеграції (напр., І. Качур [4], S. Coulsson [13, 14], G. Fauconnier, M. Turner [15]), ступінь її дослідження є недостатнім через потребу інтегрувати висновки, отримані в межах цих окремих напрямків дослідження для з'ясування концептуальних передумов процесів формування та інтертекстуальної актуалізації прецедентних феноменів в комунікації членів окремої лінгвокультури. Тому, а к т у а л ь н і с т ь роботи зумовлена її виконанням в річчї провідної лінгвістичної парадигми та інтегративною спрямованістю щодо методології сучасних лінгвістичних дисциплін – лінгвокультурології, теорії інтертекстуальності та теорії концептуальної інтеграції. О б ' є к т о м дослідження є різновид прецедентних феноменів – англійськомовне прецедентне висловлення «*blood, sweat and tears*», проаналізоване на м а т е р і а л і 100 прикладів його інтертекстуальної актуалізації в текстах різних функціональних стилів, отриманих методом суцільної вибірки з мережі Інтернет. П р е д м е т дослідження – механізм концептуальної інтеграції, який зумовлює формування цього прецедентного висловлення та модель його інтертекстуальної інтеграції. М е т о ю роботи є аналіз концептуальних процесів, які формують метафтонімічне значення досліджуваного прецедентного висловлення та спрямовують його відтворення у текстах англійськомовної лінгвокультури, на матеріалі його інтертекстуальної актуалізації. Для досягнення поставленої мети в роботі виконано такі з а в д а н н я : 1) на теренах лінгвокультурології, теорії інтертекстуальності із залученням теорії концептуальної інтеграції прийнято робочі визначення основних понять, які використовуються в дослідженні; 2) розглянуто статус та функціонування прецедентного висловлення

як різновиду прецедентних феноменів та складової ціннісно-опосередкованого масиву концептуальних одиниць лінгвокультури; 3) проаналізовано метафтонімічний потенціал, основні лінгвокультурні та структурно-семантичні характеристики англійськомовного прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*», які сприяють його інтертекстуальній інтеграції; 4) з'ясовано основну концептуальну модель інтертекстуальної інтеграції досліджуваного прецедентного висловлення до текстів різних функціональних стилів. Відповідно до поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнотеоретичні м е т о д и систематизації та узагальнення (для надання робочих визначень основним поняттям, використаним у роботі, систематизації отриманих результатів та формулювання висновків дослідження, описово-аналітичний метод (для виділення прикладів актуалізації досліджуваного прецедентного висловлення в текстах різних функціональних стилів, аналізу та опису параметрів такої інтертекстуальної актуалізації), а також елементи концептуального та лінгвостилістичного аналізу (для виділення та аналізу концептуальних процесів формування та інтертекстуальної актуалізації досліджуваного об'єкта, а також засобів їхньої вербалізації в текстах різних функціональних стилей).

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Прецедентне висловлення розглядається в роботі як елемент ціннісного масиву концептуальних одиниць лінгвокультури («синергійного сполучення мови і культури, зафіксованого та засвоєного певною етномовною свідомістю» [5, с. 163]), різновид прецедентних феноменів, опосередкований мовленнєвими структурами різного ступеня стабільності, котрий актуалізується під час комунікації членів такої лінгвокультури [6, с. 24] в інтертекстуальний спосіб.

Прецедентні висловлення зазвичай є рудиментарними словесними залишками процесу набуття текстом прецедентності внаслідок його сприйняття, категоризації, концептуалізації та подальшого інтертекстуального буття під час комунікації представників окремої лінгвокультури. Так, досліджуване англійськомовне прецедентне висловлення «*blood, sweat and tears*» є результатом концептуалізації першої промови В. Черчилля у Палаті громад 13 травня 1940 року на посаді прем'єр-міністра Великої Британії у перший рік Другої світової війни [11]. Проте, В. Черчіля не можна вважати автором досліджуваного прецедентного висловлення, адже воно вперше зустрічається ще на початку XVII століття в творі англійського поета Джона Донна «*Anatomy of the World*» (1611 р.), а згодом у сатирі Джорджа Гордона Байрона «*The Age of Bronze*» (1823 р.). В. Черчіль також вживав означенне висловлення раніше за свою славетну промову, назвою якої воно

згодом стало [18]. Проте саме емоційно заряджений комунікативний контекст промови В. Черчіля 1940 р. створив сприятливі умови для трансформації цього алюзивного вислову на активно функціонуюче прецедентне висловлення, про що свідчить, зокрема, факт його усталеної помилкової атрибуції в англійськомовній лінгвокультурній спільноті: авторство цього прецедентного висловлення приписується саме В. Черчілю, ігноруючи реальні еволюційні процеси (тут варто зазначити, що прецедентність, за визначенням, формується колективом окремої лінгвокультурної спільноти, а не окремим автором).

На лінгвостилістичному рівні дослідження можна стверджувати, що прецедентне висловлення «*blood, sweat and tears*» сформувалося внаслідок компресії вихідного фрагменту промови В. Черчіля та зміни його ритмічної структури за рахунок втрати одного з чотирьох наголошених компонентів, пор.:

Приклад 1. *I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.* (Churchill)

Приклад 2. *I actually put blood, sweat and tears into that bridge.* (Agency Changes Stance on Structures)

Вихідний фрагмент промови В. Черчіля за ритмічною структурою має чотири основні наголоси, проте трансформована структура прецедентного висловлення має три сильні наголоси та один слабкий та, відтак, є навмисною чи випадковою алюзією на «Похоронний марш» Ф. Шопена, що підкреслює траурну урочисту семантику вислову: жертвенну важку працю або величезні зусилля (пор. словникову дефініцію прецедентного висловлення: “*a very hard thing to do ... [that] requires a lot of effort*” [12]).

Окрім ритміки, трансформація чотирикомпонентної фрази на трикомпонентне прецедентне висловлення опосередкована, зокрема, структуруючим символізмом числівника «три» для західної

культури, проте, передусім, – обумовлена метафтонімічними процесами. Під метафтонімією розуміємо складне поєднання результатів метонімічних та метафоричних процесів (див. [16, с. 323]). Прецедентне висловлення «*blood, sweat and tears*» утворилось внаслідок метафтонімічних процесів, адже лексема «*blood*» метонімічно позначає жертву, лексема «*sweat*» – важку працю, лексема «*tear*» у формі множини – страждання. Водночас, усі ці лексеми позначають рідини людського тіла, тому сукупно в складі прецедентного вислову ці три компоненти відсилають до домену ЛЮДСЬКЕ ТІЛО у метонімічний спосіб і сприяють утворенню метафоричного значення «важка праця/багато зусиль», яке й фіксується словниками [12].

На схемах 1–2 проілюстровано ключові процеси набуття компонентами прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» метафтонімічного значення. За словниковим визначенням, в британській англійській жертва розуміється як «*the person, the animal, or object surrendered, destroyed, killed or offered*» [12] або, метафорично, «*a surrender of something of value as a means of gaining something more desirable or of preventing some evil*» [12]. Метонімічно жертву людини (замість жертвовної тварини) представляє життєво важлива складова тіла людини – кров. Водночас жертва людської крові тут не є фізичним ритуалом вилучення певної кількості фізичної рідини, який відбувався в окремих культурах в стародавні часи: кров як жертва набуває метафоричного значення готовності віддати життя. При цьому, встановлені в цьому процесі вітальні зв'язки є різними для окремих компонентів висловлення: метафтонімія *BLOOD* спирається на зв'язок ідентичності, а метафтонімії *SWEAT* та *TEARS* спираються на обернений причинно-наслідковий зв'язок.

Саме через означену метафтонімічну гомогенність кожного з компонентів досліджуваного преце-

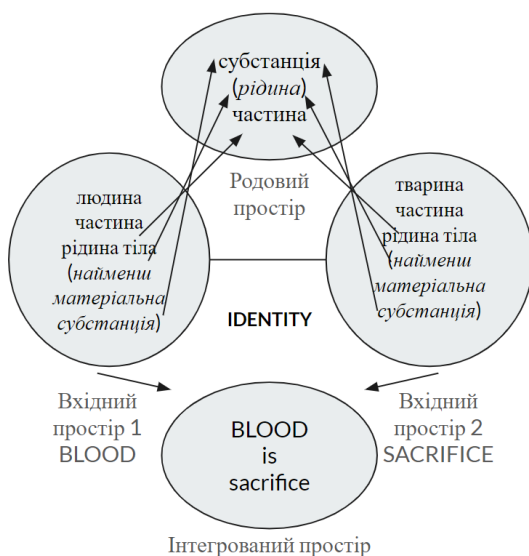

Схема 1. Метафтонімія *BLOOD is SACRIFICE*

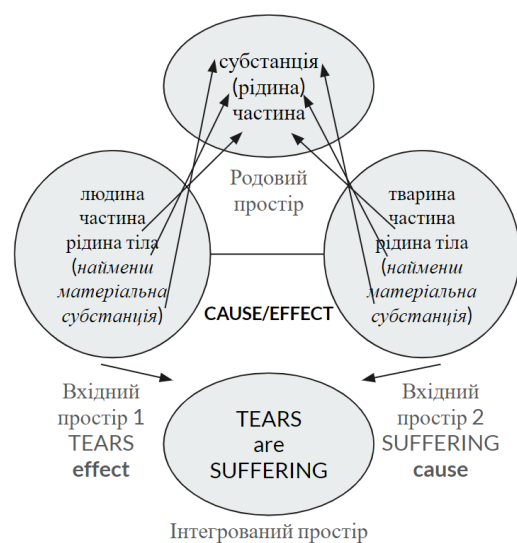

Схема 2. Метафтонімія *TEARS are SUFFERING*

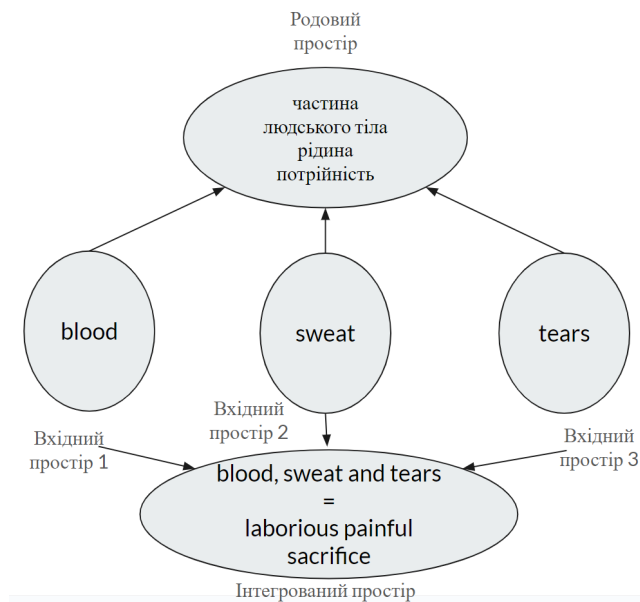

Схема 3. Утворення метафтонімічного значення прецедентного висловлення «blood, sweat and tears»

дентного висловлення «*blood, sweat and tears*» воно втратило четвертий компонент вихідного вербального фрагменту промови – «*toil*». Цей компонент виявляється надмірним, бо він у метафтонімічний спосіб реалізується компонентом *SWEAT* (*SWEAT* is *TOIL*); крім того він не є однорідним з ними (не позначає рідину людського тіла), тому не бере участь у процесі утворення потрібної метафтонімії.

Метафтонімічність досліджуваного прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» дозволяє концептуалізувати значення вислову «важка праця/багато зусиль/катівна жертва» як РІДИНУ, що й визначає умови інтеграції цього висловлення до інших текстів під час інтертекстуальних процесів, які реалізуються в комунікації.

Досліджене прецедентне висловлення інтегрується до структур текстів будь-яких функціональних стилів, проте переважно знаходимо це висловлення в публіцистичних текстах, опублікованих ЗМІ (50%), передусім на політичну тематику (28%); зокрема в промовах політичних діячів, записках засідань Конгресу США, та статтях на політичні теми:

Приклад 3. *We received our heritage in trust for ourselves and our children and our children's children from all those men and women, both great and small, whose blood, sweat, tears, and prayers made the America we know and love a living reality. (Congressional Record: Proceedings and Debates of the 84th Congress.)*

Великий відсоток публіцистичних текстів у досліджуваному корпусі прикладів інтертекстуальної актуалізації досліджуваного прецедентного висловлення можна частково пояснити його походженням (промова В. Черчіля – текст публіцистичного стилю) та емоційною навантаженістю, яка відповідає вимогам публіцистичного стилю – просувати авторську думку та переконувати реципієн-

та. Актуалізуючи цей прецедентний вислів у своїх промовах, політики намагаються асоціювати себе у сприйнятті реципієнтів із культовим політиком та визнаним автором цього висловлення – В. Черчілем (цей процес також базується на утворенні відповідних інтегрованих просторів). Також зауважимо, що при актуалізації це прецедентне висловлення переважно використовується в позиції висунення: у заголовку або на початку тексту, що одразу привертає увагу читачів та викликає в них потрібні асоціації:

Приклад 4. *'Blood, sweat and tears': Ava Duvernay shares the back story to her history-making movie. ('Blood, Sweat and Tears': Ava Duvernay shares the back story to her history-making movie)*

Незважаючи на те, що в корпусі досліджених прикладів переважають тексти публіцистичного функціонального стилю, прецедентне висловлення «*blood, sweat and tears*» має набагато більший інтегративний потенціал та може інтегруватись до будь-яких текстів, які реалізують метафору КОНТЕЙНЕР (див. [17, с. 29–31, 51]), адже корелятом досліджуваного висловлення виступає концепт РІДИНА. Саме тому дослідження корпусу прикладів інтеграції прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» показує, що достатньо високий відсоток інтертекстуальної актуалізації цього прецедентного висловлення (біля 10%) представлений структурами, в яких така інтеграція на вербальному рівні забезпечується дієсловом «*put*» (див. приклад 2 вище) або «*pour*»:

Приклад 5. *He poured 'blood, sweat and tears' into his dream home. Wildfires just destroyed it. (Wildfire Destroys Family Home)*

Інтертекстуальна інтеграція передбачає також зворотне мапування між вхідними просторами: проаналізовані приклади переконливо показують, що при реалізації метафори «контейнер» природа прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*», яке виступає одним з вхідних просторів в процесі текстоутворення, надає іншому вхідному простору, ПРОДУКТУ ЛЮДСЬКИХ ЗУСИЛЬ, властивостей контейнеру, який неможливо наповнити (наприклад, «*bridge*», приклад 2; «*America*», приклад 3; «*movie*», приклад 4; «*dream home*», приклад 5).

3. ВИСНОВКИ

Складність метафтонімічної природи прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*», надає можливість моделювати процеси та результат його інтертекстуальної інтеграції як багатодіапазонні бленди [15, с. 126–135], що генерують багатомірні смисли. Непересічна метафтонімічність досліджуваного прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» зумовлює його діахронічну витривалість та високий інтертекстуальний потенціал, котрий уможливує інтеграцію цього висловлення до різноманітних текстів усіх функціональних стилів, під час якої актуалізуються різні аспекти його значення та створюються нові смисли.

Перспективним для подальшого дослідження є докладний аналіз процесів концептуальної інтеграції, які уможливають інтертекстуальне побутування досліджуваного прецедентного висловлення «*blood, sweat and tears*» у комунікації

членів англійськомовної лінгвокультурної спільноти, та їхню актуалізацію в текстах різних типів та функціональних стилів, а також умов та форматів його трансформації в різних контекстах та їхніх наслідків для процесів смислотворення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бєлєхова, Л. І. (2002). *Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект*. (Дис. докт. філол. наук). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
2. Верменич, Я. В. (2021). *Мультимодальні метафори з референтом ЕКОЛОГІЯ в англомовному екологічному кінодискурсі*. (Дис. доктора філософії). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
3. Загнітко, А. П. (2017). *Лінгвокультурологія: навчальний посібник*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса.
4. Качур, І. В. (2020). *Метонімія у публіцистичному дискурсі: лінгвокогнітивний і дискурсивний аспекти (на матеріалі британської кінокритики)*. (Дис. канд. філол. наук). Київський національний лінгвістичний університет – Запорізький національний університет Київ–Запоріжжя.
5. Матузкова, О. П. (2020) Лінгвокультура як синергія мови, культури та свідомості. *Соціолінгвістика. Лінгвокультурологія. Когнітивна лінгвістика*, 27, 160–172.
6. Нефьодова, О. Д. (2022). Інтертекстуальність на полі медій: еколінгвістичний ракурс (на матеріалі англійськомовної літератури). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 96, 23–29.
7. Онищенко, Н. А. (2009). Прецедентна особистість як чинник формування ептонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й. В. Гете). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 848, 72–77.
8. Самохіна, В. О. (2015). Діалектико-діалогічна сутність феномена інтертекстуальності як поліфонії текстів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 81, 21–28.
9. Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля – К.
10. Чорновол-Ткаченко, Р. С. (2007). *Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності (на матеріалі казок Льюїса Керрола)*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
11. Churchill W. Blood, toil, tears and sweat. Retrieved from: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/blood-toil-tears-sweat/>
12. *Collins Dictionary*. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com>
13. Coulson, S., & Oakley, T. (2005). Blending and coded meaning: Literal and figurative meaning in cognitive semantics. *Journal of Pragmatics*, 37, 1510–1536.
14. Coulson, S., & Oakley, T. (2001). Blending basics. *Cognitive Linguistics*, 11(3–4), 175–196.
15. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blendings and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
16. Goossens, L. (1990). Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1–3, 323–340.
17. Lakoff, G. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
18. Meaning and Origin of the Expression: blood, sweat and tears. Retrieved from: <https://www.phrases.org.uk/meanings/blood-sweat-and-tears.html#:~:text=The%20expression%20'blood%2C%20sweat%20and,to%20come%20in%20fighting%20WWII>
19. Morozova, O. I. (2017). Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *LEGE ARTIS Language yesterday, today, tomorrow (Vol. II)*, 2, 250–283.
20. Piegay-Gros, N. (2022). *Introduction a l'intertextualité*. Armand Colin.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- 'Blood, sweat and tears': Ava Duvernay shares the back story to her history-making movie. Retrieved from: <https://www.news24.com/life/arts-and-entertainment/film/blood-sweat-and-tears-ava-duvernay-shares-the-back-story-to-her-history-making-movie-20230907>
- Bridge / Agency Changes Stance on Structures. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=gVFSAAAAIBAJ&pg=PA7&dq=put+blood,+sweat+and+tears&article_id=3895,4386451&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwj9hK7B8dv1AhWN_7sIH-dc1BpU4HhDoAXoECAIQAg#v=onepage&q=put%20blood%2C%20sweat%20and%20tears&f=false
- Congressional Record: Proceedings and Debates of the 84th Congress. U.S. Congress, 1955. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=Tipoi0h56nYC&pg=PA2678&dq=blood,+sweat+and+tears&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjA_o6H49v1Ah-Vpg_0HHeKsCjMQ6AF6BAgFEAI#v=onepage&q=blood%2C%20sweat%20and%20tears&f=false
- Wildfire Destroys Family Home. Retrieved from: <https://www.cbc.ca/radio/thecurrent/wildfire-destroys-family-home-squillax-bc-1.6943881>

Стаття надійшла до редакції 11.10.2023

Стаття рекомендована до друку 23.11.2023

Nefyodova Olena – Associate Professor, Department of English Philology and Foreign Language Teaching Methods of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: olena.nefyodova@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-7328-8709>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?hl=en&view_op=list_works&gmla=AJsN-F7svIbdva_jg0PBVw-AdA_Jexe7ZoEmGkwq5GAzyLjwV958kBaLhLk3UaHD5xz012dzw01ZJ3qF3xnOjXo3c1dP_HrbQw&user=Q6epvZcAAAAJ; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olena_Nefyodova; Tel: +380 67 777 49 30

Shorokhova Polina – MA, School of Foreign Languages, V. N. Karazin Kharkiv National University; Email: nordevor@gmail.com; Tel: +380 98 771 33 86

CONCEPTUAL INTEGRATION AS A MECHANISM OF FORMATION AND INTERTEXTUAL FUNCTIONING OF THE “BLOOD, SWEAT AND TEARS” QUOTATION

The article researches into the conceptually underpinned formation and intertextual instantiation of the quotation “*blood, sweat and tears*”, which has a high reference potential for English-speaking cultures. Conceptual integration processes are key for the emergence of the metaphonymic meaning of the quotation and its compositional stability, transformation potential and models of intertextual instantiation. The metaphonymic meaning of this quotation is shaped as a result of conceptual integration of three input spaces, represented by the metaphonymies BLOOD (for ‘human sacrifice’), SWEAT (for ‘human toil’) and TEARS (for ‘human suffering’), which blend to generate the meaning “backbreaking painful sacrifice”. The specific metaphonymy underpinning the emergence of the “*blood, sweat and tears*” quote guides its intertextual instantiation as a result of the processes of conceptual integration following the metaphoric “container” model, verbalized with the verbs “*to put*”/“*to pour*”. The quote under analysis is predominantly used in publicistic texts, as such context provides their authors with an opportunity to create a positive association with the personality of Winston Churchill, who used it in his famous speech as a model British Prime-Minister figure and thus enabled its further intertextual functioning. Intertextual instantiation of the “*blood, sweat and tears*” quotation can be modelled as a multi-scope blend generating multi-dimensional meanings. The adopted research perspective unlocks the explanatory potential of the theory of intertextuality due to the application of the theory of conceptual blending to the processes of formation and intertextual instantiation of the quotation as a referenced phenomenon.

Key words: *conceptual integration, English-language culture, referenced quotation, reference phenomenon, theory of intertextuality.*

REFERENCES

- Bieliekhova, L. I. (2002). *Obraznyi prostir amerykanskoj poezii: linhvokohnitychnyi aspekt.* (Diss. dokt. filol. nauk) [Image Space of American Poetry: the Linguistic and Cognitive Aspect (Doctor of Science in Philology Thesis)]. Kyivskiy natsionalnyi linhvistychnyi universytet, Kyiv. (in Ukrainian)
- Chornovol-Tkachenko, R. S. (2007). *Pretsedentnyi tekst yak osnova linhvostylistychnoi realizatsii katehorii intertekstualnosti (na materialii kazok Liuisa Kerrola)* (Avtoreferat kandydatskoj dysertatsii) [Referenced Text as the Basis for Linguostylistic Instantiation of the Category of Intertextuality (Philology PhD thesis synopsis)]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
- Churchill W. Blood, toil, tears and sweat. Retrieved from: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/blood-toil-tears-sweat/>
- Collins Dictionary.* Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com>
- Coulson, S., & Oakley, T. (2005). Blending and coded meaning: Literal and figurative meaning in cognitive semantics. *Journal of Pragmatics*, 37, 1510–1536.
- Coulson, S., & Oakley, T. (2001). Blending basics. *Cognitive Linguistics*, 11(3–4), 175–196.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blendings and the Mind's Hidden Complexities.* New York: Basic Books.
- Goossens, L. (1990). Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1–3, 323–340.
- Kachur, I. V. (2020). *Metonimiia u publitsystychnomu dyskursi: linhvokohnityvnyi i dyskursyvnyi aspekty* (Diss. kand. filol. nauk) [Metonymy in Publicistic Discourse: Linguistic, Cultural and Discursive Aspects (Philology PhD thesis)]. Kyivskiy natsionalnyi linhvistychnyi universytet – Zaporizkyy natsionalnyi universytet, Kyiv–Zaporizhzhia. (in Ukrainian)
- Lakoff, G. (2003). *Metaphors We Live By.* Chicago: University of Chicago Press.
- Meaning and Origin of the Expression: blood, sweat and tears. Retrieved from: <https://www.phrases.org.uk/meanings/blood-sweat-and-tears.html#:~:text=The%20expression%20'blood%2C%20sweat%20and,to%20come%20in%20fighting%20WWII>
- Matuzkova, O. P. (2020). Linhvokultura yak synerhiia movy, kultury ta svidomosti [Linguistic Culture as Synergy of Language, Culture and Mind] *Sotsiolinhvistyka. Linhvokulturolohiia. Kohnityvna linhvistyka* [Sociolinguistics. Linguistic Culturology. Cognitive Linguistics], 27, 160–172. (in Ukrainian)
- Morozova, O. I. (2017). Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *LEGE ARTIS Language yesterday, today, tomorrow (Vol. II.)*, 2, 250–283.

Nefyodova, O. D. (2022). Intertekstualnist na poli medii: ekolinhvistychnyi rakurs [Intertextuality in Media: Ecolinguistic Perspective]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina [The journal of V.N. Karazin Kharkiv National University]*, 96, 23–29 (in Ukrainian)

Onyshchenko N. A. (2009). Pretsedentna osobystist yak chynnyk formuvannya eptonimichnoho fondu [Reference Personality as a Factor in Forming the Etymological Thesaurus]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [The journal of V.N. Karazin Kharkiv National University]*, 848, 72–77. (in Ukrainian)

Piegay-Gros, N. (2022). *Introduction a l'intertextualité*. Armand Colin.

Samokhina, V. O. (2015). Dialektyko-dialohichna sutnist fenomena intertekstualnosti yak polifonii tekstiv [Dialectics and Dialogue in Intertextuality as Textual Poliphony]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [The journal of V.N. Karazin Kharkiv National University]*, 81, 21–28. (in Ukrainian)

Selivanova O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics; Terminological Encyclopaedia]*. Poltava: Dovkillia – K Publ. (in Ukrainian)

Vermenych, Ya. V. (2021). Multymodalni metafory z referentom EKOLOHIa v anhlo movnomu ekolohichnomu kinodyskursi. Diss. PhD [Multimodal Metaphors with ECOLOGY Referent in English Ecological Cinema Discourse (Philology PhD thesis)], Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv, (in Ukrainian)

Zahnitko, A. P. (2017). *Linhvokulturolohiia: navchalnyi posibnyk. [Linguistic Culture Studies: tutorial]*. Vinnytsia : DonNU imeni Vasylia Stusa Publ. (in Ukrainian)

ILLUSTRATIVE MATERIAL

'Blood, sweat and tears': Ava Duvernay shares the back story to her history-making movie. Retrieved from: <https://www.news24.com/life/arts-and-entertainment/film/blood-sweat-and-tears-ava-duvernay-shares-the-back-story-to-her-history-making-movie-20230907>

Bridge / Agency Changes Stance on Structures. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=gVFSAAAAIBA&pg=PA7&dq=put+blood,+sweat+and+tears&article_id=3895,4386451&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwj9hK7B8dv1AhWN_7sIH-dc1BpU4HhDoAXoECAIQAg#v=onepage&q=put%20blood%20%20sweat%20and%20tears&f=false.

Congressional Record: Proceedings and Debates of the 84th Congress. U.S. Congress, 1955. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=Tipoi0h56nYC&pg=PA2678&dq=blood,+sweat+and+tears&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjA_o6H49v1Ah-Vpg_OHHeksCjMQ6AF6BAgFEAI#v=onepage&q=blood%20%20sweat%20and%20tears&f=false.

Wildfire Destroys Family Home. Retrieved from: <https://www.cbc.ca/radio/thecurrent/wildfire-destroys-family-home-squillax-bc-1.6943881>

The article was received by the editors 11.10.2023

The article is recommended for printing 23.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-05

УДК 811.111'42:165.194

Nikolaienko V.

Lecturer at the Department of English Philology and Foreign Language Teaching methods of V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X> ; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=ODVvSyIAAAAJ&hl> ; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Valeriia_Nikolaienko2

Modeling the narrative viewpoint: narrative spaces and the labovian narrative structure

The article addresses the methodological challenge of studying narratives of various genres in their natural discursive environment. The proposed model combines the narrative spaces approach to narrative construction developed by Dancygier and the classic Labov & Waletzky narrative segmentation model. I undertake a modeling experiment targeting four narratives of personal experience, two oral and two written, from news, political, humorous, and oneiric reflective contexts. I accommodate the classic narrative structure model of Abstract, Orientation, Complication, Resolution, Evaluation, and Coda to tag narrative spaces rather than narrative clauses. This revised vision of the narrative structural elements combined with the cognitive narratology concept of narrative spaces aims to address the viewpoint configurations. Namely, I focus on the discussion of the elements of Abstract, Evaluation, and Coda, which position the narrative in its discursive context and essentially constitute the extra-narrative system. These elements allow embedding the narrative in the pragmatic context and account for its tellability. In turn, this discursive positioning depends on the viewpoint configuration of the narrative of personal experience. I regard viewpoint configurations as elements governed by the narrative genre. I argue that the viewpoint compression and decompression processes and narrative embedding strategies are genre-specific. Narratives of different genres demonstrate stronger or weaker extra-narrative system and varied tendencies towards multiple viewpoints and their compression.

Key words: *narrative spaces, narrative structure model, viewpoint, viewpoint compression.*

Як цитувати: Николаєнко, В. (2023). Моделювання наративної перспективи: наративні простори та модель сегментації наративу У. Лабова. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 38-47.
<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-05>

In cites: Nikolaienko, V. (2023). Modeling the narrative viewpoint: narrative spaces and the labovian narrative structure. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 38-47.
<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-05>

1. INTRODUCTION

This article addresses the methodological challenge of modeling viewpoints in narratives of different genres. The approach I adopt unites the cognitive narratology concepts of narrative spaces and viewpoint compression [1] with narrative segmentation (abstract, orientation, complication, evaluation, resolution, and coda) [7; 8; 9; 10]. This model sheds light on the transitions of viewpoint initiative at different narrative segments. This framework allows to model the viewpoint configurations typical of the narratives of different genres, including oral and written political, comic, news media, and oneiric narratives. The **novelty** of the proposed model resides in the suggested way to tie the broader discourse context and purpose of narratives to their structural configurations and viewpoint constructions.

This qualitative study **aims** to apply the narrative spaces model of viewpoint to the narratives of different genres coming from different kinds of discourse to demonstrate the dynamic viewpoint configurations typical of these genres of narratives as well as the role of the classic narrative segmentation in understanding the viewpoint compression. With this aim in mind, I selected four narratives that feature first-person narration and are united by the theme of the war in Ukraine. These sample narratives are very different in their discursive context and rhetorical key. They include a news media article which contains a personal account of hostilities in Ukraine in February 2022 [Dracott, 2022], a narrative from President Zelensky's speech addressing the UK Parliament [The Presidential Office of Ukraine, 2023], an oneiric narrative featuring the war in Ukraine [Dream Journal, 2022], and a comic narrative of a trip to Ukraine during the hostilities [FedorComedy, 2023]. The **object** of the study is hence narratives of various genres occurring naturally in different discourses, while the **subject** is the structural configuration of these narratives conditioned by the viewpoint shifts. The **objectives** are to i) model the narratives after Dancygier [1]; ii) modify the model by marking the viewpoint shifts and tagging the narrative spaces according to Labov and Waletzky's classic narrative segmentation scheme; iii) to interpret the models in terms of the genres of the narratives and the discursive context in which they appear.

2. Viewpoint Models Using Narrative Spaces and Labovian Segmentation Tagging

The model I propose seeks to address the embeddedness of narratives in discourses in which they naturally occur and in which their tellability is grounded. The contemporary narratology approaches the narrative as a meta-genre of "the narrative reworking of experience" that can be also termed as a "discourse mode" characterized by temporally organized series of actions [2, p. 267]. Since Fludernik [2] inspired the general linguistic interest to narratives that occur in

varied social settings, the classic narratological concepts have been largely revised. Few narratives enjoy even relative independence like the elicited narratives that Labov and Waletzky studied [10; 7; 9]; in turn, most of them emerge in oral conversations, political speeches, media production, news, and other discourses. In view of the embeddedness of such narratives in the discourse they originate from, one way of approaching them is to study the viewpoint that organizes these narratives.

2.1. Labov and Waletzky's Classical Narrative Model

William Labov and Joshua Waletzky's framework of narrative structure was for a long time among the dominant narrative analysis tools. Labov and Waletzky's narrative segmentation model belongs among the most influential contributions to narratology [3; 11]. It was initially published in a 1967 and then developed by Labov for over thirty years. Labov and Waletzky built their theory by drawing from elicited oral narratives of personal experience; their primary research interest lay within the sociolinguistic query [9] in that they correlated the narrative structure with the social class and education of the speaker. To account for the narrative structure, Labov and Waletzky [10] developed the narrative segmentation model that included abstract (introducing the narrative), orientation (describing the settings and the characters), complication (promoting action and conflict), evaluation (giving the speaker's opinion), resolution (outlining the result), and coda (returning the discourse to the present).

It should be noted that initial theory of Labov and Waletzky was rather normative and aimed at describing the "normal" structure of a narrative [3, p. 117]. The researchers worked with oral elicited personal-experience narratives which may be regarded as prototypical in terms of tellability [8; 9] and stable viewpoint. They proposed to draw a functional distinction between referential and evaluative clauses, whereby referential clauses rendered the information on narrative events, characters, and setting, while evaluative clauses embed the narrative into a broader discourse. Indeed, their model of a narrative sequence is a kind of story schemata relevant to understanding of discourse [4, p. 373]. Markedly, a somewhat less popular schema of a narrative was proposed within the frame analysis which included eight types of frames: Conversation [Preface [Opening [Orientation [Beginning [Story] End] Closing] Evaluation] Coda] Conversation [3, p. 185]. This model accounts for the embeddedness of the narrative in its conversational (discursive) environment. However, in the light of the natural narratology [2] reigning the contemporary narratological landscape, I aim to flexibly extend the structural model by Labov and Waletzky to address narratives that spontaneously arise in different discursive contexts. While Labov [5] tied the external evaluation in personal-experience narratives to the

higher social class of narrators, I aim to prove that it is also governed by the rules and pragmatic requirements of the genre and type of a communicative event. I argue that structural tagging of narrative elements as Abstract, Orientation, Complication, Evaluation, and Coda allows insights into the extra-narrative components used to embed narratives in discourse.

2.2. Viewpoint and Narrative Structure Modelling with Narrative Spaces

As a narratological category, viewpoint determines what events are available to the narrator and how they interpret and evaluate them [13; 14]. In narratives of personal experience that are told from the first-person point of view, viewpoint is relatively cohesive with the general viewpoint of the context (conversation or speech), while some narratives such as media coverage may change between the author's and the narrator's viewpoints. The configuration of interchanging viewpoints is more typical of some narrative genres than others, and the configurations of this viewpoint transition appear to follow certain genre-defined regularities. Labov approaches the viewpoint as a narrower construct, that is "the spatio-temporal domain from which the information conveyed by the clause could be obtained by an observer" [6]. Labov yet argues that only literary narrative may switch viewpoints, and not oral personal experience narratives. That appears to be true for elicited narratives of personal experience, but 'natural' personal experience narratives, which belong in discourses of various types, exhibit a tendency towards a dynamic viewpoint configuration.

Dynamic shifts of viewpoints neither hamper the understanding of the narrative nor make the production of the narrative problematic, which calls into attention the concept of viewpoint compression (and decompression) proposed by Dancygier [1]. The modeling of narrative in terms of narrative spaces allows for a representation of the dynamic characteristics of the viewpoint and its transfer between narrating agencies.

The idea to bring together the classic Labovian narrative segmentation and narrative spaces modeling stems from the different functions of certain segments. Labov [9] defines the temporal characteristic of the narrative as a temporal juncture between two independent clauses proven by the impossibility to change the order of the clauses without changing the understanding of the order of events. From this perspective, narrative refers only to clauses with a temporal juncture, but Labov also regards technically extra-narrative components of Abstract and Coda as part to a narrative [3, p. 116]. Namely, Abstract, Evaluation, and Coda appear to be more discourse-related, tying the narrative to the context and expressing its tellability, justifying the purpose and function of the narrative. Abstract introduces a narrative into the context of the communicative process and Coda marks the end of the narrative and "returns the temporal setting to the

present" [7; 9] – this consideration appears important to the understanding of the viewpoint shifts under discussion. Evaluation serves to estimate the tellability of the narrative [9], that is to justify the need to draw it [3]. It summarizes why the events have been narrated and what implications the narrative bears for some particular discourse. Evaluation provides a justification for the interlocutor's time and attention consumed by the narrative and links the latter to a broader interactional context. Finally, it is Coda that returns the narration to the moment of speaking and ties the narrated temporal sequence and its overall 'so-what' meaning to the present discursive context. In turn, orientation and complication mark the fragments that lay out the temporal organization of events, with the former setting up a narrative space and the latter elaborating it.

Following in Dancygier's methodological steps, construction and comprehension of narrative may be modeled in terms of mental spaces which she calls 'narrative spaces.' Orientation opens the narrative by naming the participants, time, place, and the initial status quo [9]. Therefore, it may be regarded as a clause or clauses that set up the narrative space to be elaborated through the following complications. The viewpoint of the narrating agency introducing the narrative is not always the same as the narrating one as it often occurs in news media discourse.

2.3. Narrative Spaces for Modelling Narrative Viewpoint & Viewpoint Compression

Dancygier proposes an elaborate and operationally convenient framework to address narrative construction using the toolkit of cognitive linguistics, namely mental spaces and blending theories [1, p. 31]. She builds schemes of narratives tracing how conceptual integration allows to make sense of the narrative as a cohesive construct. Dancygier [1] addresses the construal of narratorship in the conceptual integration model by modeling the construction of the narrative viewpoint using linguistic clues. The researcher regards blending as a crucial process for understanding the production and interpretation of narrative as blending underlies emergence of new meanings [1, p. 7]. Such process is called **viewpoint compression**, referring to coherent understanding of the narrative by the recipient even though it is told by varied narrating agencies or is construed from varied linguistic clues. Even though the author of the framework applies it to longer texts [1, p. 31], I attempt at projecting it onto shorter narratives as well, arguing that narrative spaces allow to study narrative structure of various narrative genres and particularly track the viewpoint transitions in relation to their structural organization. Analysis of narrative spaces capitalizes on the construction of viewpoint and the epistemic status of the knowledge narrated [1, p. 36, 59]. Here, 'viewpoint' is a larger concept related to narratorship than focalization [13],

which refers to the scope of information perceptually available to the narrator and their perceiving agency.

2.4. Modeling Viewpoint Configurations for Narratives of Varied Genres

First, I consider a viewpoint model underlying the media narrative posted by *Belfast Telegraph* at the beginning of the war in Ukraine in February 2022. The article includes an interview with a British-Ukrainian student (Fig.1).

Fig. 1. A scaled screenshot from *Belfast Telegraph* web-page featuring the narrative

Source: Dracott, 2022

In Figure 2, the text fragments are marked for their structural role and their narrating/viewpoint agency:

The post features direct quotations from the young woman's first-person narrative interplaying with the author's voice and remarks. The viewpoint movement between the author and the interviewee demonstrates that the primary role of the author is to introduce the narrative (Abstract) and set up the narrative space (Orientation).

The viewpoint initiative shifts between the author of the article and the interviewee, and the only linguistic means used by the author to introduce the interviewee's first-person narrative are quotation marks signaling the transfer of the narrative viewpoint and one scarce comment indicating the quote (*the 19-year-old, who has a British mother but was raised in Ukraine, told the PA news agency*). Otherwise, the article relies on the genre expectations of the readers and does not feature any other visual signals such as font or text boxes to highlight that the viewpoint initiative has gone to the interviewee. The interplay of the author's and the interviewee's viewpoints presupposes that the viewpoint compression operation is carried out unconsciously by the readers to make sense of the whole narrative, reconstructing it both from the clues of the interviewee's narrative and the remarks by the author of the media article.

Particularly, the 'extra-narrative' structural element of Abstract belongs to the author's viewpoint, introducing the personal narrative of the interviewee and equipping the reader with the basic context on the war in Ukraine. As for Orientation, the author provides one to set up the narrative space (*Russian President Vladimir Putin announced on Thursday that a military operation had begun in Ukraine, and explosions have been heard in the capital and other major cities. Valentina Butenko is studying politics at University College London, but returned to Ukraine a few weeks ago to offer help with the security crisis there*). The author then hands over the viewpoint initiative to the quotes from the interview. In turn, the first selected quote sets up the narrative space with another Orientation (*I woke up this morning to the sound of an explosion, . . . I live on the outskirts of Kyiv so I expect it must have been pretty huge for me to hear it*). This narrator-produced Orientation is more fine-grained, naming the place where it happened and the time. Complication/Elaboration of the narrative space feature viewpoint transfers between the author's and the interviewee's voices again. Yet, the interviewee's voice prevails for the Complication/Elaboration fragments of the narrative. Finally, there is an extended Evaluation from the interviewee with an interruption from the author who reinforces the same idea by indirectly quoting the interviewee.

I dedicated the second model to building the viewpoint configuration of a personal-experience narrative embedded in President Zelensky's speech addressing the UK Parliament in February 2023. President Zelensky draws from a narrative of a past personal experience to illustrate the personal significance that the present speech bears for him. On the one hand, the viewpoint remains stable as the speaker speaks about his own experience. However, I suggest distinguishing the narrator and focalizer viewpoints in modeling the viewpoint structure of any personal-experience narrative as it highlights the functioning of narrative spaces set up by Orientation as compared to the discursive role of Abstract and Coda, which belong to the narrator's viewpoint. This distinction is represented in Figure 3:

In the narrative (see Fig.3), Abstract (*I said to you I would tell a story in my address to the Parliament*) introduces the narrative as such. After that, President Zelensky sets up the narrative space with the Orientation clause that mentions time and place of the action (*A story about my feelings on my first visit to London as president in autumn 2020*). The Orientation clause is followed by Complication/Elaboration of the narrative space listing the events (*The programme was packed. Royal Highnesses William and Catherine. Buckingham Palace. The aircraft carrier of the Royal Navy. Westminster. Downing Street. And, of course, the War Rooms*). Another Orientation passage follows, setting up another narrative space with a more fine-grained focus onto the narrated experience (*There is an armchair in the*

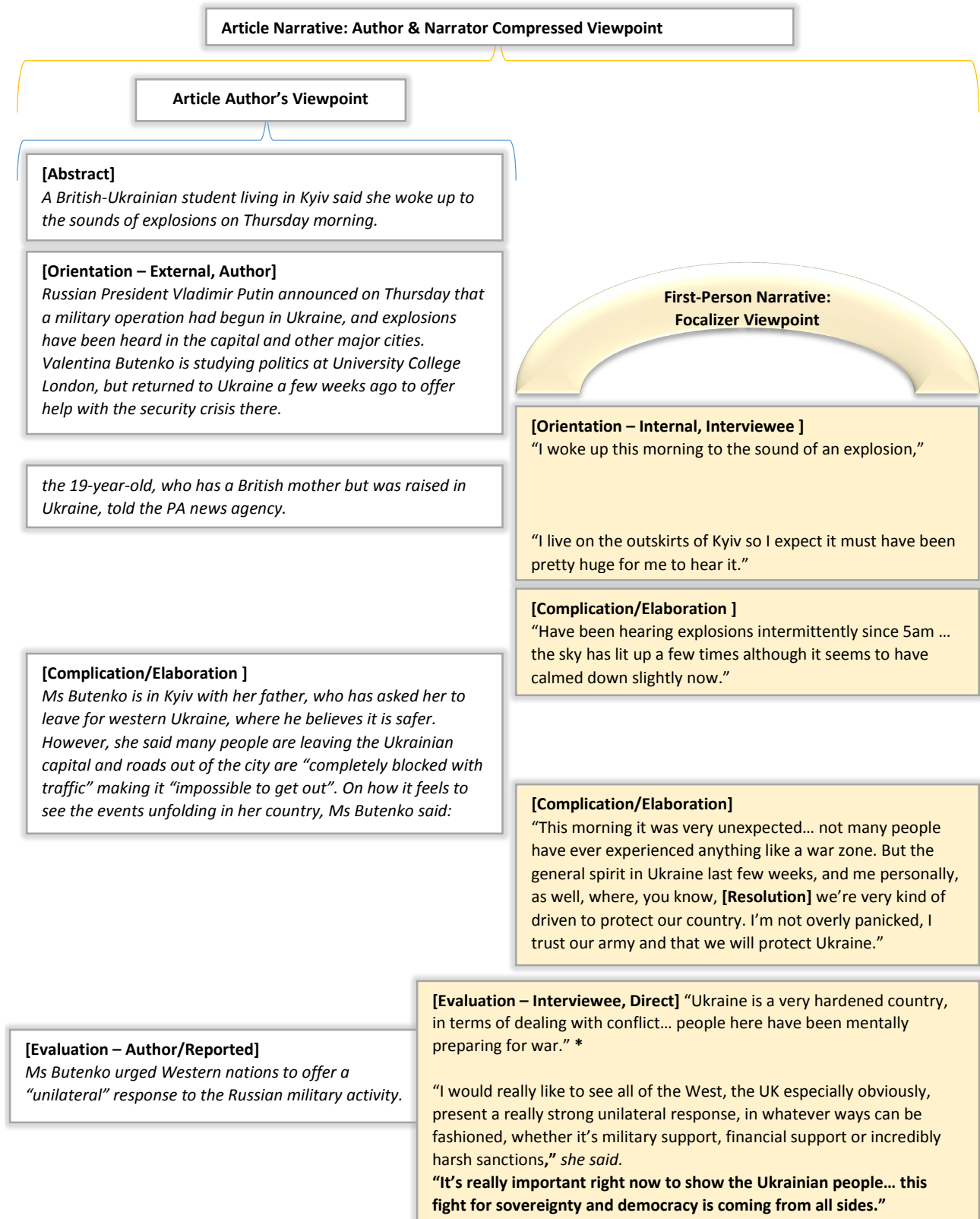

Fig. 2. News Media Article Embedding a Personal Account of the Hostilities in Ukraine

war room. **The famous Churchill's armchair**) and the subsequent Resolution (*A guide smiled and offered me to sit down on the armchair from which war orders had been given. He asked me – how did I feel? And I said that I **certainly felt something***). Here, a potential climax of the personal experience narrative is observed, marked by the implied comparison of President Zelensky with Churchill. This comparison justifies the narrative's tellability (that is its role in the broader discourse), and the President goes on to an Evaluation part, which brings the viewpoint back to the present moment (*But it is **only now** that I know what the feeling was. And all*

Ukrainians know it perfectly well, too. It is the feeling of how bravery takes-you-through the most unimaginable hardships – to finally reward you with Victory). Markedly, the previous speech of President Zelensky addressing the UK Parliament also included a reference to Churchill and rhetorically capitalized on the sense of belongingness [12]. The viewpoint dynamics is linked to the discursive role of the narrative. The relevance of the narrative is justified by Coda and Evaluation from the viewpoint of the present narrator, and the events of the past are told from the past focalizer's viewpoint. The extra-narrative role of Abstract and Evaluation is illustrated,

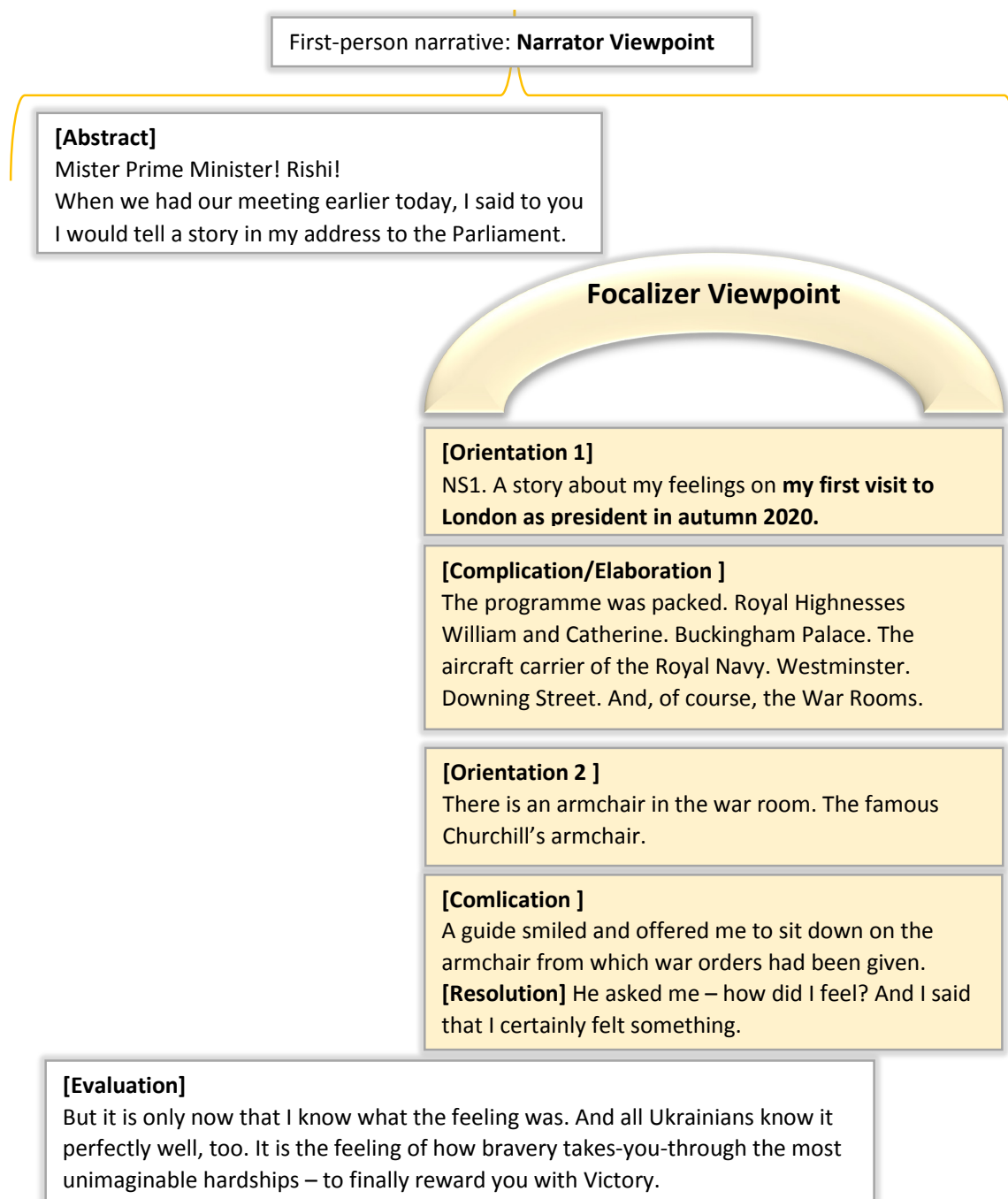

Fig. 3. Narrative from President Zelensky's Speech Addressing the UK Parliament

as they serve as connectors to embed the narrative into broader discourse and account for its tellability by tying the implied message to the gist of the speech.

The degree of narrative elaboration and the strategy of embedding it in the discourse may also be traced to the degree of the narrative spontaneity. Narratives may be pre-planned or produced spontaneously. Indeed, any narrative construct undergoes narrativization, or pre-construction [8]. However, the more prepared the narrative's script is (e.g. for a political speech or a stand-up performance), the likelier it is to include an elaborate abstract and coda to ensure a smooth transition.

The next type of the narrative (Fig. 4) is a dream report selected to represent a genre different rhetorically from media and political narratives and yet possible to model in the same viewpoint terms. The narrative exemplifies the viewpoint compression and decompression as the narrator and focalizer are not only distanced by the time between the events narrated and the moment of speech but also by the mental condition of the sleeping and waking brain. In this narrative, the narrator recalls the events that they perceived when dreaming, and imply that their dreaming agency (focalizer) was different from the regular waking perception.

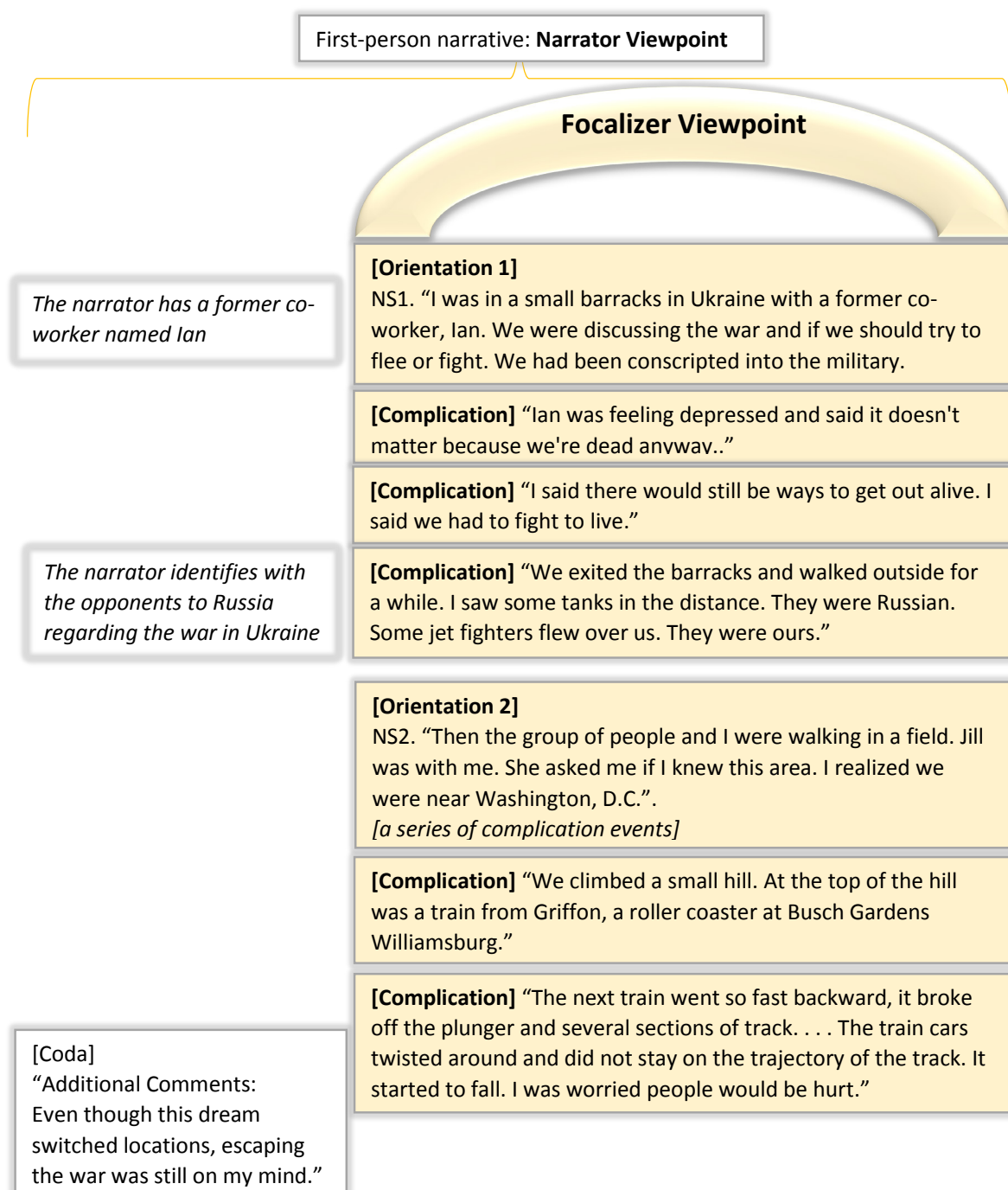

Fig. 4. A Dream Narrative

The modeled narrative represents a specific viewpoint compression mode typical of dream reports, whereby the narrative spaces tagged as dream ones give rise to reality-marked narrative spaces. In this narrative, though it is not abundant with references to reality, the recipient can inferentially deduce that *the narrator has a former co-worker named Ian* and that *the narrator identifies themselves as Russia's enemy regarding the war in Ukraine* (see Fig. 4). The narrated events in the storyworld are traditionally juxtaposed with the current discourse environment in which the narration occurs [3, p. 540]. Such reality-related narrative spaces that side-emerge from the linguistic clues narrating a dream appear to emerge in all dream narratives. They belong to the narrator viewpoint and support the narration of the dreamt events. A mechanism opposite to viewpoint compression, in Dancygier's terms [1, p. 100], is **decompression** of a viewpoint, that is when the narrator's self transforms and splits. Arguably, this happens to all dream narratives,

whereby the narrator renders their own dream self's perception, occasionally surprised at their own reactions.

As for the structure, the narrative (Fig. 4) does not have an Abstract because it is posted on a specialized web-site hosting dream journals, so it does not need Abstract to identify it as a dream. Resolution and Evaluation are also omitted, following the canons of the dream report narrative: since dreams are not perceived as real events, the evaluation of the events as such is impossible. However at the same time, a Coda is present, as dream reports often include it, which represents the narrators' attempt to address the dream significance, meaning, or the real events that triggered a dream. Therefore, this type of narrative demonstrates weak extra narrative system (the omitted Abstract) due to its discourse context and genre.

The forth type of the narrative is an oral narrative embedded in a stand-up show of Dutch stand-up comedian Fedor (Fig. 5). It presents a short personal

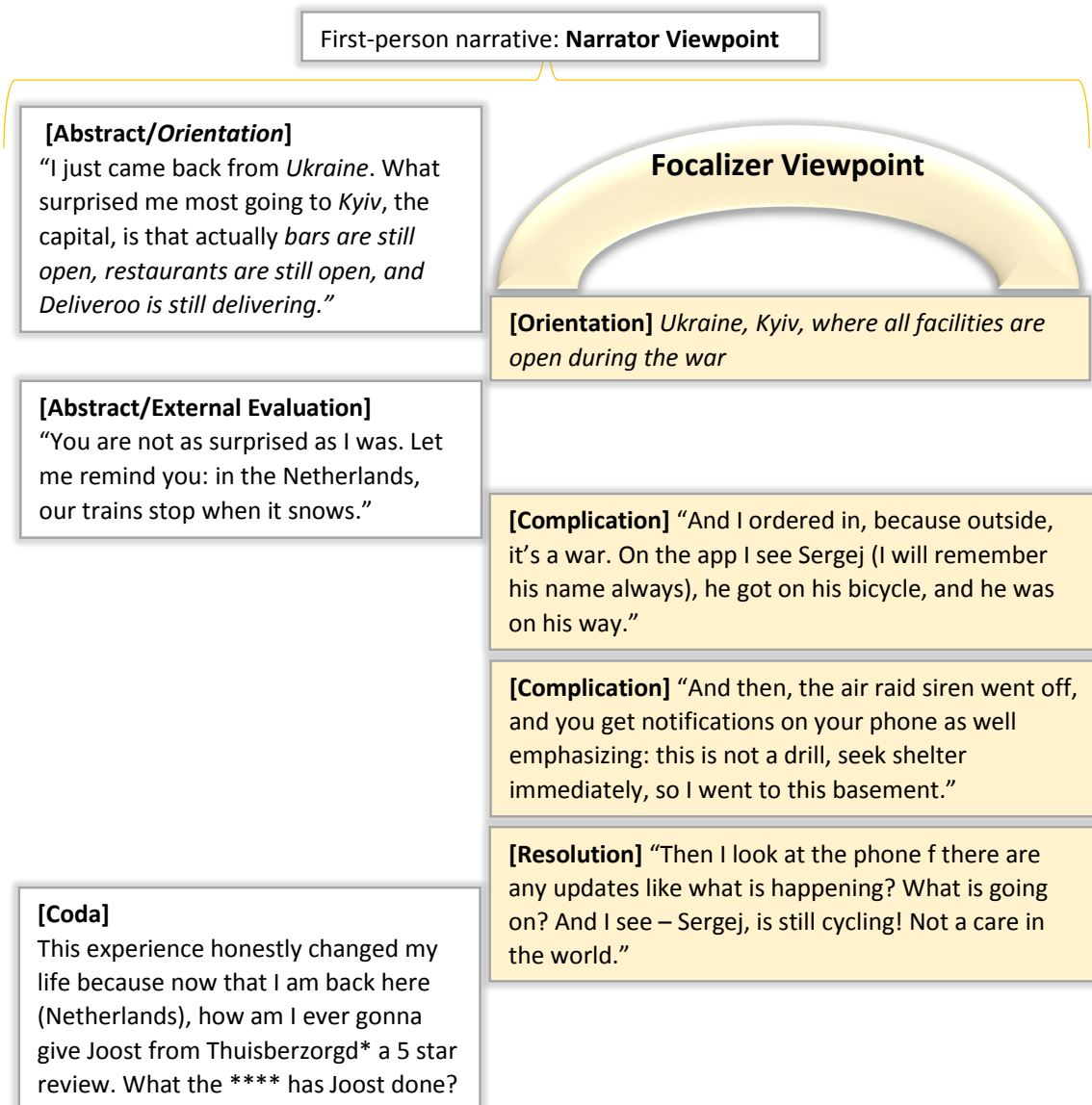

Fig. 5. Comic Narrative of a Trip to Ukraine during the Hostilities

experience of the comic who went to Ukraine during the war, discovered that all bars are open and the delivery services continue operating, and was particularly struck by the nonchalance and bravery of Ukrainian delivery workers.

The humorous rhetorical context of the narrative in Fig. 5 conditions a strong extra-narrative system of an Abstract (*I just came back from Ukraine. What surprised me most going to Kyiv...*) that introduces the narration and sets a narrative space for it with the elements of Orientation (*Kyiv, the capital, is that actually bars are still open, restaurants are still open, and Deliveroo is still delivering*). There are also extra-narrative comments in the exchanges with the audience (*You are not as surprised as I was. Let me remind you: in the Netherlands, our trains stop when it snows*). After a series of complication clauses, the speaker provides clear Evaluation and Coda, justifying the narrative and highlighting its humorous worth in the performance with a joke (*This experience honestly changed my life because now that I am back here (Netherlands), how am I ever gonna give Joost from Thuisberzorgd* a 5 star review. What the **** has Joost done?*). The identified Abstract, Evaluation, and Coda are in the accord with the genre requirements of a stand-up performance, where the personal stories are expected to be funny and focused on a clear idea.

3. CONCLUSIONS

The narrative modelling experiment undertaken on four narratives of varied genres illustrates that the concept of viewpoint compression is applicable in modeling the viewpoint configurations of narratives that occur in different contexts. Analyzing the narratives in their natural discourse environment allows to extend the theory of viewpoint beyond the fiction narratives and account for the mechanisms that allow narrative comprehension as well as sustaining genre regularities

of viewpoint dynamics. Approaching the narrative construction from the point of view of the traditional segmentation model by Labov and Waletzky allows to distinguish the extra-narrative system (Abstract, Evaluation, and Coda) and the narrative space itself construed by the Orientation. This model highlights the viewpoint transfer and the function of narrating voices in positioning the narrative in the broader discursive context. The model ties together the dynamic viewpoint configurations and the functional segments of the narrative. Specifically, the roles of the narrating voices are determined by the genre and coincide with the functions of certain narrative segments. For instance, it may be the author's role to set up a narrative space in order to embed a narrative in the discourse situation, or provide Coda to return the viewpoint initiative, which accounts for the extra-narrative system. Also, the model allows to single out and study structural properties of narratives occurring naturally in different discourses. The Labovian tagging of narrative spaces allows to make their modeling less arbitrary and clearer as well as demonstrates the extra-narrative, primarily discursive status of certain elements. Finally, I suggest distinguishing the narrator and focalizer viewpoints in modeling the viewpoint structure of any personal-experience narrative. This allows expounding the discourse-oriented embedding devices that correspond to the narrator's viewpoint and the shifts of the focalizer's viewpoint and evaluations.

The prospected application of the proposed model should make it possible to address the structural characteristics of narratives across different genres; functionally describe the strategies employed by the authors and narrators in embedding the narratives into broader contexts; and finally, account for the genre-specific tendencies of the narrative viewpoint configurations.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Dancygier, B. (2011). *The language of stories: A cognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 228 p.
- Fludernik, M. (2002). *Towards a 'natural' narratology*. London: Routledge. 349 p.
- Herman, D., Jahn, M., & Ryan, M. L. (2010). *Routledge encyclopedia of narrative theory*. Routledge. 720 p.
- Kintsch, W., & van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*. Vol. 85, No. 5. P. 363–394.
- Labov, W. (1972). The Transformation of Experience in Narrative Syntax. *Language in the Inner City*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. P. 354–396.
- Labov, W. (1997). Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative & Life History*. Vol. 7, No. 1-4. P. 395–415. <https://doi.org/10.1075/jnlh.7.49som>
- Labov, W. (2003). Uncovering the event structure of narrative. Georgetown University Round Table. P. 63–83.
- Labov, W. (2006). Narrative pre-construction. *Narrative Inquiry*. Vol. 16, No. 1. P. 37–45.
- Labov, W. (2010). Oral narratives of personal experience. *Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*. P. 546–548.
- Labov, W., & J. Waletzky. (1967). Narrative analysis: Oral versions of personal experience. *Essays on the Verbal and Visual Arts* / J. Helm (ed.); Seattle: University of Washington Press.
- Leschenko, H. V. (2019). Stratehii analizu struktury naratyvu: linhvokohnityvnyj aspekt. [Strategies of narrative structure analysis: Cognitive linguistic framework]. *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Hermandystyka ta mizhkul'turna komunikatsiia»*. Vol. 1, p. 202–207. (in Ukrainian)
- Potapenko, S. (2023). Ukrainian President Zelensky's resistance discourse: Cognitive rhetorical analysis of the address to the UK Parliament. *DiscourseNet Collaborative Working Paper Series*. No. 8/6.

Prince, G. (2001). A point of view on point of view or refocusing focalization. *New Perspectives on Narrative Perspective* / W. van Peer and S.B. Chatman (Eds.); State University of New York Press. P. 43-50.

Schmid, W. (2010). *Narratology: An introduction*. Walter de Gruyter. 272 p.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

Dracott, Edd. (Feb 24, 2022). British-Ukrainian student in Kyiv 'woke to sound of explosions'. *Belfast Telegraph*. <https://www.belfasttelegraph.co.uk/news/uk/british-ukrainian-student-in-kyiv-woke-to-sound-of-explosions/41379473.html>

The Presidential Office of Ukraine. (Feb 8, 2023). Combat aircrafts – for Ukraine, wings – for freedom – address by President Volodymyr Zelenskyy to both Houses of Parliament of the United Kingdom. <https://www.president.gov.ua/en/news/bojovylitaki-dlya-ukrayini-krila-dlya-svobodi-vistup-prezid-80857>

Dream Journal. (2022). At war in Ukraine; Busch Gardens' new coaster. *Dreamjournal.net*. <http://dreamjournal.net/journal/232308/haux>

FedorComedy. (2023). Comedian to Ukraine during the war. Youtube [Video]. <https://www.youtube.com/shorts/Tv9o83rvYeA>

The article was received by the editors 03.05.2023

The article is recommended for printing 26.06.2023

Ніколаєнко Валерія Олегівна – викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=ODVvSyIAAAA&hl>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Valeriia_Nikolaienko2.

МОДЕЛЮВАННЯ НАРАТИВНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ: НАРАТИВНІ ПРОСТОРИ ТА МОДЕЛЬ СЕГМЕНТАЦІЇ НАРАТИВУ У. ЛАБОВА

Стаття присвячена методологічній проблемі вивчення наративів різних жанрів у їхньому природному дискурсивному середовищі. Запропонована модель інтегрує концепцію наративних просторів для пояснення конструювання та розуміння наративів, розроблену Б. Дансіджер, та класичну сегментацію наративів У. Лабова та Дж. Валетські. Проведено моделювання двох усних і двох письмових наративів особистого досвіду: з медійного, політичного, гумористичного та оніричного контекстів. На відміну від класичної моделі наративної структури, резюме, орієнтацію, ускладнення, рішення, оцінку та підсумок ідентифіковано як маркування наративних просторів, а не клауз. Запропонований підхід до наративної структури з точки зору когнітивної концепції наративних просторів має на меті описати конфігурації точок зору. Увага фокусується на резюме, оцінці та підсумку, які позиціонують наратив у його дискурсивному контексті і становлять так звану позанаративну систему. Під нею розуміються засоби, що не належать до власне наративного простору, а дозволяють вписати наратив у прагматичний контекст і зумовлюють його подієвість. Дискурсивне позиціонування характеризує конфігурацію точки зору наративу особистого досвіду. Зокрема, конфігурації точок зору розглянуто як характеристику наративу, що регулюється наративним жанром. У статті доведено, що процеси компресії та декомпресії точок зору (терміни Б. Дансіджер) та стратегії дискурсивного позиціонування наративу є жанрово специфічними. Наративи різних жанрів демонструють сильнішу або слабшу позанаративну систему і різні тенденції до множинності точок зору та їхньої компресії.

Ключові слова: компресія точки зору, модель сегментації наративу, наративні простори, точка зору.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2023

Стаття рекомендована до друку 26.06.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-06

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

Ольховська А. С.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: transengl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9034-4170>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Olkhovska

Левченко Л. В.

студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: levchenko@gmail.com

Експериментальне дослідження з вивчення впливу використання систем машинного перекладу змішаного типу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва

Статтю присвячено вивченню впливу використання систем машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator та DeepL на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. В межах нашого дослідження якість перекладу вимірювалася шляхом вирахування кількості помилок та правильності відтворення галузевих термінологічних одиниць. Машинний переклад постійно розвивається, ринок є дуже бурхливим та пропонує все нові системи, які поєднують декілька найперспективніших алгоритмів дії, проте важливим є встановлення ефективності систем машинного перекладу змішаного типу щодо перекладу текстів різних тематик, зокрема декоративного садівництва. У ході проведення експериментального дослідження ми сформулювали гіпотезу дослідження, обрали текст у галузі декоративного садівництва, насичений садівничою термінологією, обсягом більше 30 тисяч друкованих знаків без пробілів, уклали двомовний глосарій, що містить 200 термінологічних одиниць на основі обраного тексту та відібрали системи машинного перекладу змішаного типу (Onlinedoctranslator та DeepL), встановили процедуру оцінювання помилок, виділивши три ключові їх типи, провели аналіз текстів перекладу щодо правильності передачі основного змісту та в аспекті якості передачі термінології в галузі декоративного садівництва, провели кількісну обробку емпіричних даних, унаочнили отримані нами результати у таблицях, після чого провели інтерпретацію експериментальних даних й сформулювали висновки. В результаті проведення експерименту підтвердилися гіпотеза, сформульована нами до початку проведення дослідження: різні системи машинного перекладу змішаного типу дійсно пропонують переклад одного і того самого тексту у галузі декоративного садівництва різної якості, яку ми відстежили за допомогою проведення визначення загального відсотку кількості помилок у кожному виконаному перекладі, а також за допомогою підрахунку відсотку правильності передачі галузевої термінології. За обома показниками кращі результати продемонструвала система машинного перекладу DeepL, а тому саме її доцільно рекомендувати для виконання перекладу текстів у галузі декоративного садівництва.

Ключові слова: галузь декоративного садівництва, експериментальне дослідження, машинний переклад, садівнича термінологія.

Як цитувати: Ольховська, А., & Левченко, Л. (2023). Експериментальне дослідження з вивчення впливу використання систем машинного перекладу змішаного типу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 48-52. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-06>

In cites: Olkhovska, A., & Levchenko, L. (2023). Experimental study of the impact of using hybride machine translation engines on the quality of translation of texts in the field of ornamental horticulture. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 48-52. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-06>

1. ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлюється бурхливим розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій перекладу в цілому та технологій машинного перекладу зокрема. Популярність цієї технології зростає із року в рік, а попит на послуги з постредагування машинного перекладу є чи не найбільшим на ринку перекладацьких послуг. До переваг сучасних систем машинного перекладу можна віднести гібридний алгоритм дії, тобто поєднання декількох найпрогресивніших алгоритмів в одній програмі, що знижує кількість помилок, а відтак і суттєво підвищує продуктивність професійного перекладача. Проте у своїй діяльності професійні перекладачі щоразу стикаються із складною проблемою вибору найоптимальнішої системи для перекладу текстів у певній галузі знань, а відтак особливо актуальними є дослідження спрямовані на встановлення ефективності систем машинного перекладу змішаного типу щодо перекладу текстів різних тематик, зокрема декоративного садівництва.

Мета дослідження полягає у вивченні передачі змісту та ключової термінології у перекладах тексту у галузі декоративного садівництва, виконаного різними системами машинного перекладу змішаного типу, а саме Onlinedoctranslator та DeepL.

Втілення в життя сформульованої мети передбачає вирішення цілої низки завдань:

- сформулювати гіпотезу дослідження;
  - обрати текст у галузі декоративного садівництва, максимально насичений відповідною термінологією;
  - укласти двомовний (англо-український та українсько-англійський) глосарій на основі обраного тексту, який буде включати основну термінологію у галузі декоративного садівництва;
  - сформулювати критерії відбору систем машинного перекладу змішаного типу;
  - відібрати системи машинного перекладу змішаного типу, які б відповідали сформульованим нами критеріям;
  - встановити процедуру оцінювання якості передачі змісту та ключової термінології у перекладах тексту у галузі декоративного садівництва;
  - провести аналіз обох текстів перекладу, виконаних засобами Onlinedoctranslator та DeepL на якість передачі змісту тексту оригіналу та термінології у галузі декоративного садівництва;
  - здійснити кількісну обробку експериментальних даних, унаочнивши всі отримані результати у вигляді таблиць;
  - провести інтерпретацію одержаних емпіричних даних;
  - сформулювати висновки та перспективи подальших досліджень.
- Об'єктом дослідження виступають системи машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator та DeepL.

Предметом дослідження є вивчення впливу використання систем машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator та DeepL на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва в аспекті кількості помилок й правильності передачі основної садівничої термінології.

Матеріалом дослідження виступають 2 тексти перекладу (обсягом близько 32 131 друкованих знаків без пробілів) уривку праці Королівської садівничої спільноти (Royal Horticultural Society) під назвою: "Lilies and Related Plants" («Лілії та інші рослини, які до них відносяться») [4], перекладені засобами двох систем машинного перекладу змішаного типу (Onlinedoctranslator та DeepL), а також 200 термінологічних одиниць у галузі декоративного садівництва, відібрані із зазначеного уривку тексту.

Предмет дослідження, його мета та завдання зумовили використання низки емпіричних методів, таких як проведення контрольних перекладів тексту оригіналу садівничої тематики засобами обраних систем машинного перекладу змішаного типу (Onlinedoctranslator та DeepL) та кількісний метод обробки експериментальних даних для встановлення якості передачі змісту та ключової садівничої термінології у перекладах тексту у галузі декоративного садівництва, виконаного засобами систем машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator та DeepL.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження із вивчення впливу використання систем машинного перекладу змішаного типу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва було організовано у декілька етапів [1]:

1. формулювання гіпотези дослідження;
2. відбір матеріалу дослідження (текст та термінологія);
3. відбір систем машинного перекладу змішаного типу;
4. встановлення критеріїв оцінювання одержаних текстів перекладу;
5. аналіз та інтерпретація даних.

Нами було сформульовано *гіпотезу* дослідження: різні системи машинного перекладу змішаного типу будуть пропонувати переклад одного і того самого тексту у галузі декоративного садівництва різної якості, яку можна відстежити за допомогою проведення визначення загального відсотку кількості помилок у кожному виконаному перекладі, а також за допомогою підрахунку відсотку правильності передачі галузевої термінології (галузь – декоративне садівництво).

До **неварійованих** умов нашого експериментального дослідження належали:

- текст у галузі декоративного садівництва;
- експериментатор (автор роботи).

Варійованою умовою дослідження виступала система машинного перекладу змішаного типу – Onlinedoctranslator та DeepL.

Текст оригіналу у галузі декоративного садівництва “Lilies and Related Plants” обсягом близько 32 131 друкованих знаків без пробілів було обрано за низкою ключових характеристик, які включали:

- автентичність;
- сучасність;
- обсяг;
- репрезентативність;
- відсутність перекладів.

Системи машинного перекладу змішаного типу DeepL та Onlinedoctranslator було обрано послуговуючись низкою критеріїв, релевантних для цілей нашого дослідження, а саме:

- алгоритм дії;
- безкоштовність використання;
- наявність необхідної мовної пари;
- легкість у використанні.

Критично проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що проста та зручна у використанні система оцінювання перекладів, розроблена відомим вітчизняним вченим професором кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Черноватим Л. М. [2; 3], найкраще всього підійде для досягнення мети нашого дослідження. Критерії оцінювання цієї системи охоплюють три категорії помилок: перший тип – це помилки, які змінюють зміст вихідного повідомлення, а відповідно караються найбільшою кількістю штрафних балів – 1,0 штрафний бал. Сюди також включаємо пропуски перекладу тексту, оскільки це дуже впливає на зміст тексту.

До другого типу належать помилки, які теоретично можуть вплинути на зміст вихідного повідомлення, а тому караються в 0,5 штрафного балу. Сюди належать різноманітні двозначності, які можуть бути витлумачені по-різному.

І останній третій тип помилок – несуттєві помилки, що не впливають на зміст та караються в 0,1 штрафного балу. Оскільки ми маємо специфіку – тексти, перекладені засобами систем машинного перекладу, то в цю категорію також враховуватимемо всі огріхи форматування, адже воно має чітко відповідати форматуванню тексту оригіналу.

Певна кількість набраних штрафних балів відповідає певній оцінці в п'ятибальній системі оцінювання. Проте в межах нашого дослідження не має сенсу виставляти оцінку системі машинного перекладу, а тому ми будемо просто порівнювати загальну кількість штрафних балів, набраних кожною системою.

Для вирішення другого завдання – визначення ефективності перекладу ключової термінології в галузі декоративного садівництва – нам потрібно порахувати скільки відсотків термінології перекладено правильно кожною із систем. Усю галузе-

ву термінологію, яку ми будемо досліджувати ми помістили у словник, розміщений у додатках до нашої роботи. Загальна кількість термінологічних одиниць – 200, що становитиме 100%. Відповідний загальний відсоток правильності передачі термінів ми будемо встановлювати шляхом вираховування математичної пропорції та подавати отриману інформацію у наочних схемах та таблицях.

Ретельно перевіривши перекладені тексти у галузі декоративного садівництва та порахувавши кількість штрафних балів по кожній категорії помилок, нами було укладено таблицю 1.

Як впливає з таблиці 1, в цілому обидві системи машинного перекладу змішаного типу непогано впоралися із перекладацьким завданням та їх рівень відрізняється не надто кардинально. Тим не менш, дещо краще впоралася система машинного перекладу DeepL, оскільки вона загалом набрала 69,1 штрафних балів, у той час як система машинного перекладу Onlinedoctranslator здобула 74,1 штрафних балів, що на 5 балів більше, ніж у попередньої системи.

В аспекті кількості помилок першого типу провідну позицію займає Onlinedoctranslator із 17 помилками, а відповідно і 17 штрафними балами, що на 4 бали гірше, ніж результат системи DeepL, який становить 13 штрафних балів.

Водночас в аспекті помилок другого типу краще впоралася саме система Onlinedoctranslator, оскільки вона набрала усього 19 штрафних балів, припустившись 38 помилок. Система машинного перекладу DeepL відстає і демонструє 42 помилки другого типу, що становить 21 штрафний бал відповідно. Загальна розбіжність у кількості штрафних балів по другому типу помилок між системами становить 2.

Стосовно третього типу помилок, то тут найбільшої кількості припустилася знову система машинного перекладу Onlinedoctranslator, набравши 38,1 штрафних балів, що на три штрафні бали більше, ніж аналогічний показник у системі машинного перекладу DeepL.

Завершивши аналіз загальної якості перекладу тексту садівничої тематики, ми перейшли до наступного і не менш важливого етапу нашого дослідження, який полягав у визначенні якості передачі обома системами галузевої термінології.

У таблиці 2 унаочнено відсоткове співвідношення правильності передачі садівничої термінології засобами систем машинного перекладу змішаного типу DeepL та Onlinedoctranslator.

Як впливає з таблиці 2, обидві системи машинного перекладу змішаного типу DeepL та Onlinedoctranslator непогано впоралися із перекладом термінологічних одиниць у галузі декоративного садівництва. Відсоток правильно перекладених термінологічних одиниць суттєво перевищує відсоток неправильно перекладених.

Таблиця 1

Порівняльні результати виконання машинного перекладу тексту оригіналу у галузі декоративного садівництва засобами двох систем машинного перекладу змішаного типу DeepL та Onlinedoctranslator

	Помилки 1,0 штрафний бал	Помилки 0,5 штрафний бал	Помилки 0,1 штрафний бал	Усього
Кількість штрафних балів – DeepL	13,0	21,0	35,1	69,1
Кількість штрафних балів – Onlinedoctranslator	17,0	19,0	38,1	74,1
Різниця у кількості штрафних балів	4,0	2	3,0	5,0

Таблиця 2

Порівняльні результати вірної та невірної передачі термінології у галузі декоративного садівництва системами машинного перекладу змішаного типу DeepL та Onlinedoctranslator

Система машинного перекладу змішаного типу	DeepL	Onlinedoctranslator	Різниця у кількості відсотків
Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено вірно	89%	85%	4%
Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено невірно	11%	15%	4%

Так, система машинного перекладу змішаного типу DeepL дуже добре впоралася із перекладом 89% термінологічних одиниць у галузі декоративного садівництва і лише 11% таких термінологічних одиниць було перекладено неправильно.

Система машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator впоралася із завданням дещо гірше та їй вдалося правильно передати 85% термінології садівничої тематики, у той час як 15% залишилися неправильно перекладені.

Також ми порахували наскільки відсотків відрізняється якість передачі термінологічних одиниць у галузі декоративного садівництва двома системами. Виявилось, що система машинного перекладу змішаного типу Onlinedoctranslator на 4 % гірше впоралася з таким завданням.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, ми дійшли в и с н о в к у, що гіпотеза, сформульована нами до початку проведення експериментального дослідження підтвердилася: різні системи машинного перекладу змішаного типу дійсно пропонують переклад одного і того самого тексту у галузі декоративного садівництва різної якості, яку ми відстежили за допомогою проведення визначення загального відсотку кількості помилок у кожному виконаному перекладі, а також за допомогою підрахунку відсотку правильності передачі галузевої термінології (галузь – декоративне садівництво).

Відповідно до одержаних нами даних і за першим (загальний відсоток кількості помилок у тексті перекладу) і за другим (відсоток правильності пере-

дачі галузевої садівничої термінології) параметром кращою виявилася система машинного перекладу змішаного типу DeepL. Тим не менш, з одного боку розвив між результатами обох систем не є надто великим. Проте з іншого боку – чим більше помилок припускається система машинного перекладу, тим більше часу знадобиться професійному перекладачеві для постредагування тексту перекладу та виправлення таких помилок, що може також мати вплив і на оплату праці професіоналу.

Зважаючи на те, що обидві системи є безкоштовними у використанні, а також пропонують безкоштовно перекласти достатньо суттєві обсяги інформації, ми можемо порекомендувати для використання систему машинного перекладу змішаного типу, яка якісніше виконує переклад тексту у галузі декоративного садівництва, а саме – DeepL. Чим менша кількість помилок різних типів у тексті перекладу та чим вищий відсоток правильності передачі ключової садівничої термінології, тим менше часу доведеться присвятити постредагуванню тексту перекладу, що дозволить зекономити час і як наслідок виконати більше перекладацьких завдань та мати змогу підвищити свій заробіток або ефективно відпочити.

Тим не менш за неможливості доступу до системи машинного перекладу DeepL, Onlinedoctranslator також може бути використано, оскільки якість

Перспектива наших подальших досліджень полягає у вивченні впливу застосування різних систем машинного перекладу змішаного типу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва в інших мовних парах, а також у збільшенні обсягу текстів для перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ольховська, А. С. (2017). Експериментальна перевірка ефективності навчання майбутніх перекладачів письмового перекладу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник КНЛУ. Серія «Педагогіка та психологія», 27*, 98–107.
2. Черноватий, Л. М. (2013). *Методика викладання перекладу як спеціальності*. Вінниця : Нова Книга.

3. Черноватий, Л. М. (2009). Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 848, 257–262.

4. Lilies and Related Plants. (2015). Retrieved from: https://www.gardeningeye.com/download/RHSL&RPs2015_2016.pdf (last accessed 15.09.2023).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2023

Стаття рекомендована до друку 22.11.2023

Olkhovska Alla – Doctor of Pedagogy, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: transengl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9034-4170>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Olkhovska

Levchenko Liliya – Second-year Graduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: levchenko9@gmail.com

EXPERIMENTAL STUDY OF THE IMPACT OF USING HYBRIDE MACHINE TRANSLATION ENGINES ON THE QUALITY OF TRANSLATION OF TEXTS IN THE FIELD OF ORNAMENTAL HORTICULTURE

The article is devoted to the study of the impact of using hybrid machine translation engines (Onlinedoctranslator and DeepL Translate) on the quality of translation of texts in the field of ornamental horticulture. Within our experimental study the quality of translation was determined by the number of errors and quality of rendering horticultural terminology. Machine translation is gradually evolving, the market is extremely active and proposes many new engines uniting most promising algorithms, but it is important to determine the effectiveness of hybrid machine translation engines in translating texts of various fields, especially in the field of ornamental horticulture. In the course of conducting our research, we formulated a research hypothesis, selected a text in the field of ornamental horticulture rich in horticultural terminology and consisting of more than 30.000 printed characters without spaces, compiled a bilingual glossary based on the selected text, consisting of 200 terminological units, selected machine translation engines (Onlinedoctranslator and DeepL) and the procedure of evaluating errors, having distinguished three main types of mistakes, analyzed translated texts in terms of general quality and in terms of transferring horticultural terminology, processed the experimental data, represented the results in the form of tables providing an expert assessment of the empirical data and formulated conclusions. In the process of conducting the experiment, the hypothesis formulated at the beginning of the research was confirmed: different hybrid machine translation engines offer translations of the same text in the field of ornamental horticulture of varying quality, which we tracked by determining the overall percentage of errors in each translation performed, as well as by calculating the percentage of correct transferring of horticultural terminology. According to both indicators, DeepL showed the best results, and therefore it is advisable to recommend it for translating texts in the field of ornamental horticulture.

Key words: *experimental research, field of ornamental horticulture, horticultural terminology, machine translation.*

REFERENCES

Chernovatyi, L. M. (2009). Problema otsiniuvannia pysmovykh robit maibutnikh perekladachiv. [The problem of assessing translations produced by future translators]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov* [The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching], 848, 257–262 (in Ukrainian).

Chernovatyy, L. M. (2013). *Metodyka vykladannya perekladu*. [Methods of teaching translation]. Vinnytsya : Nova Knyha (in Ukrainian).

Lilies and Related Plants. (2015). Retrieved from: https://www.gardeningeye.com/download/RHSL&RPs2015_2016.pdf.

Olkhovska, A. S. (2017). Eksperymentalna perevirka efektyvnosti navchannia maibutnikh perekladachiv pysmovoho perekladu iz zastosuvanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. [Experimental testing of the effectiveness of teaching translation to students with the use of information and communication technologies]. *Visnyk KNUU. Serii: Pedagogika ta psykholohiia* [Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series: Philology and Psychology], 27, 98–107 (in Ukrainian).

The article was received by the editors 10.10.2023

The article is recommended for printing 22.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-07

УДК: 821.112.2-191.08

Піхтовнікова Л. С.

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри романо-германської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна;

професор кафедри східних мов та міжкультурної комунікації ХНУ імені В.Н. Каразіна;

e-mail: lpichtov@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0653>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa

Еволюція стилю німецької віршованої байки кінця ХХ і початку ХХІ століття: лінгвосинергетичний, соціокультурний аспект

У статті досліджено еволюційні тенденції сучасної німецької байки. На матеріалі байок Рейнера Кунце і Джеймса Крюсса показано відхід сучасної байки кінця ХХ – початку ХХІ століття від літературних канонів класичної езопівської байки, які різною мірою супроводжували німецьку байку впродовж століть, нові способи створення образів-символів, побудови стилю і композиції, явище ієрархічних сюжетів та включення сучасної байки в інший літературний жанр. Для ілюстрації новачій детально проаналізовано байки і байкові ланцюги авторів щодо відображення в них сучасних соціокультурних реалій, кодів культури, які в наш час мають значну ємність і глибокий смисл. Виявлені трансформації форми сучасної байки, її стилю, незавершеність та ієрархічність сюжетів і образів-символів сприяють більш потужним можливостям байки передавати все більше інформації при відносно стислому тексті. Зі синергетичної точки зору сучасна байка стає все більш відкритою системою, що активно залучає читача до доробки її образів-символів, сюжету. Передача реалій соціокультури з активним залученням до цього процесу читача стає значно ефективнішою, ніж в байках минулих епох. Пояснено механізм відображення чинників соціокультури через цілі-атрактори байки як синергетичної системи, через стильові аттрактори та специфіку мови і мовлення в байці. Відображення в сучасній байці складних чинників соціокультури через цілі-атрактори, стильові аттрактори, мову і мовлення базується на тому, що соціокультура є семіотичною системою, сукупністю знаків і символів. Це дає можливість встановити відповідність складових соціокультури з іншими семіотичними системами – аттракторами байки, мовою, її стилістикою та проаналізувати чинники сучасної культури, синергетичні цілі-атрактори байок і залежні від них стильові аттрактори.

Ключові слова: аттрактор, байка, еволюція, ієрархічний, код культури, композиція, лінгвосинергетичний, літературний канон, незавершеність, образ-символ, семіотична система, соціокультура, стиль.

Як цитувати: Піхтовнікова, Л. (2023). Еволюція стилю німецької віршованої байки кінця ХХ і початку ХХІ століття: лінгвосинергетичний, соціокультурний аспект. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 53-59.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-07>

In cites: Pichtownikowa, L. (2023). The evolution of the style of the German poetic fable of the late XXth and early XXIst centuries: linguistic synergetic, sociocultural aspects. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 53-59.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-07>

1. ВСТУП

Наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття байка зберігає основні ознаки свого жанру – відносно короткий текст, надання тваринам, рослинам та іншим персонажам людських рис, створення образів-символів, наявність експліцитної або імпліцитної моралі. Але в той же час, форма і зміст сучасної байки помітно еволюціонує. Частіше з'являються байки, включені в інший жанр, створюються ланцюги байок, пов'язаних спільною темою, частішають незавершені образи-символи, домислювання яких передається читачеві. Еволюціонує також стиль байок та їхній зміст.

Актуальність роботи полягає у значній ролі сучасних змін, що відбуваються у художніх жанрах, зокрема у таких оперативних жанрах, як байка, притча тощо, та недостатності відповідних досліджень в українській та світовій філології. Об'єкт дослідження – сучасна німецька байка кінця ХХ – початку ХХІ століття. Предмет дослідження – еволюція стилю сучасної німецької байки, відображення в ній сучасних реалій соціокультури, що висвітлено із залученням лінгвосинергетичного інструментарію. Мета дослідження складають віршовані байки Р. Кунце і Дж. Крюсса, у тому числі ланцюги байок та включення байки в тексти інших художніх жанрів.

Мета дослідження – виявити характерні зміни у стилі сучасної німецької байки, що еволюціонує, їхні соціокультурні, синергетичні та стилістичні складові.

Історичні зміни в суспільстві відображаються в знаковій системі соціокультури, яка в свою чергу реалізується у різних літературних жанрах у вигляді кодів культури, тобто мережі членування, категоризації і оцінок світу і досвіду людини, які зумовлені культурою суспільства і репрезентовані у семіотичних системах мови, мистецтва, образів, звичаїв, вірувань і в нормах моралі і поведінки. Зміст кодів культури з часом змінюється, еволюціонує у відповідності до зміни світових реалій, а демонстрація цих змін у різних художніх жанрах відбувається характерними для жанру способами. В байках коди культури реалізуються через опис подій, через надання певних рис персонажам [1, с. 17-41; 3; 4, с. 220, 272; 5, с. 30-33].

Синергетичний аспект дослідження байок та їхньої еволюції полягає в тому, що сучасна байка є системним утворенням; у наш час ця система стає все більш відкритою для взаємодії з читачем (домислення незавершених образів-символів, сюжетів), ієрархічною (ланцюги байок), стислою і водночас ємною за змістом. Сучасні реалії з точки зору синергетики байка передає спираючись на свої цілі-атрактори, які формуються у суспільстві, виходячи з найактуальніших історичних обставин та соціальних відносин [2; 8].

Зв'язок соціокультурного, синергетичного та лінгвостилістичного підходів до дослідження байок

та інших художніх жанрів спирається на ієрархічну підпорядкованість цих підходів. Соціокультурні чинники трансформуються в цілі-атрактори жанру байки, які реалізуються в композиційно-стилістичних прийомах і засобах, характерних для жанру байки, так само як і для будь-якого іншого жанру художнього стилю. Важливим є також те, що культура (соціокультура) має семіотичну природу, тобто є системою знаків і символів, що дозволяє встановити відповідність її складових з іншими семіотичними системами – мовою з її стилістикою, синергетичними чинниками, які презентують соціокультуру.

2. Лінгвостилістичний аналіз байок Рейнера Кунце і Джеймса Крюсса (лінгвосинергетичний, соціокультурний підходи)

2.1. Байковий стиль Рейнера Кунце

Серед ліричних віршів Р. Кунце виявлено декілька байкоподібних творів, на прикладі яких можна бачити, як система байки входить у склад іншої системи. Відомо, що в ліриці основою вираження є не сюжет, а образ, у деяких випадках спостерігається синергія сюжету-образу. У віршованих байках ХVIII ст., які характеризуються епічністю, розповідальністю, єдністю сюжету-образу втілювалася особливо виразно. Це була, по суті, ліро-епічна байка з елементами драми. В цих байках завжди присутній сюжет, який неминуче бере участь у формуванні художнього образу. Крім того, образ-символ байки формувався також і ліричними засобами. Все разом і створює у віршованій ліро-епічній байці зразка ХVIII ст. єдність сюжету й образу. Це явище було продемонстровано на прикладі аналізу байок Хагедорна, Геллерта, Глейма, Ліхтвера, Лессінга [9].

У байках Р. Кунце двоєдність сюжету й образу значно порушено і спостерігається тенденція до формування одразу образу без сюжету (як це властиво ліричним текстам), який вербально висловити набагато складніше. В цьому вбачається порушення літературного канону пост-езопівських байок минулих століть.

Продемонструємо це на текстах байок [7, с. 81, 113-115].

Das Ende der Kunst

Du darfst nicht, sagte die eule zum auerhahn, / du darfst nicht die sonne besingen / die sonne ist nicht wichtig // Der auerhahn nahm/ die Sonne aus seinem gedicht // Du bist ein künstler / sagte die eule zum auerhahn / Und es war schön finster.

У цій стислій байці персонажі цілком сумісні (Сова, Глухар), але автор надає їм людські якості: опівувати Сонце, оцінювати ці співи, висловлюватися. У такий спосіб у байці реалізується біоморфний код, через який формується потужний духовний культурний код, що відображає негативні явища соціуму і може бути застосованим до будь-якої епохи, тому ця байка залишиться завжди актуальною.

Das Ende der Fabeln

Es war einmal ein fuchs... / beginnt der hahn / eine fabel zu dichten // Da merkt er / so geht's nicht/ denn hört der fuchs die fabel / wird er ihn holen // Es war einmal ein bauer... / beginnt der hahn / eine fabel zu dichten // Da merkt er / so geht's nicht / denn hört der bauer die fabel / wird er ihn schlachten // Es war einmal ... / Schau hin, schau her / Nun gibt es keine fabeln mehr.

Gespräch mit der Amsel

Ich klopfte an bei der Amsel / Sie / zuckt zusammen / Du? Fragt sie // Ich sage: es ist still // Die bäume / loben die lieder der raupen, sagt sie // Ich sage: ... der raupen? / Raupen können nicht singen // Das macht nichts, sagt sie, / aber sie sind grün.

Der Hochwald

Der hochwald erzieht seine bäume // Sie des lichts entwöhnend, zwingt er sie, / all ihr grün in die kronen zu schicken. / Die fähigkeit, / mit allen zweigen zu atmen, / das talent, / äste zu haben nur so aus freude, / verkümmern. // Den regen siebt er, vorbeugend/ der leidenschaft des durstes. // Er lässt die bäume grösser werden / wipfel an wipfel: / Keiner sieht mehr als der andere, / dem wird sagen alle das gleiche: / Holz.

Ця байка дещо складніша, ніж попередні, щодо її глибокого символічного розуміння. В ній ідеться про цілком природне явище: у високому Лісі дефіцит сонця і вологи, тому Дерева високі й одноманітні. Але окремими словами цієї об'єктивній картині надається людський вимір: Ліс як суб'єкт дії виховує свої Дерева, відлучає, забороняє їм ... І далі – оцінка: це не Ліс у результаті, а лише одноманітна Деревина. Деревина стає контекстовим синонімом інших відомих виразів людської деградації: людське болото, стадо баранів, суспільство рабів на чолі з «вихователем» тощо. Ще слід зазначити, що із синергетичної точки зору ця байка є ієрархічною системою (перший поверх – біоморфний код культури (Ліс), другий – духовний код («керування» з боку «вихователя», яке призводить до абсолютної покорі). Ця система має спільну ціль-атрактор – через іносказання виразити це «керування» та абсолютну залежність від нього. Самоочевидно, що ця байка є, була і буде вищою мірою актуальною як образ втрати соціальної свободи.

Сюжетними ці тексти можна назвати лише умовно. Це не сюжети в повному розумінні слова, а лише їхній силует, слабке штрихове відображення, їхній «образ». Те ж саме можна сказати й про діалоги цих байок, це лише їхні нариси, схеми. Перші два тексти «*Das Ende der Kunst*», «*Das Ende der Fabeln*» та інші два – «*Gespräch mit der Amsel*» і «*Der Hochwald*» – можуть бути протиставлені за ознакою завершеність/незавершеність образів-символів. У перших двох байках образи-символи завершені, і назви байок цю завершеність ще більше підкреслюють.

У байці «*Gespräch mit der Amsel*» образ-символ треба домальовувати самому читачу. Назва тут не фокусує уваги на смислі образу-символу. На основі

образів: *bäume-raupen-grün* (дерева-гусінь-зелений) можуть виникнути досить абстрактні образно-символічні асоціації на тему пристосування, і їх можна певним чином пов'язати з дійсністю. У цій байці читачу відводиться дуже значна роль. Образ-символ у байці не завершено, задано лише тему, загальний напрямок; він продовжує свій розвиток уже в іншому вимірі – у фантазії читача. Може бути безліч варіантів на цю тему. Посилення ролі реципієнта байки – одна з найважливіших рис сучасної байки.

Схожою за формуванням образно-символічного значення є напівбайка – напівліричний образ «*Der Hochwald*». Тут назва не повністю вирішує проблему завершеності. В цій байці глобальний образ-символ є ще більшим, ніж у попередній. Він охоплює не лише окрему ситуацію, явище або тему. «*Hochwald*» («Високий Ліс») – це образ-символ цілої системи, можливо, соціально-політичної, в якій дуже важко дотягтися до світла, бути вільним, стати інакшим, ніж усі. За абстрактністю, ємністю та незавершеністю образу-символу цей текст перевершує попередній.

Незвичним для байки елементом у тексті «*Gespräch mit der Amsel*» є введення персонажа «*ich*», що створює ефект несумірності персонажів, збільшує ємність образу-символу.

Таким чином, у байках Р. Кунце спостерігається багато рис сучасної байки:

- Втрата майже всіх стильових рис віршованої байки XVIII ст.: епічності, сюжетності, діалогічності, антитезисності тощо.
- Тенденція до переходу в інший стан, в іншу систему, в цьому разі в жанр ліричного вірша з посиленою символізацією.
- Посилена абстрактність і ємність образно-символічного значення.
- Утворення незавершених образів-символів глобального значення. Передача ролі побудови, генералізації образу-символу у вимір реципієнта байки.
- Явище несумірності образів-персонажів.
- Активізація ролі назви байки для формування образів-символів.
- Стислість форми.
- Заміна рими ритмікою.

2.2. Байковий стиль Дж. Крюсса

Стиль байок Дж. Крюсса є підтвердженням наших гіпотез щодо еволюції віршованої байки у ХХ столітті, які вже висловлювалися у попередніх роботах і які формуються внаслідок застосування системно-синергетичного підходу [2; 8] до аналізу еволюції жанру.

1. Система байки на сучасних етапах розвитку входить в інші системи, де вона або може залишитися як система в більшій системі, або розчинитися в ній. У творчості Крюсса система байки (як прозової, так і віршованої) є елементом більшої системи. Вона в ній не розчиняється, а, навпаки, займає

досить відокремлене місце. Це – кільце в ланцюгу творів, об'єднаних в одній книзі *“Die Schiffbrüchigen oder Die Fabelinsel”* [6] сюжетом, який відображає події у вимірі людей і якому ієрархічно підпорядковані всі інші, байкові, сюжети.

2. Система байки завжди була і продовжує бути текстом, який є основою для розгорнутих епічних творів, перш за все тваринного епосу. У Крюсса тваринний епос набув дуже оригінальної форми. По-перше, він теж входить до складу інших творів, поєднаних в одне ціле в книзі *“Die Schiffbrüchigen oder Die Fabelinsel”*. По-друге, за зовнішньою формою – це форма співів, поєднаних сюжетно: *“Der Sängerkrieg der Heidehasen. Eine alte Fabel in zehn Gesängen. Für jeden Finger unserer Hände einen”*. По-третє, це віршована форма. Більш традиційною для тваринного епосу є прозова форма.

У зазначеній книзі є три виокремлені цикли віршованих байок, які або згадують, або складають і розповідають на острові потерпілі від загибелі корабля. Байки першого циклу *“Die Weisheit des Sklaven. Zwölf Fabeln. Für jede Stunde des Tages eine”* здебільшого відображають форму власне-байки, про що говорить вже й сама назва. Передмовою до цього циклу Крюсс нібито хоче сказати, що байки написані за Езопом:

Vorspruch

Äsop war Griechensklave / Fabeln hat er viel erzählt. / Einige von diesen Fabeln / Hab ich für euch ausgewählt. // Fabeln sollen klüger machen. / Doch das muss beizzeiten sein. / Was nützt Klugheit einem Frosche, / Den der Storch schon hat am Bein? // Äsop aus dem Grabe spricht. / Klüger machst du niemand nicht!

Справді, вони нагадують Езопові байки за стислістю, відсутністю розгорнутої моралі, повчання. Але, безумовно, вони оригінальні, перш за все, тим, що вони віршовані, викладені власною манерою Крюсса; крім того, Крюсс робить свої власні висновки з байки. Архітектонічно всі дванадцять байок цього циклу мають однакову будову: два чотиривірші (сюжет) + два рядки (висновок). Наприклад:

Goldene Eier

Einst hat eine kleine Henne / Tag für Tag und unentwegt / Einem Bauern, welcher Kunz hiess, / Eier ganz aus Gold gelegt. // In der Henne muss ein Schatz sein, / Dachte Kunz und bracht sie um. / Doch im Bauch war nichts zu finden. / Kunz, der Bauer, guckte dumm. // Merke: Der sei gut gepflegt, / Der uns goldne Eier legt!

Die Taube und das Bild

Eine Taube war sehr durstig. / Plötzlich sah sie ein Plakat. / Oben sah sie ein Glas Wasser. / Unten stand: Trink Aquakat! // Zu dem Glase flog die Taube, / Prallte heftig an die Wand, / Fiel zu Boden und blieb liegen, / Bis ein alter Mann sie fand. // Ein Glas Wasser nur als Bild / Hat noch niemandes Durst gestillt.

Байки цього циклу належать до стильового архетипу Езопової риторичної байки, але віршованої форми.

Тексти інших двох циклів: *“Der Fabelkalender. Zweiundfünfzig Fabeln. Für jede Woche des Jahres eine. Erster Teil: Dora Schäffle. Reiner Bussmayer”*; *“Der Fabelkalender. Zweiundfünfzig Fabeln. Für jede Woche des Jahres eine. Zweiter Teil: Kurt Pilz. Tommy Kau. Thekla Kau”* – це здебільшого чотирирядкові вірші, є також п'ятирядкові і шестирядкові. Але не завжди їх можна назвати байками. Часто це просто жартівливі вірші. Ті ж тексти, які можна назвати ще байками, мають часто, по-перше, яскраво виражену рису жартівливості, по-друге, вони втратили майже всі риси як Езопової риторичної, так і епічної розважальної байки.

Наступний цикл коротких байок відображає обмеженість людських уявлень, має помітну іронічність. Як завжди в байках, людські якості відображені в поведінці птахів, тварин, інших предметів. Двері зупиняють пихатість Вікна, Черв'як перестає вважати своє життя нудним та плоским, коли змушений рятуватися від Птаха, Свиня так і вважає весь світ Тварин неосвіченим тому, що крім неї ніхто не вміє хрюкати, Пінгвін демонструє безглузде людське ставлення до моди, Півень символізує жах авторів байок перед жорсткою реакцією в житті об'єктів його осміяння. Як і в попередніх прикладах байок, тут через предметний, біоморфний коди реалізується духовний код культури завжди актуальної соціально-критичної направленості, а з синергетичної точки зору ці короткі байки є відкритими системами, які своїми образами-символами мають імпліцитний, надтекстовий вихід у надсистему людських відносин, людської природи.

Tür und Fenster

Zur Türe spricht das Fenster stolz: / “Man kann durch mich gut sehen.” / Da knallt die Tür. Das Fenster klirrt. / Nun kann man durchs Fenster auch gehen.

Politik

“Zum Fleiss zwingen kann man jeden”, / Sagt Herr Meier zu Herrn Nick. / “Doch ihn dazu überreden, / Siehst du, das ist Politik”

Lebensüberdruss

Im Apfel spricht die Made: / “Das Leben ist sehr fade.” / Da macht ein Vogel zück zück zück. / Die Made zieht sich schnell zurück / Und rettet grad noch eben / Ihr Leben.

Ungebildet

“Wie ungebildet”, sagt das Schwein, / Muss doch die ganze Tierwelt sein. / Da wird gekräht, gekakelt, / Gepfiffen und spektakelt. / Doch richtig grunzen kann allein / Das Schwein.

Ratte am Frack

Ein Pinguin im feinsten Frack / Trug eine Ratte huckepack, / Weil man ihm eingeredet hatte: / “Man trägt jetzt Frack, besetzt mit Ratte.”

Ekel 1

“Die Menschen”, sagt ein Hahn von Welt / Zu einem andren Gecken, / “Die Menschen leben nur vom Geld. / Wie scheusslich muss das schmecken.”

Bücherwurm

Ein Bücherwurm / In Frost und Sturm / Zog keuchend durch das Land. / Da fand er zum Glück/ Ein Zeitungsstück, / Auf dem das Wort Sommer stand.

Übel

Der Besen sprach zum Kübel: / "Du riechst ein wenig übel". / "Was du in mich hineingefegt, / Ist das, was dir Gestank erregt", Erwiderte der Kübel. / Das nahm der Besen übel.

Dressur

"Pudel, warum drehst du dich?" / Fragten sieben Haubenlerchen. / "Was ist los? Dressiert man dich?" / Ich dressier mein Herrchen".

Wettstreit der Eitelkeit

Der Löffel sprach: "Ich war im Mund/ Des Fürsten von Gross-Sintern."/Das Fieber-Thermometer sprach:/ "Ich war sogar im Hintern".

Цим текстам притаманні такі риси сучасної байки:

- Втрата найбільш характерних рис не лише епічно-діалогічної байки XVIII ст., а й Езопової риторичної байки.

- Потяг до переходу в іншу систему, в інший жанр. Ці тексти знаходяться на межі між байкою і жартом; байкою й афоризмом, байкою й епіграмою; спостерігається втрата основних ознак літературного канону байки.

- Незавершеність образів-символів. Образно-символічній завершеності на тлі комічних ефектів певною мірою сприяють назви текстів, але вони не вичерпують усієї різноманітності можливих значень.

- Абстрактність і ємність образно-символічного значення.

- Лаконічність та стислість форми; афористичність; епіграматичність.

Синергія байок Дж. Крюсса на лінії еволюції байкового жанру є досить змістовною. Крім висловлених вище думок щодо перейняття байками елементів інших малих форм та проникнення байки в інші тексти, необхідно також сказати про розвиток тематики байок, яка виражається образами-символами. Синергетика жанру байки, що розвивається, являє собою зміну суспільно значущих тем (атракторів), які мовби притягують до себе думку поета, фіксують її в образах-символах. Якщо тематика байки Езопа своїми образами-символами «обслуговує» такі аттрактори соціально важливих тем, які відносяться, в основному, до сфери етики (викриття індивідуальних вад, утвердження норм моралі), то за тематикою байки Дж. Крюсса за стилем частково схожі з Езоповими, але «обслуговують» інші аттрактори тем. Етична тематика відходить на другий план, а на перший виступають актуальні та глобальні теми XX століття: небезпечність існування ("*Lebensüberdruss*"), маніпуляція масовою свідомістю ("*Die Taube und das Bild*"), некомпетентність в економіці ("*Goldene Eier*") тощо.

3. ВИСНОВКИ

Аналіз стилю з використанням понять і прийомів синергетики з урахуванням історичних обставин, із залученням соціокультурних понять допомагає визначенню місця байкової творчості та індивідуального стилю кожного поета-байкаря на лінії загальної стилістичної еволюції жанру.

Байки усіх епох, як синергетичні системи, спираються на групи атракторів, які ведуть їх до мети створення. Ці аттрактори дещо еволюціонують зі зміною епох своїм переліком та змістом. Система цих атракторів є ієрархічно впорядкованою. Верхній поверх складають суспільно-соціальні аттрактори, зміст яких в XX-XXI столітті є посилення антагонізмів (наприклад, посилення ролі знань та негативне застосування науки), ескалація озброєння, екологічні проблеми. Підлеглими цим аттракторам є тематичні аттрактори – політична та суспільна свідомість або несвідомість, критика пороків суспільства, антивоєнний рух, глобальні вади людської діяльності. Тематичні аттрактори формують у текстах байок способи передачі тем за допомогою стильових атракторів (прозова або віршована форма, логіко-експресивний стиль, лаконічність, риторичність, поетичний, епічний стиль). Все це разом пояснює системне застосування мовних і мовленнєвих прийомів у байках, конкретизує їхню композицію.

У проведеному аналізі байок Кунце і Крюсса досліджено ознаки еволюції сучасних байок кінця XX і початку XXI століть. Сучасна байка значно відступає від літературних канонів класичної езопівської байки минулих епох у бік відкритості, незавершеної сюжетів та образів-символів. Цим посилюється можливість байки відображати надзвичайно складні реалії нашого часу і складові сучасної соціокультури. Соціокультура є наукою настільки, наскільки її складові можна описати семіотично, тобто як систему знаків та символів. Ці знаки і символи виражаються в сучасних байках стилістичними і композиційними засобами, які постійно оновлюються. Відповідні інновації досліджено в представленій роботі. З іншого боку, суспільно-політичні та інші сучасні реалії соціокультури можна сформулювати у синергетичному ракурсі як цілі-аттрактори, під впливом яких самоорганізовується байка для відображення актуальної дійсності. В роботі надано перелік і здійснено аналіз сучасних чинників соціокультури, цілей-атракторів для байок, зокрема стилістичних. Результати дослідження є внеском у лінгвосинергетику, соціокультурологію та в лінгво-стилістичний аналіз художнього тексту.

Перспективним для подальших досліджень вважаємо застосування в органічній єдності методології лінгвосинергетики і лінгвостилістики із залученням понять соціокультури, лінгвокультурології для поглибленого вивчення еволюційних процесів художніх жанрів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загнітко, А., & Богданова, І. (2017): *Лінгвокультурологія: навчальний посібник*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса.
2. Піхтовнікова Л. С. (2021). *Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XXI століття): стилістико-синергетичний та зіставний аспекти*: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
3. Попович, М. В. (1998): *Нарис історії культури України*. Київ: АртЕк.
4. Селіванова, О. О. (2006): *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
5. Чрділелі, Т. В. (2018): *Лінгвокультурологія: курс лекцій*. Кременчук: Кременчуцький Національний університет імені Михайла Остроградського.
6. Krüss, J. (1984): *Die Schiffbrüchigen oder Die Fabelinsel: ein Südseebuch voller Fabeln, Kokospalmen und Möweneier*. München.
7. Kunze, R. (1974): *Brief mit blauem Siegel. Gedichte*. 2. Aufl. Leipzig.
8. Pichtownikowa, Lidija (2011): *Synergetische Methode bei der Stiluntersuchung in Diachronie (anhand von Fabeltexten)*. In: *Wort – Bedeutung, Sinn und Wirkung. Festschrift für Prof. Dr. habil. Oleksij Prokopczuk zum 70. Geburtstag*. Herausgegeben von Mariola Smolinska. Slupsk., S. 155-165.
9. Pichtownikowa L. (2008): *Synergie des Fabelstils: Die deutsche Versfabel vom 13-21 Jahrhundert*. *Ukrainische Beiträge zur Germanistik*. Band 5. Aachen : Shaker Verlag.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2023

Стаття рекомендована до друку 30.11.2023

Pichtownikowa Lydia – Doctor of Science (Philology), Professor at the Department of Romance and German Philology, at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication of V.N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: lpichtov@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0653>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa; Tel.: +380507024328

THE EVOLUTION OF THE STYLE OF THE GERMAN POETIC FABLE OF THE LATE XXTH AND EARLY XXIST CENTURIES: LINGUISTIC SYNERGETIC, SOCIOCULTURAL ASPECTS

The article studies the evolutionary trends of the modern German fable. The fables of Reiner Kuntze and James Kruse show the departure of the modern fable of the late XXth and early XXist centuries from the literary canons of the classical Aesopian fable, which to varying degrees accompanied the German fable over the centuries, new ways of creating images-symbols, building a style and compositions, the phenomenon of hierarchical plots and the inclusion of a modern fable in another literary genre. To illustrate all these innovations, fables and fable chains of this authors were analyzed to reflect in them modern socio-cultural realities, cultural codes, which nowadays have a significant capacity and deep meaning. The revealed transformations of the form of the modern fables, its style, the incompleteness and hierarchy of plots and images-symbols contribute to the more powerful possibilities of the fables to convey more and more information with a relatively short text. From a synergetic point of view, the modern fable is becoming an increasingly open system that actively involves the reader in the development of its images-symbols and plot. This process becomes much more effective than in fables of past eras. The mechanism of reflecting sociocultural factors through the goal-attractors, stylistic attractors and the specificity of language and speech in the fable as a synergetic system is explained. The reflecting of the complex sociocultural factors in the modern fable is based on the fact that socioculture is a semiotic system, a set of signs and symbols. This makes it possible to establish the correspondence of the components of socioculture with other semiotic systems - attractors of the fable, its language and stylistics and to analyze the factors of modern culture, synergetic goals-attractors of fables and stylistic attractors dependent on them.

Key words: *attractor, composition, cultural code, evolution, fable, hierarchical, image-symbol, incompleteness, linguosynergetic, literary canon, semiotic system, socioculture, style.*

REFERENCES

- Chrdileli, T.V. (2018). *Linhvokul'turolohiya. Kurs lektsiy [Linguistic culture. Course of lectures]*. Kremenchuk: Kremenchuts'kyy Natsional'nyy universytet imeni Mykhayla Ostrohrads'koho Publ. (in Ukrainian)
- Krüss, J. (1984): *Die Schiffbrüchigen oder Die Fabelinsel: ein Südseebuch voller Fabeln, Kokospalmen und Möweneier*. München.
- Kunze, R. (1974): *Brief mit blauem Siegel. Gedichte*. 2. Aufl. Leipzig
- Pichtownikowa, L. (2008): *Synergie des Fabelstils: Die deutsche Versfabel vom 13-21 Jahrhundert*. *Ukrainische Beiträge zur Germanistik*. Band 5. Aachen : Shaker Verlag.

Pikhtovnikova, L. (2021): Evolyutsiya nimets'koyi virshovanoyi bayky (XIII–XXI stolittya): stylistyko-synerhetychnyy ta zistavnyy aspekty: monohrafiya. [The evolution of the German verse fable (XIII–XXI centuries): stylistic-synergetic and comparative aspects: monograph]. Kharkiv : KHNU imeni V. N. Karazina Publ. (in Ukrainian)

Pichtownikowa, L. (2011): Synergetische Methode bei der Stiluntersuchung in Diachronie (anhand von Fabeltexten). In: Wort – Bedeutung, Sinn und Wirkung. Festschrift für Prof. Dr. habil. Oleksij Prokopczuk zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Mariola Smolinska. Slupsk, S. 155-165.

Popovych, M. V (1998). Narys istoriyi kul'tury Ukrayiny [Essay on the history of culture of Ukraine]. Kiev: ArtEk Publ. (in Ukrainian)

Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka. Terminolohichna entsyklopediya. [Modern linguistics. Terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillya-K Publ. (in Ukrainian)

Zahnitko, A., & Bohdanova, I. (2017). Linhvokul'turolohiya: navchal'nyy posibnyk. [Linguoculturology: tutorial]. Vinnytsya: DonNU imeni Vasylya Stusa Publ. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 16.10.2023

The article is recommended for printing 30.11.2023

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-08

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

Черноватий Л. М.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства

імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: leonid.m.chernovaty@meta.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=kcG3Rc4AAAAJ&view_op=list_works&authuser=3

Харіна Д. В.

студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: dashkharina45@gmail.com

Джерела впливу на передачу біблійних географічних назв українською мовою. Частина 2

Розглянуто збіги та розбіжності передачі географічних назв у найпоширеніших перекладах Біблії українською мовою. Матеріалом дослідження послужили 172 географічні назви із тексту Старого Заповіту (Книги «Буття», «Вихід», «Числа» та «Повторення закону») в перекладах з давньогебрейського оригіналу, а також синодального та англomовного текстів-посередників. З метою згаданого аналізу усі 172 одиниці було розподілено на шість категорій, залежно від ступеня збігу їхнього написання українською мовою, де в категорії 1 передача власної назви збігається в усіх версіях перекладу, а в категорії 6 – не збігається у жодній із шести його версій. Інші категорії відрізнялися різним співвідношенням часток такого збігу. У цій частині статті розглядаються результати аналізу останніх двох категорій, враховуючи які можна зробити попередній висновок, що більшість досліджених перекладачів орієнтувалися переважно на українську традицію (започатковану в перекладах І. Огієнка та І. Хоменка), навіть коли вони перекладали не з давньогебрейського оригіналу, а з інших текстів-посередників, зокрема, англomовного (Біблія Нового Світу). Філарет переважно знаходився під впливом синодального перекладу, лише епізодично орієнтуючись на українську традицію, проте О. Гижа, навіть перекладаючи із синодального тексту, має виразно українську орієнтацію, спираючись на багаторічні традиції вітчизняного перекладу. Окремо стоїть версія Р. Турконяка, який дотримується авторських принципів передачі власних назв, що робить його переклад несхожим у цьому відношенні на жодну іншу традицію. Враховуючи безумовну ерудицію та кваліфікацію цього перекладача, можна припустити, що саме його інновації є найціннішими в сучасній інтерпретації текстів Святого Письма.

Ключові слова: англійська мова, Біблія, географічні назви, переклад, порівняльне перекладознавство, П'ятикнижжя Мойсеєве, Старий Заповіт, транслітерація, українська мова.

Як цитувати: Черноватий, Л., & Харіна, Д. (2023). Джерела впливу на передачу біблійних географічних назв українською мовою. Частина 2. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (98), 60-67.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-08>

In cites: Chernovaty, L., & Kharina, D. (2023). Sources of influence on rendering biblical geographical names into Ukrainian. Part 2. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (98), 60-67.

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-98-08>

Постановка проблеми. У першій частині нашої статті (див. попередній номер цього ж журналу) обґрунтовано важливість екстралінгвістичного компонента фахової компетентності перекладача, до складу якої, поміж іншого, входить загальна енциклопедична інформація. Важливим компонентом останньої є знання, що відносяться до конфесійної сфери, центральним компонентом якої для християн є Біблія, перша частина якої (Старий Заповіт) є актуальною і для іудеїв. Зазначалося, що конфесійна лексика, зокрема, біблійні власні назви, часто вживаються (переважно в метафоричному значенні) й далеко за межами конфесійної сфери в усних та письмових текстах. За довгу історію перекладів Біблії, зокрема й українською мовою, накопичилось чимало розбіжностей в орфографічній передачі біблійних пропріатем, пов'язаних з часом перекладу, мовою, з якої він здійснювався, особистості перекладача, конфесії, до якої він належав, та інших факторів.

У першій частині нашої статті згадувалися ділянки конфесійної сфери, які вже досліджувалися в українському мовознавстві. До них, зокрема, відносяться аналіз конфесійного стилю [6; 10; 14]; склад української церковної термінології для найменування церковних чинів і посад, включаючи джерела і способи її утворення [1], назви релігійних споруд [9] і церковних обрядів [8], українські традиції біблійних перекладів [7] тощо. Разом з тим, зазначалося, що в парі «англійська-українська мови» проблеми передачі біблійних власних назв, зокрема, географічних, залишаються недослідженими й потребують цілеспрямованих контрастивних студій. Таким чином, попри окремі спроби вивчення особливостей передачі біблійних текстів українською мовою [7; 13], порівняльний аналіз передачі географічних назв у різних версіях українських перекладів Біблії досі не проводився, що й обумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Виходячи з цього, **метою дослідження** було визначено порівняльний аналіз передачі географічних назв у найвідоміших повних перекладах Біблії українською мовою, встановлення збігів і розбіжностей, їхньої питомої ваги та вірогідних мотивів прийняття перекладацьких рішень.

Як уже зазначалося в першій частині нашої статті, матеріалом для аналізу послужили 172 географічні назви, назви місцевостей та поселень, відібрані з тексту Старого Заповіту (Книги «Буття», «Вихід», «Числа» та «Повторення закону») в перекладах з давньогебрейського оригіналу (І. Огієнко, 1962 [2], українська автокефальна церква; І. Хоменко, 1963 [12], римо-католицька церква; Р. Турконяк, 2020 [5], греко-католицька церква); із синодального перекладу (О. Гижя, 2013 [8], протестантська церква; Філарет, 2014 [3], УПЦ КП) та з англомовного перекладу (Переклад Нового світу, 2014 [4], Свідки Ієгови).

Процедура дослідження. Для такого аналізу усі 172 одиниці було розподілено на шість категорій, залежно від ступеня збігу їхнього написання українською мовою, зміст яких викладено далі. У категорії 1 передача власної назви збігається в усіх версіях перекладу, а далі кількість збігів послідовно зменшується – в категорії 2 збігаються п'ять версій, в категорії 3 – чотири, в категорії 4 – три, в категорії 5 – дві, а в в категорії 6 – орфографічні форми назв є різними в усіх шести версіях.

У першій частині публікації ми розглянули особливості передачі географічних назв категорій 1-4. У другій частині вашій увазі пропонується аналіз категорій 5 і 6, а також порівняння ступеня збігів орфографічних версій між перекладачами, визначення джерел впливу на перекладацькі рішення, а також загальні висновки

Категорія 5, де випадки збігу власних назв спостерігаються лише у двох версіях перекладу із шести, має найбільшу частку (51 назва, 29%) в нашому корпусі географічних назв. Назву *Ethiopia* (англ.) (тут і далі англомовні назви наводяться за орфографією Біблії короля Якова [15]), землі, яку обтікала річка Гіхон, що брала початок в Едемі (Буття 2:13), однаково передано в обох перекладах із синодальної Біблії (О. Гижя та Філарет) як *Земля Куш*, що є калькою із синодального варіанта. У перекладі з англійської (Біблія Нового Світу) перекладачі відмовились від калькування англомовного варіанта (*Ethiopia*), віддавши перевагу варіанту, запропонованому І. Хоменком у 1963 році (*Куш-край*), тільки прибравши інверсію (*край Куш*). І. Огієнко та Р. Турконяк вдалися до транслітерації назви цієї країни, хоча й обрали дещо відмінну форму її транслітерації (*Emionia* та *Efionia* відповідно), що можна пояснити значним розривом у часі, коли видавалися ці переклади (1962 та 2020 роки відповідно). Ще один збіг варіантів у згаданих перекладачів (О. Гижя та Філарет) зафіксовано при передачі назви золотоносної землі *Havilah* (англ.) (Буття 2:11), що поблизу Едема, де протікала ріка Фісон, яку вони транслітерували, наблизивши її вимову до норм української мови, замінивши звук [i] як [и] – *Хавила*. Інші перекладачі передали її ближче до транслітерації з англійської мови (*Хавіла*), а Р. Турконяк віддалився від обох варіантів – *Евілат*.

У перекладах Філарета та в Біблії Нового Світу зафіксовано кілька подвійних збігів. Зокрема, назву країни *Assyria* (англ.) (Буття 2:14) ними транслітеровано як *Ассирія*, тобто передачу другої голосної адаптовано до норм української мови. Інші перекладачі знаходилися під впливом І. Огієнка (*Ашшур*) або ж замінили назву країни на назву народу – асирійці (Р. Турконяк). Передача назви міста *Raamses* (англ.) (Вих. 1:11) також збіглася у цих перекладачів – *Раамсес*. І. Огієнко передав його як *Рамесес*, а інші – як *Рамсес*. При транслітерації назви міста *Etham* (англ.), Філарет і Новий Світ вжили [ф] для ся

передачі *th* – *Ефам*, тоді як інші транслітерували *th* як [a], а варіант Р. Турконяка традиційно відрізнявся від усіх – *Вутан*. Варіанти цих самих перекладачів (Філарета та Нового Світу) збіглися і при передачі іншого міста – *Rissah* (англ.), де вони вибрали літеру [и] для передачі першої голосної – *Рисса*, тоді як інші транслітерували ближче до англомовної версії (*Picca*), за винятком Р. Турконяка, варіант якого стоїть особно – *Деса*.

Варіанти І. Хоменка та Філарета збіглися лише одного разу, при транслітерації назви міста *Nophah* (англ.) (Числа 21:30), де вони опустили останній звук – *Нофа*, інші зберегли його (*Нофак*) або взагалі пропустили цю назву у своєму перекладі (Р. Турконяк).

Численні збіги між перекладами І. Огієнка та О. Гижі, зважаючи на півстолітній розрив між їхніми публікаціями, незаперечно свідчать, що О. Гижі, незважаючи на те, що перекладав із синодального посередника, знаходився під потужним впливом свого попередника. При передачі назви країни *Goshen* (англ.) (Бут 47:4) обидва використали (як це й рекомендують сучасні українські правила транслітерації, хоча й перекладали задовго до їх введення) дзвінку українську літеру «г» (*Гошен*), тоді як І. Хоменко та Свідки Іегова вжили її глухий варіант (*Гошен*). Філарет запропонував варіант *Гесем*, а Р. Турконяк – *Гесем*. Тобто тут, крім уже згаданої опозиції глухих та дзвінких приголосних, порівняно з англомовною версією, другу літеру [o] замінено на [e], а літеру [h] передано як [m]. Подвійний збіг у І. Огієнка та О. Гижі бачимо і у випадку нестандартного написання назви міста *Bela* (англ.) (Буття 14:2) – *Белай*

Інші пропонують простіший варіант транслітерації цієї назви (*Бела*) або ж відходять від цього принципу, але вже в іншому варіанті – *Бала* (Р. Турконяк). У цих же перекладачів спостерігається збіг при передачі назви міста *Taberah* (англ.) (Повт. Зак. 9:22), де вони вжили апостроф – *Тав'єра*. Інші перекладачі від апострофа утримались (*Тавера*), а Р. Турконяк переклав значення цієї назви – *Спалення*.

Назву землі *Gilead* (англ.) (Бут 37:25) однаково подано у І. Огієнка та О. Гижі, у варіанті яких присутня дзвінка українська «г» – *Гілеад*, та у І. Хоменка і в Біблії Нового Світу, де перша літера є глухою – «г» – *Гілеад*. Варіанти Р. Турконяка та Філарета схожі (*Галаад* та *Галаад* відповідно), але відрізняються першою літерою. Назву міста *Bethel* (англ.) (Бут 12:8) однаково транслітеровано у І. Огієнка та О. Гижі (*Бет-Ел*), які розділили її дефісом, та у Р. Турконяка і Нового Світу, які передали її як одне слово (*Бетель*). Версія Філарета не схожа на інші – *Вефиль*. Її наближено до сучасних норм української транслітерації ([i] передано як [и]), і, як ви вже помітили, він майже завжди передає *th* як [ф]. І. Огієнко та О. Гижі однаково переклали й назву міста *Enmishpat* (англ.) (Буття 14:7), запропонувавши варіант *Ен-Мішпат*. І. Хоменко замінив першу

літеру на «є» – *Єн-Мішпат*. Філарет скоротив назву та адаптував його, використавши свої традиційні заміни – *Miunam*. У Біблії Нового Світу її як *Kadesh*, це інша назва цього ж міста, яку згадано в цьому ж вірші (*Kadesh*). Р. Турконяк же переклав цю назву як *Джерело суду*. Збігається у І. Огієнка та О. Гижі й назва міста *Hazezontamar* (англ.) (Буття 14:7) – *Хаццон-Тамар*. До першої частини цієї назви Філарет та перекладачі Нового Світу додали звук [a]: *Хаццон-Фамар* та *Хаццон-Тамар*, але у Філарета звук [т] замінено на [ф]. І. Хоменко додав наприкінці частку «рі» – *Хаццон Тама-Рі*, а Р. Турконяк змінив першу частину назви – *Асасан-Тамар*.

Однаково передали І. Огієнко та О. Гижі і назву міста *Pihahiroth* (англ.) (Вих, 14:2) – *Пі-Гахірот*. І. Хоменко та Новий Світ відмовилися від дефіса – *Пігахірот*, Філарет змінив звуки [i] на [и] – *Пі-Гахіроф*, а Р. Турконяк, як це нерідко у нього трапляється, відмовився від транслітерування на користь перекладу – *Поселення*. Ще один збіг у І. Огієнка та О. Гижі зафіксовано при передачі назви міста, яке збудували Рувимові сини, *Elealeh* (англ.) (Числа 32:37), де вони вжили апостроф – *Ел'але*. І. Хоменко передав цю назву як – *Елале*, Філарет додав звук [e] – *Елеале*, а Р. Турконяк змінив останню літеру – *Елеалі*.

Збіги варіантів І. Огієнка та О. Гижі бачимо також при передачі назв міст *Rimmonparez* (англ.) (Числа 33:19) – *Ріммон Перец*, *Horhagidgag* (англ.) (Числа 33:33) – *Хор Гідрад* та *Eziongeber* (англ.) (Числа 33:36) – *Еціон-Гевер*. У І. Хоменка такі варіанти: *Рімон-Перец* (немає подвоєної «м» та присутній дефіс, що притаманне цьому перекладачеві), *Хор-га-Гідрад* (перекладач відмовився від вживання дзвінкої української «г» і використав дефіси) та *Еціон-Гевер* (ті ж самі тенденції). Варіанти Філарета – *Ріммон-Фарец*, *Хор-Агидрад*, *Еціон-Гавер*. У всіх трьох випадках Філарет проявив послідовність свого підходу, замінивши [i] на [и], а також [p] на [ф]. Варіанти Р. Турконяка, як і в більшості випадків, є своєрідними: *Ремон-Фарес*, *Гадрад* та *Гесіон-Гавер*.

Збіги версій І. Огієнка та О. Гижі зафіксовано і при передачі ще кількох назв. Зокрема, назви міста *Ain* (англ.) (Числа 34:11) – *Айн*, так само як і у Філарета та Біблії Нового Світу – *Аїн*. У І. Хоменка та Р. Турконяка ця назва в тексті взагалі відсутня. Продовжуються згадані збіги й при передачі таких назв як: *Bethjesimoth* (англ.) (Числа 33:49) – *Бет-Єшимот*, *Hazarenan* (англ.) (Числа 34:9) – *Гацар-Енан*, *Hazeroth* (англ.) (Повт. Зак. 1:1) – *Гецерот*. Версії інших перекладачів варіюються: І. Хоменко – *Бет-га-Ешимот*, *Хацар-Енан* та *Хацерот*; Біблія Нового Світу – *Бет-Єшимот*, *Хацар-Енан* і *Гацерот*; Філарет – *Бет-Іещимоф*, *Гацар-Енан*, *Асироф*; Р. Турконяк – *Есімот*, *Асернаїн*, *Авлон*.

І. Хоменко та О. Гижі однаково переклали такі власні назви, як: *Pihahiroth* (англ.) (Числа 33:7) – *Пі-Хірот*, та *Kibrothhattavah* (англ.) (Числа 33:15) –

Ківрот-Гаттаава. Варіанти першої назви у інших перекладачів: Біблія Нового Світу та І. Огієнко – відсутній дефіс, замість нього – «га» – *Пігахірот*, Філарет – *Пи-Гафироф*, Р. Турконяк – *Еірот*. Щодо другої назви: у І. Хоменка – два дефіси: *Ківрот-га-Тава*, у Нового Світу – літера «а» всередині слова не подвоєна: *Ківрот-Гаттава*, у Філарета заміна [і] на [и] та [в] на [б] – *Киброт-Гаттаава*, а Р. Турконяк переклав цю назву: *Гробниці пожадання*. Подвійний збіг у І. Хоменка та О. Гижі бачимо і при транслітерації назви міста *Laban* (англ.) (Повт. Зак. 1:1), де першу голосну передано як [и] – *Ливан*, тоді як інші пішли шляхом, наближеним до транслітерованої англомовної версії (*Лаван*) або ж зовсім відійшли від неї, замінивши обидві голосні на [о] – *Ловон*.

У низці випадків спостерігаються незвичні збіги між перекладами Філарета (що перекладав із синодального проміжного тексту) та Р. Турконяка (який працював з давньогебрейським оригіналом), причому у цих випадках варіанти усіх інших перекладачів відрізняються. Зокрема, такі збіги наявні при передачі назви царства Ога на східному березі ріки Йордан, *Bashan* (англ.) (Повт. Зак. 3:13), яке також уже згадувалася при аналізі категорії 4, де згадані перекладачі запропонували однакові варіанти – *Васан*, причому варіант Філарета з'явився першим (2014). Інші перекладачі пропонували більш традиційну версію – *Башан* (див. категорію 4). Однакові варіанти (*Фаран*) ці ж два перекладачі запропонували й для назви пустелі *Paran* (англ.) (Числа 13:3), тоді як інші транслітерували цю назву ближче до англомовної версії (*Паран*). Схожа картина – і при передачі назви міста, яке збудували Рувимові сини, *Heshbon* (англ.) (Числа 21:26), де Філарет і Турконяк запропонували версію *Есевон*, на відміну від інших, які віддали перевагу простішому *Хешбон*. Якщо варіативність «б» і «в» можна пояснити відмінностями західної та східної традицій, то інші розбіжності, вірогідно, пов'язано з особливостями вимови оригіналу.

При передачі назви міста *Hai* (англ.) (Буття 12:8), подвійний збіг спостерігається в перекладах Біблії Нового Світу та у І. Хоменка, які вилучили першу літеру оригіналу – *Ай*. Інші перекладачі діяли більш традиційно (*Гай*), за винятком Р. Турконяка (*Анре*). Це ж саме сталося і при передачі назви міста *Hat* (англ.) (Буття 14:5), де подвійний збіг зареєстровано у тих же перекладачів (Біблія Нового Світу та Хоменко) – *Хам*, тоді як інші пропонували більш очікувану версію *Гам*, а Р. Турконяк взагалі пропустив цю назву.

Дотримання східної традиції (передача третього звуку як [в]) спостерігається в усіх перекладачів і при перекладі назви міста *Shibmah* (англ.) (Числа 32:38), так само як і написання першої її літери як [с], однак подвійний збіг наявний лише у І. Хоменка та Нового Світу, які передали першу голосну як [і] – *Сівма*. Інші наближали транслітерацію до норм української мови (*Сивма*) або пропонували складні-

ші варіанти – *Севама* (Р. Турконяк). Подвійний збіг у згаданих перекладачів (І. Хоменко та Новий Світ) спостерігається і при передачі назви міста *Ebrona* (англ.) (Числа 33:35), де вони зберегли літеру [а] наприкінці цієї назви (*Аврона*), надавши їй, таким чином, форми жіночого роду, тоді як інші віддали перевагу роду чоловічому – *Аврон* або *Еврон*.

Ще одну назву цієї категорії *Dibongad* (англ.) (Числа 33:46) однаково подано у І. Хоменка та в Біблії Нового Світу – *Дівон-Гад*. Філарет змінив першу голосну – *Дивон-Гад*, а І. Огієнко, О. Гижя та Р. Турконяк вжили дзвінку «г» – *Дівоні Гад*, *Дівон-Гад* та *Девон-Гад* відповідно.

Збігаються у І. Хоменка та Нового Світу й передачі назви верхньої або північної частини Месопотамії, *Padanaram* (англ.) (Буття 28:6) – *Паддан*. І. Огієнко відмовився від подвоєння (*Падан*), О. Гижя змінив останню літеру (*Падат*), а Р. Турконяк та Філарет передали її як *Месопотамія*.

Передаючи власну назву *Nahallel* (англ.) (Числа 21:19), І. Огієнко та Новий Світ запропонували варіант *Нахалііл*. Філарет та О. Гижя замінили [х] на [г] – *Нагалііл* та *Нагалііл* відповідно (Філарет ще й замінив [і] на [и], а Р. Турконяк видалив звук [h] – *Наалііл*).

Написання назви міста *Medeba* (англ.) (Числа 21:30) збігається у перекладах І. Огієнка та І. Хоменка, які опустили другий звук «е» (*Медва*), а також передали звук «б» за східною традицією, тобто як «в». Інші цей звук зберігали (*Медева*) або пропонували заміну кількох літер одразу: *Моава* (Р. Турконяк). Подвійний збіг у цих самих перекладачів (І. Огієнко та І. Хоменко) зафіксовано і при передачі назви міста *Massah* (англ.) (Повт. Зак. 9:22), де вони транслітерували її максимально близько до англомовної версії – *Massah*. Інші відмовилися від подвоєння другої приголосної (*Маса*), а Р. Турконяк віддав перевагу перекладу значення цієї назви – *Випробування*.

Варіанти І. Огієнка та І. Хоменка збіглися і при передачі назви поселення біля Хеврону *Kirijatharba* (англ.) (Буття 23:2) – *Кіріят-Арба*. У Біблії Нового Світу та у О. Гижі замість [і] вжито апостроф – *Кір'ят-Арба*. Філарет продовжував замінювати [і] на [и] та [т] на [ф] – *Кириатф-Арба*, а Р. Турконяк запропонував свій варіант – *Арвок*.

Назву *land of Canaan* (англ.) (Бут 11:31) однаково подали І. Огієнко та Новий Світ – *ханаанський край*. І. Хоменко подав її як *Ханаан-край*, використавши дефіс та велику літеру для першого слова. Слово «край» Інші передали слово *land* як «земля»: Р. Турконяк – *Ханаанська земля*, О. Гижя – *земля ханаанська* та Філарет – *земля Ханаанська*. Останні два використали також інверсію, а Філарет капіталізував першу літеру.

Частка **категорії 6**, яка включала випадки відмінності при передачі власних назв в усіх шести версіях перекладу, є відносно невеликою (7 назв, 5%).

Назву місцевості, де правив цар Авімелех, *land of the Philistines* (англ.) (Буття 21:32), передано із застосуванням інверсії у двох перекладах з оригіналу – І. Огієнка (*край филистимський*) та І. Хоменка (*край філістимлян*), а також в обох перекладах із синодальної Біблії – О. Гижі (*земля Филистинська*) та Філарета (*Земля Филистинська*), попри те, що в синодальному тексті інверсія відсутня. У перекладі з англійської (*land of the Philistines*) теж немає інверсії (*филистимський край*), так само як і в перекладі Р. Турконяка, хоча тут перше слово пишеться з великої літери (*Филистимський край*).

Різниця в передачі назви місцевості, куди ізраїльтяни прийшли після виходу з єгипетського краю, *wilderness of Sinai* (англ.) (Вихід 19:1), полягає у чергуванні «і» та «и», слів «пустиня» чи «пустеля», наявності чи відсутності інверсії, а також вживання прикметника чи іменника як означення до слова «пустиня» чи «пустеля». Порівняйте: переклад з оригіналу – *Сінайська пустиня* (Огієнко 1962), *Сінай-пустиня* (Хоменко 1963), *Сінайська пустеля* (Турконяк 2020); переклад із синодальної Біблії – *Пустеля Сінайська* (Гижа 2013) та *Пустеля Сінайська* (Філарет 2014); переклад з англійської (*wilderness of Sinai*) – *Пустеля Сінай* (Новий Світ 2014).

При передачі назви місцевості, куди першого місяця після виходу прийшли ізраїльтяни, *wilderness of Sin* (Числа 20:1), спостерігалися приблизно ті ж самі особливості, що й у попередньому випадку: чергування приголосних «ц» або «с» на початку слова, «і» та «и» на другій позиції, вживання слів «пустиня» чи «пустеля», наявність чи відсутність інверсії, вживання означення: переклад з оригіналу – *пустиня Цін* (Огієнко 1962), *Сін-пустиня* (Хоменко 1963), *Пустеля Сін* (Турконяк 2020); із синодальної Біблії – *пустеля Цін* (Ганжа 2013) та *Пустеля Сін* (Філарет 2014); з англійської (*wilderness of Sin*) – *Пустеля Цин* (Новий Світ 2014).

Переклад назви місцевості, де ізраїльтяни стали табором в пустелі перед Моавом, *Ijeabarim* (англ.) (Числа 21:11) характеризувався такими варіаціями: передача звуку «е», наявністю чи відсутністю літери «г» перед другим компонентом назви, наявністю чи відсутністю подвоєння голосної «а», чергування «і» та «и»: переклад з оригіналу – *Іїе-Гааварім* (Огієнко 1962), *Іе-га-Аварім* (Хоменко 1963), із синодальної Біблії – *Іїе-Гаварім* (Гижа 2013) та *Іїе-Аварім* (Філарет 2014); з англійської (*Ijeabarim*) – *Іе-Аварім* (Новий Світ 2014). Очевидно, що в останньому випадку, перекладачі не транслітерували з англійської, а враховували досвід попередніх перекладів українською мовою. Окремо стоїть варіант, запропонований Р. Турконяком (*Ахелрай*), який важко пояснити, не маючи доступу до оригіналу.

Стосовно назви міста, яке збудували Гадові сини, *Jogbehah* (англ.) (Числ 32:35), варіативність спостерігалася у передачі першого його звуку ([i] у Філарета (*Іогбег*) і [й] – у решти, третього – дзвінка

г у І Огієнка (*Йогбега*) та О. Гижі (*Йогбег*) і глуха г – у решти, четвертого – [в] у І. Хоменка (*Йогвев*) і [б] – у решти, та роду – жіночий у І. Огієнка (*Йогбега*) і Нового світу (*Йогбега*) та чоловічий – у решти (Йогвев – І. Хоменко, Йогбег – О. Гижа, *Іогбег* – Філарет).

Різниця в передачі назви місцевості, *Rephidim* (англ.) (Числ 33:15), де ізраїльтяни зупинялися, перш ніж вирушити до Синайської пустелі, полягає у позначенні другого її звуку, що передавався як [i] у І. Огієнка (Ріфідім), [а] у Р. Турконяка (Рафідім), [и] у О. Гижі (Рифідім) та [е] у решти перекладачів; четвертого ([и] у Філарета та [i] у решти), шостого ([и] у І. Хоменка, О. Гижі і Філарета та [i] у решти), та останнього ([н] у Р. Турконяка та [м] у інших) звуків.

Нарешті при транслітерації пропрієтими *Abelshittim* (англ.) (Числ 33:49), назви місцевості в долині річки Моав, розбіжності спостерігалися у відсутності дефіса у Р. Турконяка (*Велсамім*) і О. Гижі (*Шимім*) та його наявності у решти перекладачів; відсутності першої голосної у вже згаданого Р. Турконяка, та її присутності в інших; особливостей передачі першої частини цієї назви (*Abel*): *Авел-* (І. Огієнко), *Авель-* (Новий світ), *Авел-* (І. Огієнко), Усичення першої (*Вел* – Р. Турконяк) чи останньої (*Аве* – Філарет) літер, або усієї цієї частини (О. Гижа), додавання нового складу (*Авел-га* – І. Хоменко); варіативності передачі другої частини цієї назви (*shittim*) як *самім* (Р. Турконяк), *Сумтім* (Філарет), *Шумтім* (Новий Світ) та *Шимтім* – у інших перекладачів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведений нами аналіз дозволяє зробити певні попередні висновки.

По-перше, незважаючи на те, що кожен наступний фахівець, що перекладав українською мовою Старий Заповіт Біблії (Книги «Буття», «Вихід», «Числа» та «Повторення закону»), безумовно, мав нагоду ознайомитися з працями своїх попередників, спостерігається широке розмаїття у передачі 197 власних географічних назв, проаналізованих нами. Лише 4% корпусу пропрієтатом повністю збігаються за формою у всіх перекладачів. Причинами такого збігу може бути те, що частина з них є досить відомими й сьогодні, зокрема й завдяки їх переносному вживанню. Збіги написання інших назв можна пояснити їхньою відносною простотою для транслітерування. Орфографічне оформлення решти 96% пропрієтатом відрізняється хоча б у одного перекладача, причому частка відмінностей зростає прямо пропорційно кількості останніх, тобто чим більше відмінностей існує між окремими перекладачами, тим більшу частку має відповідна категорія (за винятком останньої) у загальному корпусі проаналізованих лексем. Питома вага категорії 2 (п'ять збігів із шести) складає 18%, категорії 2 (п'ять збігів із шести) складає 18%, категорії 3 (чо-

тири збіги з шести) – 20%, категорії 4 (три збіги з шести) – 24% і категорії 5 (два збіги з шести) – 30%. Випадки повної розбіжності є досить нечастотними – 4%. Причини таких розбіжностей варіюються у широкому діапазоні – від впливу тексту, з якого здійснювався переклад, до конфесійної приналежності перекладачів та індивідуальних особливостей останніх. З'ясування таких причин у кожному окремому випадку потребує додаткових досліджень.

З точки зору першого із цих чинників (впливу тексту, з якого здійснювався переклад), варто зауважити, що хоча переклади українською мовою Старого Заповіту Біблії, розглянуті у цій статті, здійснювалися як із мови оригіналу (давньоєврейської – І. Огієнко, І. Хоменко та Р. Турконяк), так і з текстів-посередників (синодальна Біблія та англomовна Біблія Нового Світу), однак ступінь впливу тексту, з якого виконувався переклад, є далеким від того, якого можна було б очікувати теоретично.

Очевидним є те, що суттєвим чинником є час здійснення перекладу. Хоча першим повним перекладом українською мовою обґрунтовано вважається переклад П. Куліша та І. Пулюя (1905), однак внаслідок певних несприятливих чинників в період його публікації (заборона української мови тощо), він не одержав навіть помірного поширення і не справив суттєвого впливу на подальші переклади. Зокрема, питома вага збігів між проаналізованим нами корпусом у перекладах П. Куліша та І. Пулюя, з одного боку, та найближчими до них у часі перекладами І. Огієнка (1962) й І. Хоменка (1963), не перевищує 17%.

З цієї точки зору, найвпливовішим, вірогідно, можна вважати переклад І. Огієнка, який був першим, що отримав відносно поширення в Україні (наскільки це було можливим у радянській часи) та діаспорі. Невипадково, що в перекладі І. Хоменка,

який вийшов через рік після праці І. Огієнка, проаналізовані нами назви збігаються у 65% випадків. Більше того, у перекладі О. Гижі, який здійснювався через півстоліття (2013) після публікації праці І. Огієнка, частка таких збігів ще більша – 70%, незважаючи на те, що сам переклад здійснювався із проміжного синодального тексту, впливу якого логічно було б очікувати. Навіть у перекладі з проміжного англomовного тексту (Новий Світ – 2014 рік) питома вага згаданих збігів сягає 50%, що свідчить про незаперечний вплив тексту І. Огієнка на відповідних перекладачів, збіг у яких із текстами О. Гижі та І. Хоменка (які, вочевидь, були під впливом І. Огієнка) є ще більшим – 51% і 54% відповідно.

Таким чином, вплив І. Огієнка (опосередковано і через І. Хоменка та О. Гижу) на подальші переклади українською мовою, видається безумовним. Єдиним винятком є переклад Філарета, який перекладав із синодального проміжного тексту і, вочевидь, знаходився під його впливом, оскільки частка збігів проаналізованої нами лексики із згаданим текстом склала 67%.

Окремо стоїть переклад Р. Турконяка, ступінь збігів проаналізованих нами пропріатем у тексті якого з будь-якими попередніми перекладами є незначним: синодальний переклад – 10%, Філарет – 11%, І. Огієнко та І. Хоменко – по 13 %, О. Гижі та Новий Світ – по 15%. Зважаючи на блискучу освіту Р. Турконяка, його знання мов та конфесійної сфери загалом, а також застосування новітніх інформаційних технологій у процесі своєї праці, можна припустити, що він, можливо, є найбільш кваліфікованим для перекладу Біблії із усіх попередніх перекладачів, а тому його версія, вірогідно, є найближчою до оригіналу.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні корпусу пропріатем для аналізу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібла, С. В. (1997). *Склад, джерела і шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів і посад)*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
2. *Біблія Або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту* (2015). Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена. [переклад професора І. Огієнка]. Київ: УБТ.
3. *БІБЛІЯ. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями* (2004). Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату.
4. *Біблія. Переклад Нового Світу українською мовою* (2014). Відновлено з: <http://www.jw.org>.
5. *Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови)* (2011). Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Львів: Українське Біблійне Товариство. Відновлено з: ukrbible.at.ua/load/zavantazhiti_ukrajinsku_bibliju/skachaty.../7-1-0-165.
6. Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М., Мацько, О. М. та ін. (2003). *Стилістика української мови*. Київ: Вища школа.
7. Мороз, Ю.А. (2017). *Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз*. (Автореф. канд. філософ. наук). Житомирський держуніверситет імені Івана Франка, Житомир.
8. *Новітній переклад Біблії Олександра Гижі* (2013). Київ: Друк КТ Забеліна-Фільковська.
9. Піддубна, Н. В. (2000). *Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові*. (Автореф. канд. філософ. наук). Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.
10. Пономарів, О. Д. (1993). *Стилістика сучасної української мови*. Київ: Либідь.

11. Пуряєва, Н. В. (2001). *Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів)*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
12. Святе Письмо Старого і Нового Завіту (2007). Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами під час Другого Ватиканського Вселенського Собору [переклад о. Івана Хоменка]. Жовква: Місіонер.
13. Тимошик, Г. (2004). Біблійна пропріальна лексика в перекладі Святого Письма П. Куліша та І. Пулюя. *Вісник Львів. ун-ту, Серія «Філологія»*, 34(2), 204-208.
14. Шевченко, Л. Л. (2007). Конфесійний стиль. *Українська мова: Енциклопедія* (с. 284). Київ. Енциклопедичне видавництво.
15. *King James Version of the Bible*. Відновлено з: <http://www.kingjamesbibleonline.org/>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023

Стаття рекомендована до друку 22.11.2023

Chernovaty Leonid – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: leonid.m.chernovaty@meta.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=kcG3Rc4AAAAJ&view_op=list_works&authuser=3; тел. +380(98)-288-04-18

Kharina Daria – Second-year Graduate Student at the Foreign Languages Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: dashakharina45@gmail.com; тел. +380(95)-065-08-65

SOURCES OF INFLUENCE ON RENDERING BIBLICAL GEOGRAPHICAL NAMES INTO UKRAINIAN. PART 2.

The article examines the coincidences and discrepancies in the rendering of geographical names in the most common translations of the Bible into Ukrainian. The material of the study comprised 172 geographical names from the text of the Old Testament (Genesis, Exodus, Numbers, and Deuteronomy) in translations from the Hebrew original, as well as from the Synodical and English-language intermediary texts. For the purpose of this analysis, all 172 names were divided into six categories, depending on the degree of coincidence of their spelling in Ukrainian, where in category 1 the rendering of the proper name coincides in all versions of the translation, and in category 6 it does not coincide in any of its six versions. The other categories differed in the proportion of such matches. This article discusses the results of the analysis of the latter two categories, which allow to draw a preliminary conclusion that some of the studied translators were guided mainly by the Ukrainian tradition (initiated in the translations of I. Ohienko and I. Khomenko), even when they did not translate from the Hebrew original but from other intermediary texts, in particular, from the English-language (New World Bible). Filaret was mainly influenced by the synodal translation, only occasionally switching over to the Ukrainian tradition. On the other hand, O. Hyzha even translating from the synodal text, has a distinctly Ukrainian orientation, relying on the long tradition of national translation. Turkoniak's translation stands apart, as he adheres to his own principles of rendering proper names, making his translation unlike any other tradition in this respect. Given the undoubted erudition and qualifications of this translator, it can be assumed that his innovations are the most valuable ones in the modern interpretation of the texts of Scripture.

Key words: *Bible, comparative Translation Studies, English, geographical names, Old Testament, Pentateuch of Moses, translation, transliteration, Ukrainian language.*

REFERENCES

- Bibla, S. V. (1997). Sklad, dzherela i shliakhy formuvannia ukraïnskoi tserkovnoï terminolohii (nazvy tserkovnykh chyniv i posad). (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Ukrainian church-related terminology: Composition, sources and ways of formation. [Philology PhD thesis synopsis]. – Taras Shevchenko Kyiv National University. (in Ukrainian)
- Bibliia (2011). (chetvertyi povnyi pereklad z davnogretskoi movy), pereklad ieromonakha o. Rafaiila (Romana Turkoniaka) [Bible, fourth full translation into Ukrainian from Old Greek by father Rafail (Roman Turkoniak)]. Lviv: Ukrainian Bible Society. (in Ukrainian)
- Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu (2015). Iz movy davnoyevreiskoi i gretckoi na ukraïnsku doslivno nanovo perekladena (pereklad profesora I. Ohienko) [Bible or Books of Holy Scripture of Old and New Testaments anew translated into Ukrainian from Old Hebrew and Greek by Professor Ivan Ohienko]. Kyiv: Ukrainian Bible Society. (in Ukrainian)
- Bibliia. Knyhy Sviaschenoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: v ukraïns'komu perekladï z paralel'nymy mistsiamy (2004). Pereklad Patriarkha Filareta (Denysenka). (The Bible. Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testament: in Ukrainian translation with parallel passages (2004). Translation by Patriarch Filaret (Denysenko). Kyiv: Publication of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church-Kyivan Patriarchate. (in Ukrainian)
- Bibliia. Pereklad Novoho Svitukraïns'koiu movoiu (2014). (The Bible. New World Translation into Ukrainian). (in Ukrainian). Retrieved from: <http://vvv.jv.org>. (in Ukrainian)

- King James Version of the Bible. Retrieved from: (in English)
- Matsko, L. I., Sydorenko, O. M. & Matsko, O. M. (2003). Stylistyka ukraiinskoii movy [Stylistics of the Ukrainian Language]. Kyiv: Vyshcha shkola Publ. (in Ukrainian)
- Moroz, Y. A. (2017). Natsionalna tradytsiia bibliinykh perekladiv: filosofsko-relihiieznavchyi analiz. (Dys. dokt. filosof. nauk) [National Tradition of Bible Translation: Philosophic and Religious Aspects Analysis. (Philosophy Dr.Sc. thesis). Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. (in Ukrainian)
- Novitnii pereklad Bibliyi Oleksandra Hyzhi (2013). [New Translation of the Bible by Oleksandr Hyzha]. Kyiv: Druk KT Zabelina-Filkovska Publ. (in Ukrainian)
- Piddubna, N. V. (2000). Formuvannia nomenklatury nazv relihiinykh sporud v ukrayinskii movi. (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Formation of the religious buildings names nomenclature in the Ukrainian language. [Philology PhD thesis synopsis]. Kharkivskiy derzhavnyi universytet imeni H.S.Skovorody. (in Ukrainian)
- Ponomariv, O. D. (1993). Stylistyka suchasnoii ukrayinskoi movy [Stylistics of Modern Ukrainian]. Kyiv: Lybid Publ. (in Ukrainian)
- Puriaieva, N. V. (2001). Formuvannia ukraiinskoii tserkovno-obriadovoi terminolohiyi (nazvy bohosluzhbovykh predmetiv). (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Formation of Ukrainian church ceremonial terminology (names of church ceremonial objects). [Philology PhD thesis synopsis]. Taras Shevchenko Kyiv National University (in Ukrainian)
- Shevchenko, L. L. (2007). Konfesiinyi styl [Confessional style]. Ukrayinska mova: Entsyklopediia. [The Ukrainian language: Encyclopedia]. 284 (in Ukrainian)
- Sviate Pismo Staroho i Novoho Zavitu (2007). Povnyi pereklad, zdijsnenyi za oryhinalnymy yevrejskymy, arameiskymy ta gretskymy tekstamy pid chas Druhoho Vatykanskooho Vselenskoho Soboru [pereklad o. Ivana Khomenka]. [Holy Scripture of Old and New Testaments. Full translation by Father Ivan Khomenko from the original Hebrew, Aramaic and Greek during the Second Ecumenical Council in Vatican]. Zhovkva: Misioner Publ. (in Ukrainian)
- Tymoshyk, H. (2004). Bibliina proprialna leksyka v perekladi Sviatoho Pysma P. Kulisha ta I. Puliuia [Bible proprietary lexis in the translation of Holy Scripture by P.Kulish and I.Puliui]. Visnyk Lviv. un-tu, Seriiia «Filolohiia» [Ivan Franko Lviv National Univ. Messenger], 34(2), 204-208. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 15.10.2023

The article is recommended for printing 22.11.2023

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ
ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗИНА
Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі іноземної філології (мовознавства та перекладознавства), методики викладання іноземних мов та перекладу, фахової підготовки майбутніх філологів.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Ми приймаємо до розгляду рукописи, що раніше не були опубліковані або подані до опублікування в іншому виданні.

Матеріали можуть бути представлені українською або англійською мовами.

Статті приймаються протягом року в потоковому режимі.

Обсяг основного тексту статті: 9 – 10 сторінок.

Рукопис і відомості про автора/авторів надсилаються окремими файлами на електронну адресу журналу: visnyk_inozemna_fil@karazin.ua

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Стаття та відомості про автора/авторів створюються в редакторі Word у форматі *.doc, *.docx або *.rtf. без автоматичних переносів слів.

Індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 14 Times New Roman).

Відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами ініціали автора, прізвище, вчений ступінь вказується після коми та поряд у дужках – назва міста.

Анотації двома мовами – українською та англійською (кожна 1800 знаків, включно з ключовими словами) – подаються шрифтом 10 Times New Roman. Анотація мовою статті не містить назви, прізвищ та ініціалів авторів, які мають бути обов'язково вказані перед другою анотацією напівжирним шрифтом. Тексти обох анотацій мають бути ідентичними і містити такі структурні частини: (а) постановка проблеми (актуальність); (б) мета статті; (в) методи дослідження (зазначаються лише в тому разі, якщо вони містять новизну і становлять інтерес, зважаючи на зміст статті); (г) основні результати дослідження; д) висновки. До анотації додаються 5–7 ключових слів, розміщених за абеткою. Ключові слова подаються в однині, якщо не відносяться до тих слів, що мають тільки форму множини.

Структура статті, як правило, передбачає такі розділи:

1. **Вступ (Introduction)**: постановка проблеми; актуальність дослідження; короткий аналіз останніх досліджень для виділення невирішених раніше питань; мета, завдання, хід їх вирішення в статті.

2. **Основна частина** (з відповідною темі назвою): об'єкт, предмет, теоретичні основи, матеріал і методи дослідження. Даються відповіді (за необхідності виокремлюються підрозділи з назвами (2.1., 2.2.)) на кожне поставлене автором питання; результати обґрунтовуються, ілюструються прикладами, таблицями, рисунками тощо.

3. **Висновки (Conclusions)**: узагальнення отриманих результатів, їхньої теоретичної значущості; конкретні перспективи дослідження.

Усі структурні елементи виділяються напівжирним шрифтом та нумеруються.

Обов'язковими елементами статті є актуальність, об'єкт, предмет, мета, методи, матеріал дослідження, перспективи аналізу (шрифт розріджений – 3,0).

Основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 14 Times New Roman, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

Ілюстративний матеріал подається курсивом з відступом 1,25 см. Елементи тексту, які потребують виділення, додатково підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки;

Посилання в тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ друкується жирним шрифтом великими літерами по центру через рядок від основного тексту.

Нижче нумерованим списком подається перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із з урахуванням норм до оформлення списку посилань наукових робіт.

За необхідності надається **СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.**

Для входження Вісника до наукометричних баз даних список літератури в статтях, написаних українською мовою оформлюється двічі: спочатку як **СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ** та **СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**, а потім як **REFERENCES** та **ILLUSTRATIVE MATERIAL**.

Обидва списки оформлюються за міжнародним стандартом APA-style 6.

Підрядкові виноски не допускаються.

Транслітерування назв статей українською мовою рекомендується здійснювати автоматично на сайті <http://litopys.org.ua/links/intrans.htm>.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, домашня та електронна адреси, контактні телефони.

Кожна стаття супроводжується електронними адресами профілів автора і співавторів на ORCID, GOOGLE SCHOLAR, RESEARCH GATE, які наводяться у журналі.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО АВТОРА:

Петренко Петро Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: example@example.com; ORCID: <http://orcid.org/example>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/example>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/>

У разі отримання позитивної рецензії автор одержує лист з повідомленням про затвердження статті до публікації та вказаною сумою грошового внеску за технічний супровід роботи Вісника.

Подані матеріали не повертаються.

Редакційна колегія залишає за собою право відхилити статті, що не відповідають усім зазначеним вимогам.

Редколегія

Наукове видання

**ВІСНИК ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»

Випуск 98, 2023

Збірник наукових праць

Українською, англійською, німецькою мовами

Підписано до друку 29.11.2023. Формат 60x84/8. Обл. вид. 10,6. Ум. друк. арк. 8,48.
Тираж 80 пр. Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна